

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії держави та права**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ЮРИДИЧНА ОСВІТА: ОСМИСЛЕННЯ,
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
(ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ БОНДАРЯ)»
(м. Київ, 26 березня 2020 року)**

Київ – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії держави та права**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ЮРИДИЧНА ОСВІТА: ОСМИСЛЕННЯ,
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
(ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ БОНДАРЯ)»
*(м. Київ, 26 березня 2020 року)***

Редакційна колегія:

Завальний А.М. – кандидат юридичних наук, доцент
Кривицький Ю.В. – кандидат юридичних наук, доцент
Лазнюк Н.В. – кандидат юридичних наук

Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря) : зб. матеріалів круг. столу (м. Київ, 26 берез. 2020 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк. Київ : НАВС, 2020. 110 с.

У збірнику опубліковано результати наукових пошуків науково-педагогічних, наукових і практичних працівників, аспірантів та ад'юнктів, що присвячені сучасному стану та напрямам розвитку юридичної освіти в Україні через призму творчого доробку правознавця Юрія Бондаря. Окрему увагу приділено іншим важливим і дискусійним питанням загальнотеоретичного правознавства та галузевих юридичних наук.

Збірник матеріалів може бути використаний в освітньому процесі, науковій діяльності, є доступним для широкого загалу та сприятиме формуванню високого рівня правової культури та свідомості населення в цілому.

У збірнику матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками.

БОНДАР ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧ
вчений-правознавець, педагог, полковник міліції у відставці
(06.05.1957 – 10.10.2016)

ЗМІСТ

Рекомендації круглого столу «Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря)»	7
Список вибраних праць Бондаря Юрія Михайловича	8
Осауленко О.І. Він у нашій пам'яті залишиться назавжди.....	10
Завальний А.М. «Чорний чи білий лебідь» вищої юридичної освіти України: фокусування із середини	12
Андрійовський І.І. Формування семіотико-комунікативно категоріального апарату в професійній підготовці працівників Національної поліції України	18
Балюк Т.М. Окреме провадження як вид цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються справи про надання права на шлюб.....	21
Білозьоров Є.В. Організаційно-правові гарантії забезпечення національної безпеки в Україні: діяльнісний підхід	23
Бостан С.К. Проблеми і перспективи підготовки науково-педагогічних працівників в контексті запропонованих змін щодо порядку присудження наукових ступенів.....	26
Буткевич А.В. Питання соціальної справедливості: принцип реалізації соціальної політики держави (теоретичний аспект).....	30
Вдовиченко О.М. Деякі питання щодо запобігання корупційних проявів в українському законодавстві	33
Власенко А.Ф. Деякі теоретико-правові аспекти відповідальності як соціального і правового явища	35
Головко А.Л. Екологізація вищої юридичної освіти як важливий напрям природоохоронної діяльності в Україні	38
Іващенко В.О. Законодавче закріплення гендерної рівності при здобутті вищої юридичної освіти в Україні	43
Іщенко І.В. Деякі особливості застосування чинного законодавства в діяльності Національної поліції України.....	46
Корнієнко М.В. Особливості роботи поліції в питаннях розшуку дітей, які зникли безвісті	48
Кривицький Ю.В. Реформа вищої юридичної освіти в Україні: передумови, причини та виклики	51
Кудін С.В. Основні моменти викладання навчальної дисципліни «Порівняльна історія права»	56
Куницький Є.В. Відмова від позову як процесуальна форма примирення сторін у цивільному процесі	60
Мінченко О.В. Мовний спосіб юридичного тлумачення: чи все так просто?	62
Мозоль Н.І. Концепція розвитку юридичної освіти в структурі стратегії розвитку вітчизняної освіти	65
Мороз В.В. Взаємозв'язок між юридичною освітою та юридичною професією.....	68

Москаль Р.М. Роль правничої освіти в утвердженні верховенства права.....	72
Назаренко О.А. Юридична професія в науковому дискурсі сучасності	77
Павлютін Ю.М. Особливості міжнародного досвіду у сфері легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом	80
Пендюра М.М. Завдання поліцейської деонтології як міждисциплінарної юридичної науки в системі підготовки висококваліфікованих поліцейських.....	83
Пікуля Т.О. Сучасна наукова інтерпретація поняття «територія»	88
Піляк Н.І. Цивільна процесуальна дієздатність малолітніх та неповнолітніх.....	91
Рощина І.О. Європейський суд з прав людини як індикатор якості підготовки юристів	93
Станько І.Я. Функції норм права у правових системах сучасності	95
Теремцова Н.В. Актуальне питання визначення принципу єдності бюджету в Україні: теоретико-правовий аспект.....	99
Харченко Н.П. Апарат держави в умовах реформування	101
Чурпіта Г.В. Деякі новели окремого провадження у цивільному процесі України	104

РЕКОМЕНДАЦІЇ

круглого столу «Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря)»

Проведення тематичних наукових заходів, присвячених пам'яті відомих вчених-правознавців, які працювали в різні періоди в Національній академії внутрішніх справ, є доброю традицією кафедри теорії держави та права. Так, 26 березня 2020 р. кафедра теорії держави та права дистанційно провела круглий стіл на тему: «Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи» з метою увічнення пам'яті та популяризації творчого доробку вченого-правника і педагога Бондаря Юрія Михайловича (6 травня 1957 р. – 10 жовтня 2016 р.).

Учасники наукового заходу долучилися до дискусії стосовно сучасного стану та напрямів розвитку юридичної освіти в Україні з урахуванням наявних концепцій і проектів її реформування, вітчизняного та зарубіжного досвіду модернізації підготовки правників. Особливу увагу було приділено новітнім вимірам вищої юридичної освіти як важливої передумови зміцнення демократії та утвердження верховенства права в Україні. Вельми цінним з цього приводу є висновок Ю.М. Бондаря про те, що головною метою державної політики у сфері освіти, з-поміж іншого, є стратегія розвитку безперервного навчання й виховання для досягнення не лише високих освітніх рівнів, а необхідного духовного самовдосконалення особистості, інтелектуального та культурного потенціалу нації. Не останню роль у цьому має відігравати і правнича освіта з її акцентуванням уваги на аксіологічній складовій. У цьому зв'язку справедливим є твердження, що «знання» парадигма освіти має все більше поступатися гуманістичній, тобто у правовій освіті все більшої уваги і ваги має надаватись антропоцентричним, природно-правовим, ідеальним основам права з акцентуванням уваги в тому числі й на ціннісних його вимірах і значеннях¹. Окрім того, в ході круглого столу обговорювалися й інші важливі питання загальнотеоретичного правознавства та галузевих юридичних наук.

За результатами круглого столу «Юридична освіта: осмислення, виклики та перспективи (пам'яті Юрія Бондаря)» рекомендовано:

- врахувати біографічні відомості життєвого шляху та науковий доробок вченого-правознавця Ю.М. Бондаря під час підготовки Літопису кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ;
- використати окремі положення та висновки тез доповідей, що висвітлені в ході наукового заходу, при розробці та вдосконаленні навчально-методичних матеріалів для навчальних дисциплін «Юридична деонтологія», «Поліцейська деонтологія» «Теорія держави та права», «Методологія юридичної науки»;
- врахувати опубліковані тези доповідей у цьому збірнику матеріалів як одну з підстав для отримання диплома з відзнакою при дотриманні інших вимог, передбачених Порядком видачі диплома про вищу освіту з відзнакою в Національній академії внутрішніх справ.

¹ Бондар Ю. М. Гуманістичний потенціал сучасної правової освіти. *Матеріали V-х наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова* (м. Київ, 15 лист. 2015 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. Київ : НАВС, 2015. С. 25.

СПИСОК ВИБРАНИХ ПРАЦЬ БОНДАРЯ ЮРІЙ МИХАЙЛОВИЧА

1. Бондар Ю. М., Гусарев С. Д., Кудін С. В. Основи правознавства. Практикум : навч. посіб. для учнів загальноосвіт. шкіл, гімназій, ліцеїв та вступників до юрид. закл. освіти. Київ : Атіка: Ельга-Н, 2004. 204 с.
2. Трансформація правової системи України: євроінтеграційний вимір : монографія / Ю. М. Бондар та ін. / Заг. ред. В. Д. Гвоздецького. Київ : Логос, 2009. 379 с.
3. Бондар Ю. Docendo diskimus. Навчаючи інших, вчимось самі : історико-довідкове видання. Вид. 2-е, випр. і доп. / Перед. А. С. Чайковського. Київ : МП Леся, 2010. 120 с.
4. Бондар Ю. М. Філософія науки : просемінарій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 96 с.
5. Бондар Ю. М. Теорія правозастосування : курс лекцій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 88 с.
6. Бондар Ю. М. Компендіум з методології науки : навч. посіб. Київ : ЮВЕТА, 2010. 84 с.
7. Бондар Ю. М. Теорія правозастосування : словник основних термінів та визначень. Київ : ЮВЕТА, 2010. 42 с.
8. Бондар Ю. М. Теорія правової політики : курс лекцій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 56 с.
9. Бондар Ю. М. Доктрина верховенства права : глосарій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 44 с.
10. Бондар Ю. М. Теорія правової держави і громадянського суспільства : глосарій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 44 с.
11. Бондар Ю. М. Філософія права : словник основних термінів, визначень, понять, категорій. Київ : ЮВЕТА, 2010. 84 с.
12. Розвиток вітчизняних правових інститутів в умовах демократичних процесів : монографія / Ю. М. Бондар та ін. / За заг. ред. М. Г. Патей-Братасюк. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. 368 с.
13. Верховенство права: традиція доктрини і потенціал практики : монографія / Ю. М. Бондар та ін. / За заг. ред. М. Г. Патей-Братасюк. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2010. 536 с.
14. Громадянське суспільство і правова держава: теоретичні моделі та досвід реалізації : монографія / Ю. М. Бондар та ін. / За заг. ред. В. Д. Гвоздецького. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2012. 328 с.
15. Контамінація раціонального та ірраціонального в методології правознавства : монографія / Ю. М. Бондар та ін. / За заг. ред. М. Г. Братасюк. Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2013. 262 с.
16. Віддати кожному належне: історико-біографічний нарис / Авторі-упоряд. : Ю. М. Бондар, В. В. Чурпіта / Перед. В. В. Коваленка. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2013. 150 с.
17. Бондар Ю. М., Завальний А. М. Путівник по кафедрі теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ : наук.-довід. видання / Перед. С. Д. Гусарева. Київ : Вид-во Європейського ун-ту, 2014. 64 с.

18. Бондар Ю. М. Основні концепти та принципи модернізації правової системи сучасної України. *Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи* : матеріали V Всеукр. наук.-теоретич. конф. у 2-х ч. Ч. 2 (м. Київ, 16 жовт. 2013 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 69–71.

19. Бондар Ю. М. Гуманістичний потенціал сучасної правової освіти. *Матеріали V-х наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова* (м. Київ, 15 лист. 2015 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. Київ : НАВС, 2015. С. 24–25.

20. Бондар Ю. М. Академічна спільнота як рушійна сила докорінних змін у вітчизняній юриспруденції. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку* : матер. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 2 черв. 2016 р.) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. Київ : НАВС, 2016. С. 13–17.

ВІН У НАШІЙ ПАМ'ЯТІ ЗАЛИШИТЬСЯ НАЗАВЖДИ

Прошло більше трьох з половиною років відколи не стало Юрія Михайловича Бондаря – одного із найбільш активних громадських активістів кафедри теорії держави та права за останні 20 років. Шостого травня цього року йому виповнилося б лише 63... Він пішов із життя передчасно та несподівано і залишився в нашій пам'яті досить молодим, енергійним, сповненим задумів і надій з великими творчими планами на майбутнє. Згадка про Юрія Михайловича зворушує і бентежить душу кожного з нас і постійно викликає позитивні спогади про нього як про людину, яка протягом свого життя переважно віддавала, жертвувала та поступалась на користь інших.

Знайомство з Юрієм Михайловичем відбулось у квітні 1995 року, коли він був представленим співробітникам кафедри її тогочасним начальником – О.Д. Тихомировим. Коротко характеризуючи основні віхи його біографії, було наголошено, що протягом 12-річного періоду служби в ОВС він працював спочатку слідчим, а потім тривалий час співробітником кадрового апарату УВС м. Києва.

У мене відразу виникла думка про те, що після такої службової біографії йому буде складно освоювати курс теорії держави та права, а також суміжних з ним дисциплін. Через декілька днів ці питання я задав і Юрію Михайловичу, відповідь якого розвіяла будь-які мої сумніви щодо швидкого освоєння дисциплін, які викладаються кафедрою, й успішної педагогічної діяльності.

Зокрема Юрій Михайлович заявив, що після вступу на денну форму навчання у вересні 1979 р. до Свердловського юридичного інституту, першою лекцією, яку він прослухав, стала лекція з теорії держави та права, прочитана одним із провідних теоретиків права тодішнього Радянського Союзу – С.С. Алексєєвим. Відтоді він особливо полюбив цю дисципліну, постійно працював над її поглибленим вивченням, а після закінчення вищого навчального закладу слідкував за новими науковими розробками та надходженнями з цієї дисципліни. Тому стало цілком зрозумілим, що перші заняття, які він проводив на кафедрі викликали великий інтерес як збоку курсантів, так і слухачів ВУЗу і були високо оцінені колегами по кафедрі.

Водночас варто підкреслити, що Юрій Михайлович був людиною дуже скромною, а коротка інформація в його особовій справі про те, що він закінчив Свердловський юридичний інститут з відзнакою мало говорила про його успіхи у навчанні в зазначеному ВУЗі. Тому я хочу навести спогади одного із моїх добрих знайомих, який закінчував цей ВУЗ через рік після того, як його закінчив Юрій Михайлович. На моє запитання про те, чи знав він під час навчання Юрія Михайловича Бондаря, цей чоловік відповів, що особисто близько з ним знайомий не був, але його ставлення до навчання та результати навчання були у ВУЗі немов би легендою, особливо для молодих студентів. Портрет Юрія Михайловича після першого семестру був розміщений на галереї пошани ВУЗу (хоча далеко не всіх відмінників до неї заносили), його постійно ставили в

приклад іншим студентам, як зразок сумлінної поведінки та зразкового навчання, активної участі в науково-дослідній роботі студентів та громадському житті.

Усі позитивні риси Юрія Михайловича здобули подальший розвиток під час роботи на кафедрі. Мені особисто доводилось досить часто спілкуватись з Юрієм Михайловичем у різних життєвих ситуаціях під час спільної роботи на кафедрі в якості заступника начальника; під час спільних виїздів у службові відрядження для проведення занять у відділеннях ФЗН тощо. І завжди він проявляв себе як інтелігентна, порядна, чуйна, високоосвічена та висококваліфікована людина. Він завжди був готовий прийти на допомогу колегам, курсантам і студентам і користувався серед них заслуженою повагою.

Досить часто буваючи у нього вдома я звернув увагу на його велику бібліотеку, яка була підібрана ним з великою любов'ю і містила значну кількість юридичної, історичної, медичної та іншої популярної літератури. Особливо ретельно він підбирав букіністичну літературу, колекціонування якої стало одним із його захоплень. В останні роки свого життя Юрій Михайлович захопився поглибленим вивченням філософії та методології права. Я не буду наводити перелік усіх його наукових і навчально-методичних праць, які детально охарактеризовані в історико-біографічному нарисі «Віддати кожному належне», лише зазначу, що кожна із них підготовлена на високому професійному рівні та написана з великою любов'ю. водночас варто зазначити, що Юрій Михайлович під час своєї професійної діяльності особливу увагу приділяв науковій роботі зі студентами, а його учні неодноразово виходили переможцями чи ставали призерами Всеукраїнських конкурсів наукових робіт. Зазначені та деякі інші фактори його навчальної діяльності були високо оцінені декількома медалями, почесними грамотами, а також відзнаками МОН «Відмінник освіти України» та «Петро Могила».

Важко переоцінити заслуги Юрія Михайловича у громадському житті. Він став автором гімну кафедри теорії держави та права, концепції її герба та установчих документів. Юрій Михайлович був також одним із співзасновників (2012 р.) і діяльних членів спілки «Традиції кафедри теорії держави та права», тривалий час був секретарем Ради Спілки. Значну роботу він проводив як член Союзу юристів України. Саме за його ініціативою і за його активної участі було створено два стенди кафедри, які були присвячені її ветеранам та розкривають здобутки кафедри за останні роки. Юрій Михайлович був ініціатором та організатором, а також одним із авторів-упорядників оригінального видання «Віддати кожному належне», яке можна назвати своєрідним міні-літописом колективу кафедри теорії держави та права.

Одним із достоїнств Юрія Михайловича було також і те, що він ніколи не забував та постійно вітав з Днем народження співробітників кафедри, у нього для кожного знаходилося тепле слово, з його вуст завжди звучали щирі побажання. Водночас він був одним із ініціаторів кафедральних зустрічей, особливо з нагоди ювілейних кафедральних дат.

Особливо мені запам'яталась остання зустріч за участю Юрія Михайловича в липні 2016 р. у Ботанічному саду, під час якої він висловив свої побажання відносно наступної зустрічі, поділився своїми планами. Така зустріч була

запланована на середину жовтня того ж року. У цей час ніхто навіть і не міг передбачити, що Юрія Михайловича вже не буде серед нас.

Юрій Михайлович Бондар передчасно пішов із життя, але світла пам'ять про нього, як прекрасного педагога, активного організатора кафедрального життя, інтелігентну, освічену і чуйну людину назавжди залишиться в пам'яті тих, які його знали. Вбачається, що його життя може стати зразком для наслідування як сучасних, так і майбутніх поколінь молодих працівників освітянської ниви.

*Завальний Андрій Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

«ЧОРНИЙ ЧИ БІЛИЙ ЛЕБІДЬ»¹ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ФОКУСУВАННЯ ІЗ СЕРЕДИНИ²

Щороку навесні кафедра теорії держави та права традиційно проводить наукові заходи і вшановує пам'ять та популяризує наукову спадщину кафедралів, яких, на превеликий жаль, з нами вже не має. Цьогоріч ми згадуємо ветерана органів внутрішніх справ і Національної академії внутрішніх справ Юрія Михайловича Бондаря (06.05.1957–10.10.2016).

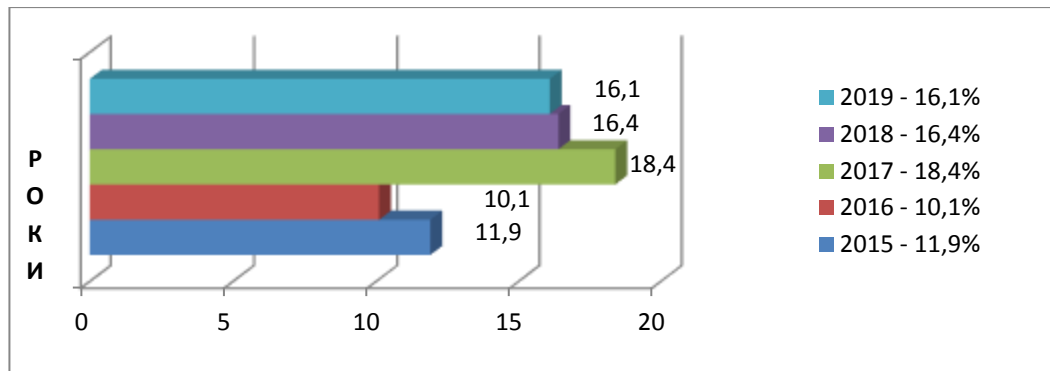
Не дивлячись на те, що Юрія Михайловича Бондаря вже не має, його спадщина, а це не тільки наукові здобутки, але й сформовані візії подальшого розвитку вищої юридичної освіти України – безумовно з нами.

Постановка проблеми. Освітня реформа знаходиться серед основних пріоритетів і найважливіших змін які необхідні українському суспільству. Так, за результатами багаторічного дослідження «Реформи в Україні: громадська думка населення», що проводилось в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованої території Донецької і Луганської областей Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з іншими соціологічними службами починаючи з 2015 року, з'ясовано – освітня реформа постійно входить до рейтингу першочергових реформ, і знаходиться на восьмій (результат 2019 року) позиції [1]. Відсоткові показники опитування респондентів щодо першочерговості проведення реформ за результати

¹ До відкриття чорних лебедів в Австралії вважалося, що лебеді бувають тільки білими. Нассім Ніколас Талеб у своїй книзі (*Нассім Ніколас Талеб. Чорний лебідь: Про (не)ймовірне в реальному житті.* – Київ : Наш Формат, 2017. – 392 с.) використовує «чорних лебедів», як метафору несподіваних подій, що володіють величезним впливом і наслідками. Нами ж словосполучення «чорний лебідь» вживається у розумінні подій, що призводять до невизначеності наслідків подальших змін, а «білий лебідь» – подій, що призводять до прогнозованих наслідків подальших якісних змін зокрема в сфері вищої юридичної освіти.

² У назві закладено відхилення від ідеї Нассіма Талеба щодо двох підходів до випадковості, зокрема, що скептичному емпіризму притаманний погляд «знизу до гори», а платонічному підходу – погляд «згори до низу». І свідомо допускається фокусування із середини, що безумовно приведе до тунелювання, коли відбувається зосередження на кількох чітко окреслених зонах невизначеності, на занадто вузькому колі фактів (ігноруючи ті, про існування яких не так легко здогадатися).

зазначеного дослідження, зокрема, освітньої реформи за роками наведено на діаграмі.

Але особливу увагу привертає реформа юридичної освіти адже саме від її результатів залежать як і розбудова правової держави, так і забезпечення дотримання прав і свобод людини в Україні. Жодна освітня галузь не була піддана такому безпрецедентному опрацюванню та комплексному дослідженню результатами яких стали звіти, збірники статей, монографії або навіть проекти концепції, як юридична освіта, зокрема серед останніх слід виділити: «Звіт щодо стану юридичної освіти та науки в Україні»³, «Біла книга з реформування української юридичної освіти»⁴, «Європеїзація української юридичної освіти»⁵, «Аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці»»⁶, «Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії (проект)»⁷, «Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань»⁸, «Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці»»⁹, «Концепція розвитку юридичної освіти (проект)»¹⁰,

³ Звіт щодо стану юридичної освіти та науки в Україні. Координатор проектів ОБСЕ в Україні : [сайт]. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/108309>

⁴ Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції "Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід" / Київ, 21 і 22 листопада 2014; Федеральне міністерство освіти і науки Федеративної Республіки Німеччина; Університет імені Георга Августа м. Геттінгена, юридичний факультет; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, юридичний факультет; Центр німецького права; Німецько-український правознавчий діалог / Упорядники: Роман Мельник, Олена Шаблій, Бернгард Шлоер. – Київ : Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. – 360 с. – URL: http://zdr.knu.ua/images/2015/2015-06/26/Bila_knyga.pdf

⁵ Європеїзація української юридичної освіти. Матеріали конференції в рамках німецько-українського правознавчого діалогу. Том 2. Українська версія, Universitätsverlag Göttingen 2016. URL: http://zdr.knu.ua/images/2016/2016-12/22/mann_europaeisierung_uk.pdf

⁶ Аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці» / Козьяков С.Ю., Лирик С.В., Лирик І.В., Пирогова Д.І., Красновський О.В. – К.: ВГО «Українська Асоціація Маркетингу», 2015. – 131 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/zvit_sait-1.pdf

⁷ Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника. МОН України : [сайт]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>

⁸ Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. К.: Баїте, 2018. – 168 с. МОН України : [сайт]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/03/30/LegalEducationReport-FINAL.pdf>

⁹ Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці». URL: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf

¹⁰ Концепція розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

«Проект концепції розвитку юридичної освіти»¹¹.

Визначення мети. Але метою даного дослідження є не аналіз відповідних концепцій, звітів, та навіть не з'ясування позицій усіх стейкхолдерів, а привернення уваги до рушійної сили, що має стояти в авангарді перетворень у сфері юридичної освіти тобто науково-педагогічних працівників. Адже на думку Н. Талеба прогнозувати вплив подій на особу простіше. Тому й *мета* визначається, як окреслення візій, щодо можливих чинників впливу на науково-педагогічних працівників, що здійснюють підготовку правників у закладах вищої освіти.

Огляд фактів. Під час аналізу тенденцій розвитку освіти в Україні згадаємо вислів батька сучасної медицини Клода Бернара: «Насамперед – факти, а потім вже – наукові прагнення». Адже саме вони беззаперечно будуть привертати увагу до відповідних закономірностей та їх наслідків.

Насамперед, в контексті нашого дослідження, до таких фактів слід віднести ряд останніх нормопроектних ініціатив запропонованих МОН для громадського обговорення:

1. Проект постанови Кабінету міністрів України «Про документи про вищу освіту (наукові ступені)»¹².

2. Проект постанови Кабінету міністрів України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов кабінету міністрів України»¹³.

3. Проект наказу МОН «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу МОН від 07 серпня 2020 року № 450 та затвердження рекомендованого переліку видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників закладів вищої освіти»¹⁴.

Перший проект покликаний завершити перехід від видачі «дипломів державного зразка» до видачі дипломів закладами вищої освіти за зразком, затвердженим власною вченою радою із зазначенням обов'язкової інформації, яка повинна міститися в документах про вищу освіту.

Другим проектом передбачається скасування Нормативів чисельності студентів (курсантів) денної форми навчання на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у вищих навчальних закладах III і IV рівня акредитації державної форми власності для освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр та Порядку надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу.

І нарешті, третій проект наказу розроблено відповідно до частин другої та третьої статті 56 Закону України «Про вищу освіту», якими передбачено, що: рекомендований перелік видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи для науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері

¹¹ Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти, URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html.

¹² <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kmu-pro-dokumenti-pro-vishu-osvitu-naukovi-stupeni>

¹³ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-viznannya-takimi-sho-vtratile-chinnist-deyaki-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini>

¹⁴ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromad-obgovor-proyekt-nakazu-pro-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-mon-vid-07082002-r-450-ta-zatverdzh-rekomend-pereliku-vidiv-navch-metod-nauk-ta-organizac-roboti-naukovo-pedagog-nauk-i-pedagog-pracivn-zvo>

освіти і науки; норми часу навчальної, методичної, наукової, організаційної роботи визначаються закладом вищої освіти.

Зазначені проекти однозначно дозволяють виявити тенденцію, щодо втілення принципу автономії закладу вищої освіти про який йдеться в статті 32 ЗУ «Про вищу освіту» але в той же час чи не призведе скасування попередньо встановлених нормативів до хаосу локальної правотворчості закладів вищої освіти. І чи не породить це українське ноу-хау, коли проведення класичної двогодинної лекції у підсумку буде обліковано 30 хвилинами начального навантаження або три науково-педагогічних працівника будуть спроможні якісно забезпечити освітній процес для ста п'ятдесяти здобувачів вищої освіти. А тому чи будуть зазначені нормопроектні ініціативи «чорним чи білим лебедем» для науково-педагогічних працівників визначить лише час.

По-друге, разом із нормативним врегулюванням автономії закладів вищої освіти, необхідно привернути увагу і на зростання ролі та значення визнання неформального та інформального навчання. Ухвалена у 2012 році «Рекомендація Ради ЄС 2012/С 398/01 про визнання неформального та інформального навчання» [2] встановлює, що визнання результатів неформального та інформального навчання має вести до присвоєння людині повної або часткової кваліфікації. Знання, досвід, навички та компетентності, здобуті поза межами формальної освіти (закладу вищої освіти), можуть бути підтверджені в офіційному порядку, і на основі цього людині може бути присвоєно відповідну кваліфікацію. Водночас визначено, що країни можуть встановлювати власні пріоритети щодо визнання професійних кваліфікацій у певних галузях.

Додатково в контексті визнання неформального та інформального навчання слід також врахувати ухвалену у 2017 р. *Рекомендацію Ради ЄС 2017/С 189/03 про Європейську рамку кваліфікацій для навчання упродовж усього життя та скасування рекомендації Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р. про створення європейської рамки кваліфікацій для навчання упродовж усього життя*¹⁵. Ця Рекомендація тлумачить кваліфікацію як формальний результат процесу оцінювання (при цьому кваліфікація отримується, коли компетентний орган визначає, що людина досягла результатів навчання за певними стандартами). У документі зазначено, що для порівняння кваліфікацій, які встановлюються за результатами навчання, і, відповідно, для полегшення міжнародного визнання кваліфікацій слід орієнтуватись на Європейську рамку кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК). Нинішні ЄРК складається з восьми кваліфікаційних рівнів, які описуються через три ключові дескриптори – знання (knowledge), навички (skills), відповідальність та автономія (responsibility and autonomy) [3].

Тому навіть із врахуванням віднесення професії правника до переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, а це передбачає

¹⁵ The Council of the European Union 2017/C 189/03 Recommendation on the European Qualifications Framework for lifelong learning and repealing the recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning. URL: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017H0615\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017H0615(01))

відповідний проект наказу МОН¹⁶ потребує додаткового опрацювання питання щодо визнання неформального та інформального навчання в юридичній освіті. Зокрема, як варіант, покладання такого завдання на кваліфікаційні центри, які передбачені в статті 19 проекту Закону України «Про Національну систему кваліфікацій»¹⁷.

По-третє, через призму обраної нами термінології «чорного лебедя» та лише з часом можна буде визначити наслідки запровадження фінансування закладів вищої освіти за результатами їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності (постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1146 «Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності»). Адже починаючи з 2020 року, заклади вищої освіти отримують державне фінансування не в залежності від штатного розпису, а в залежності від результатів своєї діяльності. Прогнозується, що протягом наступних трьох-чотирьох років вага кількості студентів у фінансуванні закладу вищої освіти зменшиться з майже 100 %, як було дотепер, до 50 % і менше. Щороку «полювання» за кількістю студентів буде відходити в минуле на користь роботи над якістю вищої освіти. Заклади вищої освіти будуть намагатись підвищити якість надання освітніх послуг, адже від цього буде залежати обсяг їх державного фінансування. Як наслідок це збільшуватиме кількість випускників, що є конкурентоспроможними фахівцями на ринку праці [4].

По-четверте, із запровадженням ключових показників ефективності для керівників ЗВО та наявне громадське обговорення «Проекту професійного стандарту на посади «Асистент», «Викладач», «Старший викладач», «Доцент», «Професор»»¹⁸, дозволяє прогнозувати появу відповідних показників ефективності і для науково-педагогічних працівників. Адже, логіка «чорного лебедя» робить те, чого ми не знаємо набагато важливішим за те, що ми знаємо.

По-п'яте, звичайно не викликає заперечення теза, що вища юридична освіта повинна надаватися високопрофесійними та вмотивованими науково-педагогічними працівниками, більш того слід погодитись, що досягнення цієї мети можливо саме завдяки забезпеченню конкурентного рівня оплати праці викладачів правничих шкіл¹⁹. Тому на тлі цього, здавалось логічним є рішення про запровадження індикативної собівартості або затвердження Порядку формування мінімального розміру плати за навчання для здобувачів вищої освіти на основі індикативної собівартості²⁰ але чи сприятиме це підвищенню якості юридичної освіти знову таки буде це «чорним чи білим лебедем» юридичної освіти визначить лише час. Більш того є сподівання, що ці заходи як і ряд інших зазначених вище спрямовані на побудову моделі з більш жорсткими вимогами

¹⁶ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyektu-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-pro-zatverdzhennya-pereliku-specialnostej-zdobuttya-stupenya-osviti-z-yakih-neobhidne-dlya-dostupu-do-profesij-dlya-yakih-zaprovadzhenododatkoveregulyuvannya>

¹⁷ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya>

¹⁸ <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-profstandartu-na-posadi-asistent-vikladach-starshij-vikladach-docent-profesor>

¹⁹ Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html.

²⁰ Деякі питання запровадження індикативної собівартості: Постанова КМУ від 3 березня 2020 р. № 191 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-2020-%D0%BF>

до науково-педагогічних працівників, але із вищими зарплатами, про яку розповідає Світлана Хутка [5].

Висновки. Сьогодні Україна переживає складний час швидких змін і всеохоплюючих викликів у тому числі і в сфері вищої юридичної освіти. Наведені факти опосередковано чи безпосередньо будуть впливати на науково-педагогічних працівників через навчальні, методичні, організаційні, структурні, фінансові аспекти їх діяльності. Загроза «чорного лебедя» для вищої юридичної освіти дуже серйозна, але це і дозволяє сподіватися на якісний «стрибок» вищої юридичної освіти і перетворення її на «білого лебедя» реформ правової сфери. Звичайно наведені факти зібрані протягом короткотривалого спостереження не можуть претендувати на істину адже для того щоб зрозуміти, що відбувається потрібен час. Але безальтернативним фактом є те, що без високопрофесійних та вмотивованих науково-педагогічних працівників якісних змін у сфері вищої юридичної освіти не відбудеться.

Список використаних джерел

1. Реформи в Україні: громадська думка населення. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва : [сайт]. URL: <https://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya-2019>.

2. The Council of the European Union Recommendation of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning 2012/C 398/01. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32012H1222%2801%29>.

3. Семигіна Т. В. Європейська політика щодо визнання професійних кваліфікацій: уроки для України. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, 2020. С. 5-14.

4. ЗВІТ про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України у 2019 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/02.2020/zvit.pdf>.

5. Ведернікова І. Світлана Хутка. Квиток на Сан-Францисківщину Дзеркало тижня. Випуск №1285 7 березня-13 березня 2020 року URL: https://m.dt.ua/internal/svitlana-hutka-kvitok-na-san-franciskivschinu-340906_.html.

*Андрійовський Ілля Ілліч,
здобувач ступеня вищої освіти магістр
Навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Завальний Андрій Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ СЕМІОТИКО-КОМУНІКАТИВНО КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Однією з найбільш важливих професійних компетенцій працівника поліції є комунікативна складова, яка включає в себе якісні показники швидкості опрацювання інформації, перетворення вербального та невербального коду в логічно структуровану та зрозумілу для працівника поліції інформацію, яка буде використана в його професійній діяльності, рівень спілкування, яким володіє правоохоронець допомагає здійснювати ефективний вплив на реципієнта, який подеколи і є суб'єктивно першочерговим в оцінці населення, як критерій якості надання поліцейських послуг. Завданням юридичної освіти та професійної підготовки поліцейських є реалізація триєдиної навчальної мети враховуючи повноту розкриття та дієве використання на практиці теоретичної складової. Професійний соціонормативний простір передбачає перед правоохоронцями вирішення актуальних завдань та викликів, які постають перед ними в їх повсякденній діяльності і в свою чергу вимагають володіння семіотичною системою та розумінням вербального та невербального кодів. Навички володіння семіотикою в практичній площині допоможе в здійсненні ефективної комунікації з населенням, кримінально-правовій оцінці конкретного небезпечного діяння в суспільстві, оперативного та своєчасного реагування на кримінальні правопорушення та інші події тощо. Семіотика (від грецьк. *semeion* – знак) – наука про різні системи знаків, які використовуються у процесах комунікації для передачі повідомлення, інформації. Основним поняттям семіотики є знак. Вона вивчає загальні властивості знаків, види знаків, закономірності будови знакових систем, незалежно від їхнього конкретного змісту, способи інтерпретації знаків тощо [5, с. 575]. Для працівника поліції в його службовій діяльності семіотична складова на сучасному етапі, коли нерозривно пов'язаний освітній компонент із практичною його реалізацією в діяльності поліції, має важливе значення, яке знаходить своє вираження в міжпредметних зв'язках з юридичною освітою та рівнем професійної підготовки. Загалом питання розуміння реалізації семіотичної компетенції правоохоронця та її впровадження в професійну підготовку є доволі важливим, оскільки дозволяє комплексно орієнтуватися в певній ситуації, яка потребує кваліфікованого, виваженого і водночас швидкого прийняття рішення. До прикладу, з безпосереднім врахуванням реалій

сучасності – чи потрібно поліцейському орієнтуватися у таких словникових маркерах як кримінальний жаргон чи арго, що безумовно не є поняттями тотожними, дійдемо до думки, що однозначно – особливо для працівників оперативних підрозділів в силу своєї специфіки, також для правильної кваліфікації необхідним вмінням поліцейського, яке реалізується саме через освітню складову, є розуміння кодифікованої інформації. При кваліфікації злочинів або визначенні потенційно небезпечної ситуації, яка постає перед поліцейським, розуміння таких семіотичних маркерів, як наприклад значення певних символів, які несуть додаткове смислове навантаження «1488», «маска Гая Фокса (anonymous mask)» тощо є важливим показником його професійності та компетенції [3, с. 1]. З розвитком інформаційних технологій, появою месенджерів, які більшість населення, зазвичай, використовує для спілкування, не протидіючи злочинному елементу, який використовує їх у свої протиправних цілях – розміщуючи надписи з рекламою наркотичних засобів на стінах приватних будинків та адміністративних будівель, чи повинен поліцейський використовуючи семіотичний код розрізняти просте порушення правил благоустрою від злочинів у сфері наркотичних засобів та оперативно реагувати на такі протиправні діяння та швидко знаходити логічні причинно-наслідкові зв'язки. І саме система професійної освіти повинна забезпечити необхідними знаннями як поліцейського ювенальної превенції, працівника патрульної поліції так і співробітника управління стратегічних розслідувань необхідними знаннями та формуванням семіотико-комунікативного категоріального апарату. З метою практичного використання семіотичної складової у своїй професійній діяльності працівникові поліції бажано оперувати наступними варіантами знакових систем:

- структурна – знакова система, що від початку притаманна будь-якій матерії. Передає через структуру об'єкта інформацію про її властивості;

- сенсорна – знакова система, що від початку притаманна «живій» матерії. Тактильне, хімічне, радіаційне, гравітаційне сприйняття;

- мімічна – знакова система, що від початку притаманна для внутрішньогрупового спілкування, дозволяє адекватну передачу інформації. У неї входять: міміка, різні види спеціалізованої сигналізації, невербальний семіотичний код прийнятий всередині даної групи;

- вербальна – знакова система, що оперує абстрактними поняттями (слова, цифри, що вказують на інформаційний об'єкт, але не зображують його). Вона надмірна, побудована на системі показників, причому кожен показник будується структурно;

- етична – знакова система, що є похідною по відношенню до перших чотирьох знакових систем. Дозволяє передавати інформацію про «емоційне», «образне» забарвлення події, особистості. Наявність (розвиненість) її характерно як прояв вищої нервової діяльності. Дана знакова систем оперує образними поняттями – моделями реальних об'єктів. Кожна модель неоднозначна, є наближенням до реального об'єкту із заданою точністю, несе у осіб інформацію про структуру об'єкту, про семантику його відносин з інформаційним середовищем [5, с. 384].

Комплексним методом використанням семіотичних систем можна з

впевненістю назвати принцип профайлінгу в діяльності поліції. Однак поряд з комплексним підходом з метою профілактичної функції запобігання злочинам або розслідування вже вчинених правоохоронці можуть використовувати індивідуальні види профайлінгу в залежності від особливостей цільової групи, яку необхідно виокремити та дослідити. Доцільним і вкрай необхідним у контексті статті є уникнення негативної конотації терміну «профайлінг» обмежившись суто професійним методом, який дозволяє забезпечити прийнятну у суспільстві і цілком законну форму роботи поліції, спрямована на ефективну боротьбу із злочинністю та забезпеченням громадського порядку. Метод профайлінгу особистості у своїй роботі використовує федеральне бюро розслідувань США в рамках програми ViCAP (Violent Criminal Apprehension Program) – затримання злочинців з метою сприяння розкриттю серійних злочинів насильницького характеру [4, с. 2].

Враховуючи національний та іноземний досвід створення семіотико-комунікативного категоріального апарату є надзвичайно важливим та необхідним в сучасних умовах та викликах, які постають перед Національною поліцією України. Однією з нагальних потреб у системі юридичної освіти та професійної підготовки поліцейських є створення комплексного, уніфікованого курсу, який дозволить забезпечити високий рівень компетенції правоохоронців з використанням сучасної семіотичної системи у своїй професійній сфері діяльності.

Список використаних джерел

1. Балинська О. М. Семіотика права : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
3. Офіційний сайт BBC News. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/uk-england-london-37886876>
4. Офіційний сайт ФБР США. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fbi.gov/news/stories/violent-criminal-apprehension-program-part-1>
5. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редокол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
6. Ходаківський Є. І. Психологія управління. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 492 с.

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ВИД ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА, У ПОРЯДКУ ЯКОГО РОЗГЛЯДАЮТЬСЯ СПРАВИ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ

Усі справи, що підпадають під цивільну юрисдикцію суду, розглядаються останнім за певними правилами та у визначеній законом формі – формі цивільного судочинства. При цьому такі справи за своїм характером доволі різноманітні, мають суттєві правові відмінності (наприклад, неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різний характер вимог, що ними пред'являються). Тому певний порядок, який застосовується для розгляду і вирішення однієї категорії цивільних справ, не може повною мірою використовуватися для провадження в інших. Оскільки ж правова природа цивільних справ значно впливає на порядок їх розгляду у судах першої інстанції, у ч. 2 ст. 19 ЦПК України передбачено три види цивільного судочинства (позовне, наказне та окреме провадження), які різняться між собою за категоріями справ, що розглядаються у їх порядку, підставами відкриття провадження у справі, суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, процедурою тощо [1, с. 9].

Як слушно відмічає Г.В. Чурпіта, окреме провадження як вид цивільного судочинства також характеризується певною специфікою процесуальної форми, що зумовлена:

1) відсутністю спору про право, який водночас не виключає спору про факт, що полягає в неочевидності його існування;

2) особливим об'єктом судового захисту, яким є охоронюваний законом (законний) інтерес як потреба та прагнення до користування конкретним матеріальним та (або) нематеріальним благом, що може як опосередковуватися, так і не опосередковуватися певним суб'єктивним правом. Охоронюваний законом (законний) інтерес, навіть перебуваючи під охороною закону чи права, на відміну від суб'єктивного права, не має такої правової можливості, як останнє, оскільки не забезпечується юридичним обов'язком іншої сторони. Захист охоронюваного законом (законного) інтересу у справах окремого провадження здійснюється шляхом підтвердження судом наявності чи відсутності певного юридичного факту як підстави виникнення, зміни чи припинення неоспорюваних суб'єктивних прав;

3) спеціальною метою – підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [2, с. 50].

Остання глобальна новелізація цивільного процесуального законодавства України, датована 3 жовтня 2017 р., торкнулася майже всіх інститутів цивільного процесуального права, у тому числі певних змін зазнав й інститут окремого провадження. Необхідність аналізу основних новел зазначеного

інституту, виокремлення їх переваг та недоліків актуалізують зазначену проблематику [3, с. 148].

Відповідно до ч. 1 ст. 293 ЦПК України окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

В порядку окремого провадження розглядається ціла низка цивільних справ, передбачених ч. 2 ст. 293 ЦПК України. Також, як визначено у ч. 3 ст. 293 ЦПК України, в порядку окремого провадження розглядаються справи про надання права на шлюб.

Зазначена категорія справ, що виникають із сімейних правовідносин, є особливою: законодавець хоча і виокремлює справи про надання права на шлюб у переліку справ окремого провадження, спеціального процесуального механізму їх розгляду цивільне процесуальне законодавство України не передбачає. А отже, особливість правового регулювання процесуальної форми розгляду справ про надання права на шлюб полягає в поєднанні в одне ціле процесуальних вкраплень у нормах сімейного права, загального порядку розгляду справ окремого провадження та застосування загальних положень ЦПК України [4, с. 9].

Отже, якими особливостями характеризується окреме провадження, як вид цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються справи про надання права на шлюб?

Особлива правова природа об'єкта судового захисту в порядку окремого провадження, яким є охоронюваний законом (законний) інтерес, зумовлює специфіку процесуальної форми розгляду відповідних справ, що виявляється у: 1) правовій регламентації обов'язку суду вживати заходів щодо всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема з метою з'ясування обставин справи суд має право за власною ініціативою витребувати необхідні докази (частини 1, 2 ст. 294 ЦПК України); 2) додержанні під час розгляду справ окремого провадження загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 294 ЦПК України); 3) відсутності сторін: справи окремого провадження розглядаються за участю заявника і заінтересованих осіб (ч. 4 ст. 294 ЦПК України); 4) неможливості передання справи окремого провадження на розгляд третейського суду та закриття провадження у справі у зв'язку із укладенням мирової угоди (ч. 5 ст. 294 ЦПК України); 5) у наявності додаткової підстави залишення заяви без розгляду – у разі виникнення під час розгляду справи у порядку окремого провадження спору про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд має залишити заяву без розгляду і роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право пред'явити позов на загальних підставах (ч. 6 ст. 294 ЦПК України); 6) відсутності обов'язку відшкодувати судові витрати при ухваленні судом рішення, якщо інше не встановлено законом (ч. 7 ст. 294 ЦПК України) [4, с. 156].

Список використаних джерел

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : монографія. Київ : Атіка, 2011. 420 с.
2. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : монографія. Київ : Алерта, 2016. 434 с.
3. Чурпіта Г. В. Новели окремого провадження. *Право України*. № 10. 2018. С. 147–159.
4. Ясинок М. М. Особливості судового розгляду справ щодо надання неповнолітнім особам права на шлюб. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3 (27). С. 90–93.

*Білозьоров Євген Вікторович,
заступник директора
Навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

У процесі подальшої модернізації державної влади та становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави важливого наукового та практичного значення набувають питання, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину дієвий захист від потенційних загроз у сфері національної безпеки нашої держави.

У сучасному світі виникають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах життєдіяльності суспільства. Загрози від поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, кіберзагрози, піратство, нелегальна міграція, міждержавні та громадянські конфлікти стають все більш інтенсивними, зачіпають все нові геополітичні регіони і держави. Спостерігається небезпечна тенденція щодо зміни державних кордонів із порушенням принципів та норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою вирішувати міжнародні проблеми.

Свідченням цієї тенденції є події політичного, військового та економічного протистояння, що відбуваються в Україні протягом останніх років за участі Російської Федерації та анексія нею Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, чим порушується державний суверенітет і територіальна цілісність нашої держави.

Водночас все більш загрозливими стають внутрішні виклики національній

безпеці. Неефективність системи забезпечення національної безпеки через недосконалість системи державного управління, витратна економічна модель та економічна криза, що поглиблюється, виснаження фінансових ресурсів держави і, як наслідок, зниження рівня життя населення, тотальна корупція, спотворення демократичних процедур, що стримує процеси кадрового оновлення державних органів, ведуть до неспроможності держави виконувати свої функції, насамперед щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, викликають зростаючу недовіру до держави зі сторони громадянського суспільства [1, с. 109].

Зважаючи на це, проблема національної безпеки постає як надзвичайно актуальна, першочергова, що потребує її суспільного і державного вирішення. Це зумовлює нагальну потребу напрацювання єдиної системи знань про організаційно-правові гарантії забезпечення національної безпеки на основі методологічних підходів сучасної юридичної науки.

Організаційно-правові гарантії національної безпеки становлять собою комплекс теоретико-методологічних, нормативно-правових, політико-дипломатичних, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів, які здійснюються державними органами у внутрішньо- і зовнішньополітичній сферах, спрямованих на забезпечення провадження безпекової діяльності в умовах нестабільності, що передбачає зміцнення обороноздатності та забезпечення правопорядку з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності Української держави [2, с. 77].

Необхідно зазначити, що правову основу реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» [3] та інші нормативно-правові акти, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Однак поняття «правових основ» значно ширше за своїм змістом, ніж просто сукупність нормативно-правових актів, які належать до цієї правової категорії. Окрім вказаного елемента досліджуване поняття охоплює і принципи права, які, хоч і знайшли закріплення в нормативно-правових актах, але все ж таки мають і окреме значення. На принципах права ґрунтується система чинного законодавства у сфері національної безпеки, що спрямована на захист: людини і громадянина – їх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [3].

До основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сфері національної безпеки є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у

міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Можна виокремити, що дослідження організаційно-правових гарантій національної безпеки через призму діяльнісного підходу має не тільки теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки спрямоване на формування відповідних цілей, завдань, механізмів захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Відповідно до чинного законодавства, система організаційно-правових гарантій національної безпеки України складається із таких державних органів та організацій: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [3].

Таким чином, до системи організаційно-правових гарантій забезпечення національної безпеки належать органи та організації, які спеціально уповноважені державою здійснювати на професійній основі та відповідно до закону, а у випадках встановлених законодавством – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів діяльність, спрямовану на захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

Список використаних джерел

1. Антонов В. О. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106–114.
2. Крук С. І. Аналіз стану організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 76–78.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 03.03.2020).

Бостан Сергій Костянтинович,
*професор кафедри конституційного, адміністративного
та трудового права Інституту управління та права
Національного університету «Запорізька політехніка»,
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОПОНОВАНИХ ЗМІН ЩОДО ПОРЯДКУ ПРИСУДЖЕННЯ НАУКОВИХ СТУПЕНІВ

Підготовка науково-педагогічних працівників завжди була одним з головних завдань закладів вищої освіти взагалі та юридичної зокрема. Оскільки в цьому процесі особливе місце посідає завершальна процедура отримання відповідного наукового ступеню, то ми вирішили зупинитись більш предметно на цій проблемі. Додатковим «імпульсом» підвищеного інтересу до неї було запрошення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО) брати участь в обговоренні проєкту «Порядку присудження наукових ступенів доктора наук і доктора філософії спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти (наукових установ)» (далі – проєкт «Порядку») [1], який з 01 січня 2021 року має прийти на заміну чинному «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету України від 24 липня 2013 р. № 567 [2].

Звернемо увагу на найбільш радикальні нововведення зазначеного проєкту, які визначатимуть перспективи підготовки науково-педагогічних (наукових) кадрів в Україні.

Основні новели зазначеного проєкту пов'язані з зміною «правового статусу» спеціалізованих вчених рад. Зокрема, вводиться доволі «жорсткий» поділ спеціалізованих вчених рад на:

а) постійно діючу, в якій можна здобути наукові ступені доктора наук та доктора філософії в певній галузі наук;

б) разову, в якій можна здобути тільки наукову ступінь доктора філософії.

Постійно діючу спеціалізовану раду має право формувати лише заклад вищої освіти (далі – ЗВО) або наукова установа, у якому за основним місцем роботи працює не менше 5 докторів наук за тієї спеціалізацією, з якої створюється рада. Зазначені доктори наук повинні мати:

а) ступінь доктора наук зі спеціальності, що охоплює спеціалізацію, з якої утворена спеціалізована вчена рада;

б) бути автором (співавтором) не менше трьох статей за спеціалізацією спеціалізованої вченої ради, що були опубліковані впродовж останніх п'яти років у рецензованих фахових виданнях, включених до міжнародних баз Scopus або Web of Science Core Collection;

в) або бути автором не менше десяти статей за спеціалізацією спеціалізованої вченої ради, опублікованих впродовж останніх п'яти років у відповідних вітчизняних фахових виданнях, включених до переліку Міністерства освіти і науки України (п. 6 проєкту «Порядку...»).

Погоджуючись у цілому з цими фаховими вимогами до докторів наук, ми б

вважали за доцільним дати можливість у перелік фахових статей включити, наприклад, дві статті у співавторстві (не більше одного співавтора), а також дві статті в наукових періодичних виданнях інших держав прирівняних до вітчизняних фахових (не більше одного співавтора) з напряму досліджень спеціалізованої вченої ради.

Постійно діюча спеціалізована вчена рада формується на 5-річний строк із п'яти докторів наук за відповідною спеціалізацією з числа працівників закладу вищої освіти (наукової установи), у якій сформована відповідна рада – голови ради та чотирьох рецензентів. Заклад вищої освіти (наукова установа) щорічно публікує інформацію, крім інформації з обмеженим доступом, про наукові інтереси членів постійно діючої спеціалізованої вченої ради (на базі їх публікацій за попередні 5 років), відповідно до яких визначаються напрямки наукових робіт, що можуть бути прийняті до захисту у відповідній постійно діючій спеціалізованій вченій раді. В новому порядку, по суті, залишається норма про те, що рада проводить не більш як 12 засідань на рік і те що, на одному засіданні може проводитися захист наукових досягнень не більше одного здобувача наукового ступеня доктора наук (п. 6 проєкту «Порядку...»).

Щодо разової спеціалізованої вченої ради, то можна зазначити, що цей «інститут» існував і раніше, але його «статус» суттєво змінився. Зокрема, разова спеціалізована вчена рада формується лише в тому ЗВО, який не має кадрових можливостей для створення постійно діючої спеціалізованої вченої ради, але є акредитована НАЗЯВО освітньо-наукова програма аспірантури (ад'юнктури) в межах відповідної спеціальності. За цих умов вченою радою ЗВО (раніше МОН. – С.Б.) може бути прийняте рішення про створення разової спеціалізованої вченої ради для захисту однієї дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії особою, яка пройшла підготовку саме у цьому закладі вищої освіти (науковій установі). Разова спеціалізована вчена рада складається з п'яти науково-педагогічних (наукових) працівників, у яких є науковий ступінь за спеціалізацією зазначеної ради (п. 8 проєкту «Порядку...»).

Виходячи з норми шостого абзацу п. 10 проєкту «Порядку...», що «усі рецензенти і опоненти є рівноправними членами спеціалізованої вченої ради під час відповідного захисту, то постійно діюча рада при захисті наукового досягнення на здобуття наукового ступеню доктора наук має складатися з дев'яти членів: п'ять постійних, тобто штатних докторів наук ЗВО чи наукової установи (голова та чотири рецензенти) та чотири опоненти – доктори наук, що представляють інші ЗВО або наукові установи. При захисті наукового досягнення на здобуття наукового ступеню доктора філософії рада має складатися з семи членів: тих же п'ять постійних штатних докторів наук ЗВО чи наукової установи (голова, два члени та два рецензенти з числа працівників, задіяних у виконанні освітньо-наукової програми здобувача) та два опоненти – або два доктора наук, або один доктор наук та один кандидат наук (доктор філософії) по спеціальності дисертації, що представляють інші ЗВО або наукові установи. Разова спеціалізована вчена рада теж складається з 7 членів, але виходячи з норми третього абзацу п. 8 проєкту «Порядку...», що «у складі разової спеціалізованої вченої ради не менше двох вчених повинні мати ступінь

докторанаук (один з рецензентів, один з опонентів), то можна зробити висновок, що вона може складатися не менше, ніж з двох докторів наук та п'яти кандидатів наук (докторів філософії).

Серед новел також вартують уваги ті норми, які свідчать про розширення автономії ЗВО (наукової установи) в цьому питанні. Зокрема, порядок формування складу спеціалізованої вченої ради та організації її роботи визначається відповідним закладом вищої освіти (науковою установою) та затверджується його вченою радою. НАЗЯВО ж інформується про склад спеціалізованої вченої ради або зміни до такого складу у строки, встановлені цим Порядком (п. 5. проєкту «Порядку»). Крім цього, ЗВО (науковим установам) надано право видавати диплом про здобутий відповідний ступінь, але за умов, що він відповідатиме затвердженому МОН змісту диплома, а інформація про видання відповідного диплому обов'язково вноситиметься ЗВО, крім вищих військових навчальних закладів, до Єдиної державної електронної бази з питань освіти (п.3. проєкту «Порядку»).

Щодо визначення тематичного змісту наукового досягнення та профілю спеціалізованої вченої ради, то слід зазначити, що тут немає необхідної чіткості: в проєкті використовуються такі поняття, як «галузь знань», «спеціальність», «спеціалізація», які в наявній нормативно-правовій базі не мають однозначного тлумачення. Зокрема, перелік наукових спеціальностей визначається чинним ще наказом МОНмолодьспорт України від 14.09.2011 р. (в редакції від 15.05.2015 р.) [3], де шифр «галузі науки» позначається двома цифрами, наприклад, «юридичні науки» – 12, а спеціальності – шістьма, наприклад: 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. В 2015 році Постановою Кабінету Міністрів України був затверджений перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [4]. За цим документом в сфері юриспруденції визначено *галузь знань* «08 – Право», спеціальність: «081 – Право»; «082 – Міжнародне право». Спираючись на це, алогічне, на нашу думку, визначення галузі знань та спеціальностей Міністерство освіти і науки України своїм наказом від 28 грудня 2018 р. затвердило «Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності «081 – Право» [5]. Згідно цього переліку замість шифру спеціальності 12.00.00 має використовуватись шифр 081 «Право», в межах спеціальності якої виокремлюються предметні напрями досліджень, котрі є вдосконаленням переліком спеціальностей 12.00.00. Якщо брати до уваги, що в межах цих спеціальностей також немає ясності зі «спеціалізаціями» (офіційно закріплених правових спеціалізацій зараз немає. – С.Б.), то виходить, що суперечлива нормативно-правова база породжує низку проблем в процесі атестації науково-педагогічних (наукових) кадрів. Ці проблеми пов'язані, по-перше, з тим, що виникнуть труднощі при формуванні спеціалізованих вчених рад, адже вони мають формуватися за спеціалізаціями; по-друге, з ідентифікацією тематичного змісту публікацій майбутніх членів спеціалізованої ради; по-третє, з фіксацією в дипломі отриманої здобувачем кваліфікації у відповідній галузі, спеціальності та спеціалізації.

Ясності в цьому питанні вимагають також норми, закріплені в п. 9

«Порядку», в якому розширюються можливості «для захисту наукового дослідження, яке базується на дослідженні в межах двох або більше галузей знань (спеціальностей, спеціалізацій)...». Це нововведення вважаємо позитивним, адже в сучасних умовах саме міждисциплінарність в науковій сфері має найбільшу перспективу. З іншого боку, той факт, що при такому міждисциплінарному захисті наукового досягнення спеціалізована вчена рада має збільшуватись на два опоненти – для атестації здобувача наукового ступеню доктора наук, та одного – для атестації здобувача наукового ступеню доктора філософії за кожен додаткову галузь знань (спеціальність, спеціалізацію), вказує, на нашу думку, на не досить раціональне збільшення кількості опонентів. Наприклад, для захисту наукового досягнення на ступень доктора наук має бути чотири опонента за першою спеціальністю (спеціалізацією) та два за другою спеціальністю (спеціалізацією), тобто шість опонентів, а якщо три спеціальності (спеціалізації), то вісім опонентів і т. д.

Отже, якщо оцінити запропонований НАЗЯВО проєкт «Порядку», то в цілому він заслуговує на позитивну оцінку як такий, що сприяє значному спрощенню порядку формування спеціалізованих вчених рад та захисту наукових досягнень здобувача, посиленню фахових вимог і, відповідно, якості кадрового потенціалу спеціалізованих вчених рад, зменшенню бюрократичних процедур (в проєкті жодного разу не згадується термін «автореферат», відповідно, і відгук на автореферат, значно спрощена процедура об'яви про захист тощо), зростанню рівня автономності закладів вищої освіти (наукових установ), певної «лібералізації» підходів щодо публікацій як членів спецрад (голови, рецензентів, опонентів), так і здобувачів. Мова йде про можливість такої публікації не тільки, як раніше категорично пропонувалося, у рецензованих фахових виданнях, включених до міжнародних баз Scopus або Web of Science Core Collection, а й у вітчизняних фахових виданнях (справді кількість останніх мають бути у кілька разів більше). Для юридичної науки це дуже актуально, адже в силу її «замкненості у межах державних кордонів», вона не викликає зацікавленості у цих авторитетних видань.

Проблемою зазначеного проєкту «Порядку», як зазначалося вище, є проблема фахової ідентифікації отриманої здобувачем кваліфікації. Для юридичної науки це ускладнюється наявністю додаткових нормативних актів («Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право»), які не вирішують, а навпаки, «заплутують» ситуацію. Оскільки згідно останнього абзацу п. 5 проєкту «Порядку» НАЗЯВО, за поданням відповідної Галузевої експертної ради (у нашому випадку юридичної. – С.Б) у межах галузей знань може встановлювати окремі вимоги, було б доцільно, щоб Галузева експертна рада з юридичних наук дала б свої пропозиції щодо цієї фахової ідентифікації, особливо в площині «спеціальність» – «спеціалізація».

Список використаних джерел

1. Проект «Порядку присудження наукових ступенів доктора наук і доктора філософії спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти (наукових

установ)». URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/проект_Порядок-присудження-наукових-ступенів.pdf

2. Порядок присудження наукових ступенів : Постанова Кабінету України від 24 липня 2013 р. № 567: станом на 05.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF>

3. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей: Наказ МОНмолодьспорт України від 14.09.2011 № 1057 в редакції від 15.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11>

4. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266: станом на 11.02.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-%D0%BF>

5. Примірний перелік та опис предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2018 р. № 1477. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-ta-opisu-predmetnih-napryamiv-doslidzhen-v-mezhah-specialnosti-081-pravo>

Буткевич Ангеліна Вікторівна,

студент за ОР «Бакалавр»

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

Теремцова Ніна Володимирівна,

доцент кафедри теорії права та держави

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ: ПРИНЦИП РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Соціальна справедливість – це узагальнена моральна оцінка суспільних відносин, і один із основних загальнолюдських соціальних ідеалів, конкретне розуміння та зміст якого змінювалося протягом історії. При визначенні соціальної справедливості найчастіше її співвідносять із соціальною рівністю, і в цьому контексті соціальна справедливість розуміється як міра рівності і нерівності в розподілі матеріальних і духовних благ у суспільстві, статусів і

влади, а також у життєвому положенні різних суспільних груп.

Справедливість, відповідно до визначення відомого словника сучасної економічної теорії Макміллана, – це чесність, неупередженість. Якщо ж розглядати справедливість у контексті відомої нам теорії економіки добробуту, то справедливим можна було б вважати розподіл, що відповідає двом умовам: по-перше, воно повинно бути рівноправним, тобто жоден із суб'єктів суспільства не претендує на товарний набір іншої особи на користь власному товарному набору. По-друге, воно повинне бути ефективним за Парето. Одночасно й рівноправний та ефективний за Парето розподіл можна трактувати як справедливий. Узагалі соціальна справедливість в економічній теорії – це проблема прийнятного ступеня нерівності в розподілі доходів.

Вибір принципів соціальної справедливості в перерозподілі доходів визначається в кожному суспільстві по-своєму, виходячи з духовних основ кожного з них, вироблених національних стандартів, що формувалися протягом усього попереднього історичного розвитку даної країни. Так, наприклад, українське суспільство, що формувалося під впливом складних історичних подій, природних особливостей країни і, якому були нав'язані й прищеплені принципи егалітаризму, які проявляються у вигляді колективістських засад, у значній своїй більшості не сприймає філософію індивідуалізму та ринкові принципи справедливості на перших етапах переходу до ринку їх потрібно формувати, виховувати, впроваджувати.

Реалізація принципу соціальної справедливості в суспільстві означає, що при цьому здійснюється справедливий: 1) розподіл діяльності; 2) розподіл доходів; 3) розподіл праці; 4) розподіл соціальних благ (прав, можливостей, влади); 5) розподіл винагород, визнань; 6) розподіл рівня та якості життя; 7) розподіл інформації та культурних цінностей. Найважливішим показником соціально-справедливої спрямованості суспільства виступає характер соціальних відносин.

У науковій літературі можна також зустріти такі чотири погляди на соціальну справедливість. Розглянемо найбільш відомі з них концепції справедливості, чи справедливого розподілу доходів: егалітаристську, утилітаристську, роулсіанську і ринкову.

Егалітаристська концепція (фр. *egalitepівність*) вважає справедливим зрівняльний розподіл доходів, тобто коли всі члени суспільства отримують рівні блага.

Другий концептуальний принцип роулсіанський пов'язаний з ім'ям Джона Роулса, сучасного американського філософа. На його думку, справедливою вважається така диференціація доходів, при якій відносна економічна нерівність припустима лише тоді, коли вона сприяє досягненню більш високого абсолютного рівня життя найбільш біднішими членами суспільства.

Третій концептуальний принцип утилітарний виходить своїми коренями з вчення Ієремії Бентама, англійського економіста, основоположника доктрини утилітаризму. Бентам думав, що головним завданням держави є забезпечення найбільшого щастя для можливо більшої кількості членів суспільства. Але, однак, Бентам виходив з того, що функції корисності в різних людей неоднакові.

Інакше кажучи, здатність до насолоди в результаті володіння якоюсь кількістю благ у різних людей різні. Одержувати при цьому більшу частку суспільного багатства повинний той, хто здатний у більшій мірі одержати корисність. Таким чином, загальна корисність максимізується не у випадку рівного розподілу багатства між членами суспільства, а в результаті пропорційного (відповідно до різних функцій корисності) його розподілу. Тому в утилітаристському погляді максимізується корисність всіх членів суспільства.

І, нарешті, ринковий розподіл доходів припускає відповідність доходу кожного власника фактора виробництва граничному продукту, отриманого від даного фактора. Соціальна справедливість, при цьому, встановлюється ринком і його регуляторами. Таким чином, у цьому випадку припустима значна нерівність у розподілі доходів.

Висновки. Узагальнюючи зазначене вище, можна відмітити, що соціальна справедливість існує як деякий феномен суспільної свідомості (правового, релігійного, морального, економічного). Вона закріплюється в суспільній думці, що фіксує соціальну справедливість як винагорода і визнання за працею, забезпечення усім мінімального соціально гарантованого рівня і якості життя, рівний доступ до соціальних благ (отримання освіти, збереження здоров'я), до інформації, до культурних цінностей тощо. Реалізація принципу соціальної справедливості в суспільстві означає, що при цьому здійснюється справедливий: 1) розподіл діяльності; 2) розподіл доходів; 3) розподіл праці; 4) розподіл соціальних благ (прав, можливостей, влади); 5) розподіл винагород, визнань; 6) розподіл рівня та якості життя; 7) розподіл інформації та культурних цінностей. Найважливішим показником соціально-справедливої спрямованості суспільства виступає характер соціальних відносин.

Список використаних джерел

1. Гриненко А. М. Соціальна політика. Київ. 2004.
2. Роулз Дж. Теорія справедливості . Новосибірськ.1995.
3. Теремцова Н. В. Збірка. – Випуск перший «Теорія права та держави». Київ. 2011. С. 5–6.
4. Теремцова Н. В. Проблема розбудови соціальної держави в умовах конституційної реформи: теоретичний аспект. *Соціологія права*. Київ, 2015. № 3-4 (14-15). С. 225–229.
5. Теремцова Н. В. Актуальне питання соціального регулювання в додержавному суспільстві: теоретико-правовий аспект. Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIV Міжнар. наук.-практ. конф. Луцьк, 2017. С. 76–77.
6. Теремцова Н. В. Становлення та розвиток інституту громадянського суспільства в державі: теоретичний аспект. *European Perspectives*. 2019. № 4. С. 31–37.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

На сьогоднішній день як свідчать матеріали багатьох наукових та журналістських досліджень, заяви міжнародних урядових та неурядових організацій найбільшу стурбованість на сьогодні в Україні викликає проблема протидії корупції у всіх сферах громадського життя. Однією з проблемних сфер громадського життя безперечно є сфера фізичної культури і спорту, де незахищеними від корупційних ризиків залишається значна кількість відносин, в тому числі відносини щодо справедливого та чесного визначення переможця спортивних змагань.

Наступним пробілом у законодавстві є неповне та незрозуміле визначення обов'язків повідомити про факт впливу корупційного правопорушення на результат офіційного спортивного змагання чи одержання інформації про таке корупційне правопорушення в Законі України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Так, у статті 10 зазначено, що у разі виявлення факту впливу корупційного правопорушення на результат офіційного спортивного змагання чи одержання інформації про таке корупційне правопорушення з боку спортсмена, особи, уповноваженої на проведення офіційного спортивного змагання, або особи допоміжного спортивного персоналу вживати заходів до припинення правопорушення та невідкладно інформувати про його вчинення відповідних посадових осіб у сфері спорту, а в необхідних випадках – правоохоронні органи.

Для виключення майбутніх маніпуляцій та приховування фактів впливу на результати спортивних змагань відповідними посадовими особами у сфері спорту, вважається за необхідне положення цієї статті уточнити та викласти в такій редакції: у разі виявлення факту впливу корупційного правопорушення на результат офіційного спортивного змагання чи одержання інформації про таке корупційне правопорушення з боку спортсмена, особи, уповноваженої на проведення офіційного спортивного змагання, або особи допоміжного спортивного персоналу вживати заходів до припинення правопорушення і невідкладно письмово інформувати про його вчинення відповідних посадових осіб у сфері спорту та правоохоронні органи.

Також слід зазначити, що в Законі України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» норма в статті 8 виписана некоректно і потребує уточнення відповідно до Кримінального кодексу України.

Справа в тому, що протиправний вплив на результати офіційного спортивного змагання, відповідно цього Закону – це маніпулювання спортивним змаганням, тобто умисне вчинення корупційного правопорушення, спрямованого на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного

характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку, з метою отримання будь-якої неправомірної переваги для себе або для інших.

У свою чергу КК України, в статті 369³, протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань визначає, як вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу, примушування або підбурювання чи вступу у змову щодо результатів офіційного спортивного змагання з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи або одержання внаслідок таких діянь неправомірної вигоди для себе чи третьої особи – караються штрафом від двохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від одного до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Частина друга передбачає дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо офіційних спортивних змагань неповнолітніх або повторно, – караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Третя частина передбачає порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням з одержанням в результаті цього неправомірної вигоди для себе або інших осіб у розмірі, що перевищує двадцять прожиткових мінімумів для працездатних осіб, – карається штрафом від семисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк.

Також в примітках зазначено, що суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, зазначені в частині другій статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» [5].

Також бажано б було врахувати в вищевказаних нормативно-правових актах відповідальність не тільки фізичних, але і юридичних осіб.

Частина 1 статті 369-3 ККУ викладена у наступній редакції: «Вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу, примушування або підбурювання чи вступу у змову щодо результатів офіційного спортивного змагання з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи або одержання внаслідок таких діянь неправомірної вигоди для себе чи третьої особи», за вказане діяння передбачено вид покарання як, штраф від двохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від одного до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, із спеціальною конфіскацією.

Вважаємо, що необхідно розділити диспозицію вказаної статті за вчинення діянь співвідносно до запропонованих видів покарань, покладаючись на принципи справедливості та гуманізації кримінальної відповідальності, а саме кримінальне покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, застосовувані до злочинця, повинні відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, адже саме принципи визначатимуть вид і розмір покарання щодо особи, яка вчинила злочин та інші заходи кримінально-правового впливу як щодо суб'єктів вчинення злочинів, так й щодо осіб, які вчинили суспільно небезпечні

діяння.

Слід зазначити, що пропонуємо за вчинення передбаченого злочину способом у формі підкупу призначення у санкції статті кримінально-правовий вплив у виді спеціальної конфіскації, щодо інших способів (зокрема примушування, підбурювання чи вступ у змову) самостійного викладення у диспозиції статті та безпосередньо відсутність кримінально-правового впливу у виді спеціальної конфіскації.

Підсумовуючи вищевикладене хочеться відмітити, що Закони України «Про фізичну культуру і спорт» і «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» є важливими, своєчасними та актуальними нормами права для України, але потрібно деякі норми цих законів привести у відповідність до сьогодення.

Список використаних джерел

1. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань. - поточна редакція закону України від 03.11.2015 року №743-19. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/743-19>.

2. Про фізичну культуру і спорт – поточна редакція закону України від 27.09.2017 року №3808-12. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

3. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25 – 26. ст. 131. Із наступними змінами та доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Власенко Антон Федорович,
курсант Навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Завальний Андрій Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ЯВИЩА

Проблема відповідальності, не зважаючи на існуючі дослідження цього

феномену не тільки юристами, а й філософами, продовжує приваблювати теоретиків, які розуміють незадовільне становище в усіх сферах суспільних відносин, що регулюються за її допомогою. Зміст поняття «відповідальність» змінюється залежно від значення, яке вкладається у нього кожною конкретною наукою. Цій проблематиці присвячено багато статей, монографій, збірників. Але й досі у літературі немає єдиної думки, що ж слід розуміти під цим складним соціально-правовим явищем. Відтак, важливо дослідити сутність відповідальності, провести розмежування між соціальною і юридичною відповідальністю, уточнити зміст означеного поняття, види, функції, підстави та обставини юридичної відповідальності, з'ясувати її місце в системі ціннісних орієнтацій суспільства, гарантій стабільного правопорядку.

При аналізі відповідальності слід відразу зауважити про те, що у довідниковій літературі дане поняття має декілька визначень: по-перше, - це певне положення, за якого людина, котра виконує відповідні дії, повинна звітувати за проведену роботу і в разі необхідності прийняти вину за наслідки вказаних дій; по-друге, часто відповідальність визначається як виконання певних обов'язків чи вимог; по-третє, зобов'язання відповідати за свої дії, вчинки, слова тощо; по-четверте, фундаментальність, вагомість, важливість якоїсь справи, діяльності, дій тощо.

Залежно від обраного критерію (діяльність окремого суб'єкта чи форма вияву об'єктивних відносин і норм) розрізняють такі види відповідальності: особиста або персональна, групова або колективна, класова, соціально-політична, юридична, економічна, соціальна, професійна тощо.

Український вчений О. Плахотний вважає, що відповідальність поєднує дві форми. Перша – відповідальність як реакція суспільства на дії індивіда, тобто суспільна відповідальність. Друга – відповідальність як система орієнтирів людини на вимоги суспільства, особиста відповідальність [1]. З наведеної точки зору видно, що з одного боку, суспільство зобов'язує індивіда діяти у відповідності до норм, законів, що обумовлюють існування та розвиток самого суспільства, тобто діяти із користю для суспільства. А з іншого - суспільство має створити сприятливі умови для реалізації прав людини і, що особливо, має нести за це відповідальність. Відтак, соціальна відповідальність - це обов'язок індивіда виконувати відповідні політичні, юридичні та моральні вимоги, які встановлені суспільством, державою чи колективом.

У правовій науковій літературі відповідальність у більшості випадків трактують як підзвітність та осудність, покарання. Тривалий час поняття «відповідальність» розглядалось в рамках правознавства саме в такому розумінні, але сьогодні її трактування поділяють на два види. Перший – позитивна відповідальність і другий – негативна. Під позитивною (перспективною) соціальною відповідальністю розуміють добровільне і свідоме використання, виконання, дотримання суб'єктами приписів соціальних норм. Під негативною (ретроспективною) розуміють застосування для порушника відповідних заходів впливу.

Ми поділяємо думку вітчизняних вчених щодо визначення юридичної відповідальності як «специфічних правовідносин між державою і

правопорушником, що характеризуються засудженням протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку зазнати несприятливих наслідків за скоєне правопорушення» [2, с. 350]. Традиційно в основу поділу юридичної відповідальності на види береться галузевий критерій. Тобто враховується характер правопорушення, його зовнішню форму – санкцію. Вид названої відповідальності визначається галузевою належністю охоронних відносин, які виникають у разі скоєння правопорушення.

Здійснення юридичної відповідальності безпосередньо залежить від рівня правосвідомості і правової культури суспільства. У цьому контексті треба зазначити, що соціально-правові цінності, які є змістом правової культури і основою правової держави активно засвоюються саме в молодому віці. Тому ми спробували дослідити думку студентської молоді. Дані опитування продемонстрували, що більшість опитаних (42 %) справедливо вважають свободу, відповідальність, справедливість загальнолюдськими цінностями. 24% респондентів віднесли кар'єру, успішність, незалежність до системи цінностей. 12 % респондентів до таких цінностей віднесли ще й гроші та владу. У цьому зв'язку можемо констатувати, що для сучасної молоді відповідальність займає важливе місце в їхніх ціннісних орієнтаціях.

Потрібно зазначити, що реалізація всіх стадій юридичної відповідальності (виникнення підстав для притягнення до юридичної відповідальності, притягнення до юридичної відповідальності та її встановлення, настання юридичної відповідальності) значною мірою залежить від діяльності працівників Національної поліції. У розділі V Закону України «Про Національну поліцію» усі поліцейські заходи поділено на превентивні та примусові заходи. Перша група заходів застосовуються для профілактики правопорушень; з метою запобігання правопорушення на стадії готування до нього; припинення правопорушення у період вчинення протиправних діянь [3]. Поліцейські заходи ж примусу застосовуються лише у тих випадках, коли превентивні дії не дають позитивного результату. До вказаних заходів законодавець у ст. 42 відносить: фізичний вплив (сила); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [4].

Таким чином, юридична відповідальність значною мірою залежить від ефективної діяльності правоохоронних органів, зокрема Національної поліції. На всіх етапах реалізації юридичної відповідальності працівники Національної поліції виконують низку важливих превентивних і примусових заходів, передбачених чинним законодавством України.

Список використаних джерел

1. Плахотный А.Ф. Свобода и ответственность (социологический аспект). Харьков: Право, 1972. 133 с.
2. Хуторян Н. М. Поняття юридичної відповідальності в загальній теорії права. Держава і право. Юрид. і політ. науки. 2001. Вип. 11. С. 340–357.
3. Сафронов С. Профілактична діяльність слідчого органів внутрішніх справ України. Право України. 2002. № 2. С. 82–85.
4. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-

*Головко Аліна Леонідівна,
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку. Однією з першопричин екологічних проблем України є низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти. Наприклад, за роки незалежності площа природно-заповідного фонду збільшилася у два рази, але цього недостатньо для збереження рідкісних і зникаючих видів рослин та тварин, середовищ їх існування. Разом з тим, недосконалість чинної законодавчої бази, відсутність чітко визначеної стратегії розвитку заповідної справи та недосконалість системи управління нею, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду, невідповідність системи охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду сучасним вимогам, відсутність єдиної системи оплати праці, соціальних гарантій і пільг для їх працівників, низький рівень екологічної освіти та інформованості населення зумовлюють загрозу нецільового використання і втрати територій та об'єктів природно-заповідного фонду. До того ж, значно зросла загроза втрати зарезервованих і перспективних для подальшого заповідання цінних природних комплексів [1].

У контексті концепції сталого розвитку одним з основних напрямів реформування освітніх систем повинно стати формування особистості, яка готова будувати свої відносини з навколишнім середовищем на основі розуміння його цілісності та важливості для існування самої людини. Для розробки конструктивних програм сталого розвитку та подолання глобальної екологічної кризи потрібні фахівці, які однаково добре розуміють її технічну, біологічну, економічну, юридичну та соціальну сторони. Саме тому актуальності набуває екологізація системи вищої освіти, метою якої є імплементація сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільних відносин, формування

екологічної свідомості та грамотності населення, екологічної культури, розуміння власних екологічних прав, інтересів та обов'язків. Це в повній мірі стосується й професійної діяльності правників, яка у свою чергу є частиною суспільної діяльності. Юрист (правник) повинен не лише виступати носієм відповідних знань і компетентностей, а й дотримуватись активної позиції щодо захисту довкілля, всіма засобами захищати невід'ємне право на життя в безпечному навколишньому середовищі [2, с. 96 – 97].

Відповідно до позиції А.П. Гетьмана, екологізація освіти – це пріоритетний напрям державної екологічної політики, процес упровадження екологічних ідей, понять, принципів, цінностей, доктринальних підходів у навчальні дисципліни різних напрямів, а також підготовка екологічно досвідчених спеціалістів різноманітних профілів. Процес надання системі освіти екологічної спрямованості полягає в посиленні еколого-світоглядних орієнтацій виховання, насиченні предметів питаннями екології, включення до змісту освіти результатів наукових досліджень. Екологізація освіти повинна мати комплексний характер, а також передбачає безперервність освіти: від дошкільного, шкільного навчання і природоохоронного виховання до підготовки спеціалістів-екологів вищого класу. При цьому в сучасних умовах стає нагальним завдання насичення навчальних програм з підготовки спеціалістів усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування екологічного мислення, спрямованого на гармонізацію взаємодії суспільства та природи, покращення стану навколишнього природного середовища та ресурсозбереження, становлення еколого-збалансованого природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів. Екологічна освіта – органічна і пріоритетна частина всієї системи освіти, що надає їй нову якість, формує інше ставлення не тільки до природи, але і до суспільства, і до людини (екогуманізм) [3, с. 264]. Екологізація освіти означає формування нового світогляду і нового підходу до діяльності, заснованого на формуванні ноосферо-гуманітарних і екологічних цінностей. Сьогодні підтвердило безальтернативність вибору шляху подальшої життєдіяльності відповідно до ноосферних принципів: відновлення гармонійного співіснування суспільства і природи; гуманізація життєдіяльності людини, суспільства; цілісність релігії, науки, філософії; зорієнтованість суспільного розвитку і державної політики на благо людини і природи. Гуманізація, екологізація, гуманітаризація освіти – це процеси, що орієнтовані на підвищення відповідальності особистості за соціоприродну гармонію, виживання людства, збереження біосфери і людської культури. Екологізація освіти розглядається як об'єктивна тенденція, її розвиток – це відповідь на потребу захисту від зростаючої екологічної загрози, діяльності людини та її споживацького ставлення до природи [3, с. 265].

На переконання А.А. Слепченко, наявність об'єктивних передумов міжнародного, екологічного і правового характеру зумовили визнання екологізації одним із стратегічних напрямів розвитку освіти в Україні. Екологізація освіти повинна охопити всю освітню систему України та мати своїм наслідком насичення змісту освіти екологічними знаннями, підвищення рівня екологічної культури, вироблення умінь і навичок практичної діяльності в

навколишньому природному середовищі. Екологізація освіти як вид діяльності представляє собою врегульовані нормами права освітньо-реформаційні відносини процесуального характеру, спрямовані на виконання їх суб'єктами конкретно визначених юридичних обов'язків (повноважень), спрямованих на реформування освітньої системи України шляхом запровадження обов'язкової екологічної освіти в інтересах сталого розвитку на всіх рівнях освіти та насичення екологічним змістом навчальних програм. Характерними ознаками досліджуваних відносин є їх багаторівневність і широкий суб'єктний склад. Держава в особі уповноважених нею органів є основним зобов'язаним суб'єктом, що повинен забезпечувати екологізацію освіти. Існують передумови для формування комплексного міжгалузевого правового інституту екологізації освіти в Україні, який складають правові норми, що регулюють відносини у сфері екологізації освіти в інтересах сталого розвитку, та який може бути включений до загальної частини екологічного права, як галузі права та юридичної навчальної дисципліни. До зазначеного інституту входять норми конституційного, адміністративного, екологічного, трудового, фінансового та інших галузей права та законодавства, які регулюють відносини з реформування освіти в Україні. З точки зору суб'єктивного права громадян на екологічну освіту екологізація освіти є гарантією реалізації суб'єктивного права громадян на екологічну освіту [4, с. 101].

Екологічне виховання та освіта передбачають формування в людей знань наукових основ природокористування, поглядів і практичних навичок, певної орієнтації й активної соціальної позиції в галузі охорони природи, раціонального природокористування і відтворення природних ресурсів. Основою екологічного виховання та освіти має стати глибоке усвідомлення єдності фундаментальних законів природи на всіх рівнях самоорганізації – фізичному, хімічному, біологічному та соціальному. Екологізація всієї системи освіти створює можливість посилення інтегральної взаємодії природничого та гуманітарного знання, посилення гуманістичних компонент просвітницького процесу. Лише екологізація освіти здатна змінити ментальні пріоритети, технократичний тип мислення соціально-екологічним. Домінування соціально-екологічного типу мислення як теоретичну першооснову еколого-освітніх програм на сучасному етапі передбачає коеволюційний підхід ставлення людини до природи. Водночас коеволюційна концепція соціоприродного розвитку має ґрунтуватися на відповідних методологічних засадах пізнавальної та практичної діяльності. Найважливіші з них такі: 1) відмова від раціонально-технократичної парадигми, що ґрунтується на механістичних уявленнях про жорстку детермінацію світу, без альтернативності, лінійності його розвитку; 2) синергетичний підхід, варіативне мислення, плідна інтеграція природничого та гуманітарного знання, а також визнання як рівноправних інших рівноцінних позанаукових засобів досягнення світу; 3) зближення ґносеологічного та аксіологічного підходів у становленні єдиного, цілісного світосприйняття; 4) відмова від уявлення про взаємовідносини в системі «людина – природа» як крайні точки зору антропоцентризму і біоцентризму, орієнтація на подолання полярних позицій. Таким чином, екологічна ситуація в Україні надзвичайно складна й напружена,

але ті труднощі й негаразди, що виникли в перехідний період, не є фатальними й нездоланими [5, с. 161 – 162].

У сучасних умовах виникає потреба в юристові з якісно новим рівнем професійної компетентності, що ґрунтується на еколого-правовій грамотності, поєднуючи професійні знання та вміння, науково-дослідний і організаторський досвід, усвідомлення цінностей мінливого світу. При цьому екологічна освіта повинна стати складовою частиною правової освіти. Це забезпечить вирішення загального завдання – екологізації юридичної освіти, формування еколого-правової свідомості та культури. Знання з екології та права використовуються як інструмент вирішення екологічних проблем юридичними засобами. Усе це вимагає підготовки високопрофесійних юристів. З огляду на це, Ю.О. Моїсєєв пропонує розширити перелік ключових компетенцій професійної підготовки юриста, який окрім правових аспектів повинен знати етичні та правові норми, що регулюють ставлення людини до суспільства, навколишнього середовища, вміти враховувати їх у процесі своєї професійної діяльності. Певним кроком для вирішення цього завдання можуть стати сертифікаційні програми, які передбачають комплексний підхід до формування навчальної програми юристів, на основі емпіризму – моделі, ключовим аспектом, якої є діяльнісний підхід. Визначальною характеристикою освітнього процесу слухачів такої сертифікаційної програми для юристів повинна стати міждисциплінарність, яка дає можливість зрозуміти складний характер навколишнього середовища, опанувати взаємодію її біологічних, фізичних, соціальних, правових, економічних і культурних чинників, а також сприяти усвідомленню важливості навколишнього середовища для економічного, соціального і культурного розвитку бізнесу [2, с. 98].

Екологізація освіти має важливе значення і є одним з елементів державної екологічної політики. Екологізація освіти повинна стати також одним з важливих напрямів реформування вищої юридичної освіти. Більш того, нині існує нагальна необхідність у викладанні дисципліни «Екологічне право» для спеціальностей юридичного спрямування, а також запровадженні низки інших заходів щодо актуалізації підвищення рівня знань у цій сфері для більш ґрунтовного вивчення еколого-правових проблем [6, с. 155].

Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII одним з основних інструментів реалізації вітчизняної державної екологічної політики є освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, яка дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту. Випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей і юнацтва та профільних громадських організацій. Значне підвищення рівня екологічної освіти, просвіти та виховання громадян України створить умови для запровадження в повсякденне життя громадян моделей сталого споживання, активізує їхню роль у запобіганні забрудненню та здійсненні контролю за станом навколишнього природного

середовища, сталому використанні природних ресурсів і відновленні природно-ресурсного потенціалу України [1].

На жаль, останні проекти Концепції розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р., підготовленого спільно Міністерством освіти і науки України та Міністерством юстиції України [7], та від 26 лютого 2020 р., розробленого та обговореного на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти [8], не містять жодних пропозицій стосовно екологізації вищої юридичної освіти в Україні.

Отже, екологізація вищої юридичної освіти як складне еколого-правове явище є невід’ємною частиною сучасної правової реальності, правового життя та повинна стати важливим вектором природоохоронної діяльності в Україні. Адже опанування в ході освітнього процесу чинного законодавства та практики природоохоронної діяльності дозволяє глибше зрозуміти механізми управління розвитком соціоекосистем, визначити практичну сторону вирішення проблем екології. Фахова підготовка сучасного юриста повинна забезпечити володіння ним усіма компетентностями, що дозволяють реалізувати алгоритми, спрямовані як на охорону та захист екологічних прав, так і обов’язків з приводу усунення негативних наслідків у відношенні людина – природа.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

2. Моїсєєв Ю. О. Щодо питання екологізації вищої юридичної освіти як важливої складової фахової підготовки правників. *Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення* : зб. тез допов. (м. Вінниця, 10–11 жовт. 2017 р.) / Редкол. : Ю. О. Моїсєєв (відп. ред.) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. С. 96–99.

3. Гетьман А. П. Екологізація освіти. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 14 : Екологічне право / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2018. С. 264–266.

4. Сlepченко А. Екологізація освіти в Україні: поняття та правові засади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2016. № 2 (103). С. 98–101.

5. Мотиль І. І. Основні внутрішні функції української держави : монографія. Київ : ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим», 2008. 184 с.

6. Туліна Е. Є. Деякі аспекти екологізації вищої юридичної освіти в Україні. *Legal educational of the future: prospective and priority direction of scientific research* : internship proceedings (November 27 – December 1, 2017). Lublin, 2017. P. 152–156.

7. Концепція розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

8. Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України

*Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПРИ ЗДОБУТТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Останнім часом у світі питання гендерної рівності набули особливої актуальності. Не винятком стала і Україна, де незважаючи на величезні зусилля, для жінок залишаються реальні перепони в різних сферах життєдіяльності. Тому було прийнято спеціальну правову базу з питань гендерної рівності, яка приводиться у відповідність до міжнародних стандартів.

Принцип рівності прав і свобод закріплено в Конституції України. Так, ст. 24 встановлює, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом».

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям» [1].

Отже, принцип гендерної рівності стосується і питань здобуття освіти, в тому числі і юридичної, та професійної підготовки.

На розвиток положень Конституції України було прийнято Закон від 08.09.2005 «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [2]. Метою Закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення

дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Рівні права жінок і чоловіків – це відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі.

Закон заборонив дискримінацію за ознакою статі. Крім того, передбачено забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у здобутті освіти та професійній підготовці (ст. 21). У цьому напрямку держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків.

Навчальні заклади забезпечують:

рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам;

підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка та спрямованих на формування ненасильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, поваги до людської гідності та статевої недоторканості;

виховання культури гендерної рівності, ненасильницької поведінки, взаємоповаги та рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків між жінками та чоловіками.

Центральний орган виконавчої влади з питань освіти і науки забезпечує проведення експертизи навчальних програм, підручників та навчальних посібників для навчальних закладів щодо відповідності принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

До навчальних програм вищих навчальних закладів, курсів перепідготовки кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, та факультативне вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства.

У подальшому Закон України від 06.09.2012 «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3] заборонив дискримінацію з боку державних органів влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, юридичних осіб публічного та приватного права, а також фізичних осіб. Під дискримінацією розуміється ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними. Дія зазначеного законодавчого документа поширюється на різні сфери суспільних відносин, зокрема, освіту (ст. 4).

Закон України від 01.07.2014 «Про вищу освіту» [4] також закріпив право на вищу освіту незалежно, зокрема, від статі (ч. 1 ст. 4).

Крім розглянутого, до інших нормативно-правових актів, що стосуються

гендерних питань, відносяться Указ Президента України від 12 січня 2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»; Указ Президента України від 25 серпня 2015 № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»; Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 655 «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі»; Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»; Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2018 р. № 234 «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі»; Постанова Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2018 р. № 997 «Питання проведення гендерно-правової експертизи»; Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 113-р (у редакції розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2018 р. № 637-р) «Національний план дій з виконання резолюції ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2018 р. № 634-р «Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року»; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року»; Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 грудня 2018 № 1852 «Про затвердження Положення про Державну установу «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей» та інші.

Україна також ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Серед них: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.; Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.; Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 06 жовтня 1999 р.; Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.; Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р.

Отже, в Україні гендерна рівність гарантована. Протягом кількох десятиліть у світі досягнуто широкого прогресу в її просуванні. Демократичне суспільство має і надалі надавати жінкам і чоловікам рівні можливості у всіх сферах життя, в тому числі і доступу до освіти. В системі юридичної освіти також мають бути

спеціальні курси, спрямовані на формування у майбутніх юристів, у тому числі правоохоронців, розуміння основ гендерної рівності, необхідності забезпечення рівних прав і свобод громадян, незалежно від статі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр).
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон від 06 верес. 2012 р. № 5207-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.
4. Про вищу освіту: Закон від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

***Іщенко Іван Володимирович,**
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Під час євроінтеграційних перетворень в Україні, було прийнято чимало нормативно-правових актів дія яких спрямована на дотримання та захист прав людини і громадянина, але що стосується роботи поліції деякі питання залишились не врегульованими.

На сьогоднішній день одним з першочергових проблемних аспектів в діяльності Національної поліції України є відсутність механізму встановлення особи правопорушника у разі відсутності у людини відповідних документів і бажання сприяти правоохоронцям у встановленні своєї особи. Так відповідно до ст. 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [1], хоча є різниця у відмові надати пояснення та надати свої установчі дані для встановлення своєї особистості.

Перевірка по спеціалізованим базам даних «Цунамі» та «Армор» не є підставою для встановлення особи та складання наприклад на підставі цих даних відносно особи яку встановили адміністративних матеріалів, в даному випадку

необхідно використовувати виключно документи, які встановлюють особу (дивись ст. 13 Назви та види документів, що оформляються із застосуванням засобів Єдиного державного демографічного реєстру, Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус») передбачає документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України: паспорт громадянина України; паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт України; службовий паспорт України; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу; посвідчення особи на повернення в Україну; тимчасове посвідчення громадянина України; документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус: посвідчення водія; посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон; посвідка на постійне проживання; посвідка на тимчасове проживання; картка мігранта; посвідчення біженця; проїзний документ біженця; посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту; проїзний документ особи, якій надано додатковий захист [3]. У відповідності до ст. 263 КУпАП адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години [2], за цей же час потрібно встановити особистість громадянина. На сьогоднішній день як що громадянин відмовляється надати установчі відомості відносно себе, не пред'являє відповідних документів, встановити особу не виявляється можливим і як наслідок особа уникає адміністративної відповідальності.

Таким чином термін адміністративного затримання не залежно від встановлення особистості порушника не може перевищувати в загальному випадку 3 години.

Таким чином, на наш погляд необхідним є введення адміністративної відповідальності щодо правопорушників за відмову повідомити поліцейському свої особисті дані, необхідні для встановлення особи, складання протоколу про адміністративне правопорушення, винесення постанови по справі про адміністративне правопорушення та виконання постанови по справі про адміністративне правопорушення. Тобто зобов'язати правопорушника повідомити своє прізвище, ім'я, по батькові, місце реєстрації та місце свого проживання, якщо вони різні, повідомити своє місце роботи, свої контактні телефони та адрес електронної пошти, якщо вони є.

Покаранням за відмову назвати свої особисті дані необхідно передбачити, в тому числі, адміністративний арешт, на строк до 15 діб. У матеріалах розглянуті деякі особливості застосування та шляхи вирішення проблемних питань працівниками Національної поліції України згідно чинного законодавства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. (зі змін. і допов. на 21.02.2019 року № 2680-VIII.) *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс від 07.12.1984 №8073-X. (зі змін. допов. на 07.02.2019 року № 2258-VIII.) *Відомості*

Верховної Ради Української РСР). 1984 року. № 51. Ст. 1122.

3. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 року № 5492-VI. (зі змін. допов. на 01.01.2018 року № 1474-VIII.) *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.

Корнієнко Максим Вікторович,
завідувач кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ В ПИТАННЯХ РОЗШУКУ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗНИКЛИ БЕЗВІСТІ

На сьогоднішній день проблема розшуку дітей які зникають безвісті є нагальною для нашого суспільства, хоча і статистично рахується, що близько вісімдесят відсотків дітей вдається знайти в перші дні після зникнення, а ті двадцять відсотків які залишились, це не просто статистичні дані, а без перебільшення трагедія для кожної сім'ї.

Деякі питання, що пов'язані з роботою поліції стосовно розшуку дітей, потребують додаткової уваги з боку держави. Так не достатньо приділяється уваги профілактиці правопорушень у дитячому середовищі, протидії домашньому насильству та фактам залишення місця постійного мешкання дітьми і взагалі забезпечення прав та інтересів дітей у повсякденному житті. Також присутні колізії в законодавстві України відносно питань, що стосуються розшуку дітей які зникли безвісті.

Питаннями розшуку дітей які зникли безвісті в нашій державі займається в першу чергу Національна поліція України, а безпосередньо співробітники ювенальної превенції, слідства, патрульної поліції, співробітники карного розшуку та дільничні офіцери поліції.

Співробітники ювенальної превенції під час роботи з дітьми виконують такі завдання як: участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поведінню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб та інше [2].

Тому організація заходів, щодо встановлення місцезнаходження дитини, яка

безвісти зникла, прописана чітко в інструкції якою керуються в своїй роботі працівники ювенальної превенції.

По-перше співробітнику ювенальної превенції потрібно приймати участь у проведенні першочергових заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами поліції щодо встановлення місцезнаходження безвісти зниклої дитини; збирати данні про дитину та їх аналіз з метою встановлення причини самовільного залишення дитиною сім'ї, навчально-виховного закладу, спеціальної установи для дітей; інформування громадськості та засобів масової інформації про зникнення дитини безвісти; у разі відкриття кримінального провадження за фактом безвісного зникнення дитини, ужиття заходів у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами поліції з метою отримання даних щодо її можливого місцезнаходження.

По-друге поліцейський підрозділ ювенальної превенції у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами поліції після отримання повідомлення про дитину, яка безвісти зникла, бере участь у проведенні першочергових заходів, щодо встановлення її місцезнаходження, які передбачають: встановлення часу, місця, обставин зникнення дитини, індивідуальних особливостей дитини, її уподобань, фізичного та психічного стану на момент зникнення; опитування батьків, законних представників, сусідів або інших осіб, що можуть висвітлити обставини зникнення; отримання фото дитини, інформації щодо особливих прикмет зовнішності, одягу та речей, які були в дитини на час зникнення; складання опису зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей та одягу з метою розроблення орієнтування; з'ясування взаємовідносин, що склалися у дитини в сім'ї, навчально-виховному закладі чи спеціальній установі для дітей; складання схеми родинних, шкільних і позашкільних зв'язків, а також встановлення контактів зниклої дитини в соціальних мережах; встановлення наявності мобільного телефону, його IMEI та номера абонента; вжиття заходів щодо встановлення можливих місць перебування дитини з урахуванням рельєфу місцевості в районі зникнення, а також гідрометеорологічних умов у день зникнення; відпрацювання місцевості, де зникла дитина.

По-третє під час встановлення місцезнаходження дитини, яка перебувала в розшуку як безвісти зникла, співробітники ювенальної превенції у взаємодії з іншими уповноваженими органами та підрозділами НПУ вживають заходів щодо передання дитини батькам, іншим законним представникам, в разі їх відсутності – представникові органу опіки і піклування або доставляє до закладів соціального захисту дітей, про що інформує ініціатора розшуку.

По-четверте поліцейські з метою усунення причин та умов, які сприяють зникненню дітей, може вносити відповідні подання до органу освіти і науки та служби у справах дітей [2].

Протягом 24 годин після подання заяви, повідомлення про зникнення безвісти дитини, якщо за цей час не було встановлено її місцезнаходження, здійснюється обов'язкове внесення матеріалу до ЄРДР відомостей про вказане кримінальне правопорушення і його попередню кваліфікацію як умисне вбивство та вживаються передбачені КПК України заходи для всебічного,

повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [1].

Деякі науковці розглядають питання відносно того, що причини та умови, які спонукають дітей до втечі, це: небажання працювати чи навчатися; романтика подорожей; сімейні сварки; жорстоке поводження батьків або осіб, які їх замінюють; конфлікти з ровесниками; схильність до аморального способу життя, бродяжництва та жебракування; вплив дорослих осіб щодо розбещення неповнолітніх [3] взагалі кожен факт зникнення дитини є індивідуальним і повинен розглядатися окремо з вивченням всіх відомих обставин та встановленню в ході кримінального провадження не відомих обставин.

Нерідко заявник нічого не може повідомити про обставини зникнення дитини. У такому випадку проводиться опитування осіб, які знаходяться в тому місці вокзалу, пристані, носії, працівники ларьків, кіосків тощо – хтось з них міг звернути увагу на розшукуваного і може повідомити, куди і з ким він пішов. Доцільно, також по гучномовцю звернутися про допомогу до громадян, що знаходяться в приміщенні вокзалу, а також безпосередньо до самого розшукуваного. Останньому повідомляється, що його розшукують і чекають, при цьому вказується визначене місце, куди йому необхідно підійти [3].

Розшукові заходи здійснюються до отримання позитивних результатів. Розшук безвісно відсутніх дітей нерідко виливається в розкриття тяжких і латентних злочинів. Своєчасне виявлення викраденої дитини може запобігти згвалтуванню її, яке замислив злочинець, з наступним вбивством.

Якщо так трапляється, що у зникає дитина, потрібно діяти негайно – відразу звернутися з заявою і фотографією зниклої дитини в місцевий відділ поліції. Один із найпоширеніших стереотипів в тому, що звертатись в поліцію можна лише на третій день після зникнення дитини. Більшість дітей знаходять протягом дня, якщо поліція оперативно відреагує на факт зникнення. Багато батьків, як тільки розуміють, що дитина зникла, впадають в паніку і стараються самотійно її шукати. Зателефонувавши всім знайомим, друзям і родичам. У поліції застерігають від самотійних пошуків, як правило, вони, закінчуються безрезультатно. Якщо тільки дитина, не забула нагадати батькам, що йде до бабусі, чи до друга.

Одна із головних прогалин в законодавстві стосовно розшуку дітей є те що потрібно наділити повноваженнями проведення оперативно-розшукової діяльності підрозділи ювенальної превенції Національної поліції відносно осіб які вчиняють насильницьких злочини щодо дітей. У зв'язку з цим необхідно абзац другий частини першої статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» викласти в новій редакції: «Національної поліції – підрозділами кримінальної та спеціальної поліції, а також поліції ювенальної превенції».

Обов'язково потрібно відмітити на активну участь громадськості та приватних і державних підприємств, установ, організацій у соціальній ініціативі по пошуку безвісті зниклих неповнолітніх. Потрібно пам'ятати, що чужих дітей не буває, це є лозунг кожного правового і демократичного суспільства і тому чим більше державних і не державних підприємств та громадських організацій

приєднуються до ініціативи по пошуку дітей, тим більше продуктивним буде результат.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. Відомості Верховної Ради України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. Відомості Верховної Ради України. 2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html

3. Методичні рекомендації «Методичні рекомендації з організації розшуку неповнолітніх» МВС України ДКМСД від 04.09.2006.

***Кривицький Юрій Віталійович,**
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РЕФОРМА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ ТА ВИКЛИКИ

Слово «реформа» в багатьох європейських країнах чи не щодня лунає з екранів телевізорів й обговорюється на шпальтах різноманітних видань. В Україні не може бути по-іншому, адже системне реформування нашої держави – це одна із найнагальніших потреб сьогодення. На перший погляд реформа в юридичній освіті та науці – це лише одна із сфер реформування зі своїми чіткими межами. Однак саме ця реформа стосується не лише суто науково-теоретичної царини, а й має досить широкий вплив на різні сфери суспільного життя, оскільки випускники юридичних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) стають суддями, прокурорами, адвокатами, нотаріусами та представниками інших юридичних професій. Відтак йдеться про тих, хто управляє державою та суспільством і формує його майбутнє. Власне, всі вони забезпечують функціонування української правової держави. Відповідальність перед суспільством несуть і ЗВО, і правознавство як суспільна наука. Як свідчить історичний досвід європейських країн, побудова стабільних правових держав розпочиналася з реформування тих, хто найбільшою мірою залучені до цього процесу, – з юристів. Саме тому ідея реформи юридичної освіти в Україні

повинна ґрунтуватися на науковому підході та практичному досвіді. Крім того, в час глобальної конкуренції не обійтися і без досвіду зарубіжних країн і відповідних носіїв знань [1, с. 57]. Варто наголосити на тому, що юридична освіта в Україні – це не звичайна галузева освіта, вона безпосередньо пов'язана з реалізацією важливої функції держави – здійснення правосуддя [2, с. 12].

Сутність проблеми вищої юридичної освіти в Україні полягає в невідповідності змісту юридичної освіти і якості підготовки у правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах. Ця проблема є загальнонаціональною. Вона зачіпає інтереси здобувачів вищої юридичної освіти, їх батьків, правничих шкіл, роботодавців, органів публічної влади, і опосередковано всього суспільства, що не може гармонійно розвиватися без конкурентоспроможних фахівців та яке має право на належну якість правової допомоги. За офіційними даними кількість осіб, які здобувають вищу юридичну освіту становить більше 100 тис. осіб, кількість правничих шкіл є не виправдано великою та в декілька разів перевищує потреби держави та суспільства.

У 2019 р. не змогли подолати поріг мінімальної кількості тестових балів, які за виконання завдань певного блоку може отримати вступник з мінімально допустимим рівнем фахової компетентності (поріг «склав/не склав»), під час вступу на правничу магістратуру приблизно 55 % випускників, які отримали диплом бакалавра. Згідно з результатами дослідження Міністерства юстиції України та міжнародних організацій, юридичний професійний ринок не задоволений рівнем знань і вмінь випускників правничих шкіл. Обсяг державного замовлення на підготовку правників залишається необґрунтовано високим. Зокрема у 2019 р. затверджений обсяг держзамовлення (прийом) на підготовку бакалаврів права становив 3286 місць, обсяг на підготовку магістрів з права – 2084 місця. Якість підготовки правників загалом залишається низькою. Більшість випускників правничих шкіл не відповідають вимогам ринку праці та не в змозі подолати мінімальні порогові бали під час вступних випробувань із використанням технологій зовнішнього незалежного оцінювання при вступі до правничої магістратури, що підтверджується результатами проведення вступу на магістратуру з права у 2016 – 2019 рр. У 2018 р. не подолали поріг «склав/не склав» під час вступу на правничу магістратуру майже 34 % випускників, які отримали диплом бакалавра, у 2019 р. – приблизно 55 %. Згідно з дослідженнями Світового банку, загальна частка осіб з вищою освітою серед безробітних зросла з 32 % у 2004 р. до 47 % у 2013 р. Доступні відкриті дані Держзайнятості свідчать, що протягом останніх років цей показник стабілізувався на рівні 50 %. На жаль, в Україні поки відсутній моніторинг зайнятості випускників ЗВО [3].

Відповідно до проєкту Концепції розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р., підготовленого спільно Міністерством освіти і науки України та Міністерством юстиції України, проявами проблеми вітчизняної юридичної освіти є:

- недостатній рівень теоретичних знань і практичних навичок у значної частини випускників правничих шкіл України;

– брак уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей і значення правничої професії для утвердження верховенства права в сучасному демократичному суспільстві;

– непрозора система формування державного замовлення на підготовку правників;

– відсутність ефективної внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗВО;

– недостатньо висока якість наукових досліджень у сфері права та їхня невідповідність сучасним потребам держави та суспільства;

– надмірна кількість ЗВО, що готують правників;

– низький рівень працевлаштування випускників правничих шкіл.

Проблема вищої юридичної освіти в Україні зумовлена такими причинами:

– неспроможністю багатьох правничих шкіл самостійно провести модернізацію змісту юридичної освіти та організації освітнього процесу;

– неготовністю багатьох науково-педагогічних колективів правничих шкіл до впровадження сучасних технологій навчання та вимог до оцінювання результатів навчання здобувачів освіти;

– відсутністю або недостатністю практичної складової в більшості освітніх програм підготовки правників і складнощами системного залучення правників-практиків до викладання права;

– загальним толеруванням академічною спільнотою порушень академічної доброчесності;

– недосконалістю системи прийому на навчання до правничих шкіл;

– відсутністю ефективних механізмів гарантування якості освіти на національному рівні та на рівні правничих шкіл;

– неможливістю для приватних правничих шкіл конкурувати за державне замовлення на підготовку правників [4]. Аналогічні прояви та причини проблеми вітчизняної юридичної освіти окреслено в проєкті концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розробленого та обговореного на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти [3].

У свою чергу фахівці з європеїзації національної юридичної освіти до проблем, що досі не дають українській вищій освіті наблизитися до кращих світових зразків, відносять: 1) відсутність єдиних стандартів; 2) недосконалість навчальних планів; 3) недосконалість практичної складової; 4) недостатня орієнтація на європейське законодавство та практику; 5) використання застарілих (радянських) конструкцій і теорій в якості доктринального підґрунтя; 6) потреба у збільшенні кількості студентів і викладачів, які володіли б європейськими мовами; 7) потреба в оновленні способів викладення інформації на сторінках навчальної літератури; 8) «перевантаження» навчальними закладами юридичного профілю; 9) потреба в покращенні процедури оцінювання якості студентів і випускників; 10) потреба у висококваліфікованих викладацьких кадрах [5, с. 18 – 36]. У розрізі останньої причини слід зазначити, що рушійною силою перетворень у сфері юридичної освіти має стати

викладацький корпус, адже, як відомо, саме кадри вирішують усе. Жодна реформа не завершиться успіхом, якщо її учасники та безпосередні виконавці не будуть, з одного боку, в цьому зацікавлені, а з іншого – за своїми професійними якостями не відповідатимуть потребам реформи [5, с. 26].

На переконання В.В. Комарова, вища освіта України у XXI ст. повинна відповідати основним характеристикам суспільства майбутнього. Її модернізація потребує врахування загальних тенденцій розвитку систем вищої освіти в контексті глобалізаційних і євроінтеграційних процесів. Однією з важливих складових вітчизняної системи вищої освіти є юридична освіта, значення якої в останні десятиліття істотно підвищується. Це зумовлено тією важливою роллю, яку покликано відігравати право в суспільстві. Ефективність здійснюваних у державі реформ, як у правовій сфері, так і в масштабах усього суспільства, передусім, залежить від рівнів професіоналізму юридичної практики, представників усіх рівнів гілок влади, забезпечення прав і свобод людини. Утвердження правової держави, проведення судово-правової реформи потребує розвитку вищої юридичної освіти [6, с. 21 – 22].

Відповідно до позиції П.С. Пацурківського та Р.О. Гаврилюк, найбільшу загрозу правничій освіті в Україні впродовж усіх років незалежності становила і продовжує це робити відсутність державної стратегії і взагалі будь-якої послідовної державної політики у сфері юридичної (правничої) освіти та доступу до неї. Прямим наслідком цього стала поява та існування в Україні дуже багатьох так званих правничих шкіл, які навіть наближено не відповідали на час їх відкриття і не відповідають нині ліцензійним та акредитаційним умовам діяльності правничих шкіл. Перманентна зміна ліцензійних та акредитаційних умов функціонування правничих шкіл також належить до таких явищ, як і умови вступу у ЗВО України, зокрема і на правничі факультети навіть після прийняття Закону України «Про вищу освіту» [7, с. 39]. Друге місце за реальними та потенційними загрозами правничій освіті в Україні впродовж років незалежності займає академічна недоброчесність викладачів і студентів значної частини правничих шкіл у найширшому розумінні цього слова, передусім корупція [7, с. 43]. Третьою фундаментальною вадою правничої освіти в Україні є фактична несумісність її панівної державоцентристської світоглядної парадигми з панівною людиноцентристською парадигмою розвитку вітчизняного соціуму. Передусім таке протистояння має місце з приводу того, кого слід вважати найголовнішим «замовником» підготовки правників – державу чи громадянське суспільство, заради якого і функціонує інструментальна (але не тоталітарна) держава та за якими професійними стандартами готувати правника [7, с. 45]. Четвертою за мірою деформуючого впливу на формування ключових компетентностей правника нового типу в Україні (він передусім та, головним чином, повинен уміти і могли застосовувати право для вирішення конфліктних життєвих ситуацій) є відірваність сучасної правничої освіти від реальних потреб суспільної практики, надмірна теоретизація і догматизація цієї освіти, зведення її переважно до нагромадження студентами недостатньо системних знань про позитивне право та одночасна з цим недооцінка практичної підготовки майбутніх правників. За умов, коли фактичний обсяг таких знань став зростати в

геометричній прогресії та водночас з'явилися доступні для всіх правників технічні й технологічні можливості одержувати необхідну інформацію про право, по суті, миттєво і будь-де в країні, стало можливим і необхідним відмовитися від викладеної вище парадигми підготовки правника у ЗВО [7, с. 47]. П'яте місце із принципових недоліків у підготовці правників в Україні посідає вкрай слабка мотивація учасників освітнього процесу, передусім викладачів і студентів, до одержання кінцевого результату належної якості. Заробітна плата науково-педагогічних працівників, які готують майбутніх правників, вкрай низька порівняно із заробітними платами значної більшості категорій працюючих, а її питома вага продовжує зменшуватися ще більше. Водночас її розмір зовсім не залежить від якості роботи того чи іншого викладача – тут панує повна зрівнялівка. Державою зовсім не передбачені суттєві доплати викладачам, хоча б разового характеру, за досягнення студентами-правниками під їх керівництвом високих показників у національних конкурсах професійних знань, умінь і навичок, тим паче в аналогічних міжнародних конкурсах. Навіть законодавчо передбачене періодичне підвищення професійної кваліфікації викладачів вони змушені фінансувати за власний рахунок або перетворювати його у профанацію. За усе наведене значна кількість викладачів правничих шкіл «мстить» низьким рівнем вимог як до власної роботи як педагогів, так і до професійного зростання студентів на всіх етапах їхньої підготовки [7, с. 49].

Отже, реформу повинні розпочати насамперед ті, хто працює у сфері юридичної освіти. Немає ніяких підстав очікувати, що Міністерство освіти і науки України чи Міністерство юстиції України вирішать цю проблему за нас, запропонувавши чіткий алгоритм подальших дій і рішень. Ніхто крім нас, тих, хто працює у вищій школі, не знає краще, що треба зробити для того, щоб настали позитивні зміни. Від урядовців і службовців ми можемо очікувати й отримувати передусім організаційну підтримку, яка має завершитися ухваленням відповідних нормативно-правових актів, створених, шановні колеги, нашими з вами руками. Інакше кажучи, ініціатива вищої школи та її представників є найпершим і найважливішим кроком на шляху реформування української вищої юридичної освіти. Тому реальні зміни розпочнуться лише тоді, коли науково-педагогічні колективи їх захочуть, будуть їх ініціювати і самостійно впроваджувати в життя, зрозуміло, спочатку за підтримки ЗВО, а пізніше – міністерства та уряду [1, с. 63].

Список використаних джерел

1. Мельник Р., Шаблій О., Шлоер Б. Докорінна реформа юридичної освіти як основна умова утвердження правової державності в Україні. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 56–65.
2. Барабаш Ю. Реформа правничої освіти: окремі складові успішної реалізації. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 9–19.
3. Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти, URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html.

4. Концепція розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

5. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід» (м. Київ, 21 і 22 лист. 2014 р.) / Упоряд. : Р. Мельник, О. Шаблій, Б. Шлоер. Київ : Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. 360 с. URL: http://zdr.knu.ua/images/2015/2015-06/26/Bila_knyga.pdf.

6. Комаров В. Вища юридична освіта України: нові виміри. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 20–37.

7. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Ціннісні виклики українській юридичній (правничій) освіті. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 38–55.

*Кудін Сергій Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії
права і держави та конституційного
права Університету державної
фіскальної служби України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ МОМЕНТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОРІВНЯЛЬНА ІСТОРІЯ ПРАВА»

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної української юридичної науки є формування в її надрах юридичної компаративістики. Про це свідчать численні монографічні дослідження з філософських, епістемологічних, гносеологічних, наукознавчих, галузевих аспектів порівняльного правознавства, з історії становлення та еволюції цієї науки, перспектив її розвитку. Доведеним вважається факт, що порівняльне правознавство є не просто методом чи методологічною наукою або допоміжною науковою дисципліною у рамках теорії держави і права: воно є самостійною наукою із власним, відокремленим предметом дослідження. Також відбувається поступова інституціоналізація порівняльного правознавства в Україні: з'являються центри дослідження проблем юридичної компаративістики, спеціалізовані наукові фахові видання.

Достатньо зазначити й про той важливий факт, що порівняльне правознавство включене до паспорту наукової спеціальності 12.00.01 відповідно до наказу МОН України № 1477 від 28.12.2018 р. «Про затвердження примірнього переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» [1]. Отже, хоч і повільно, але відбувається визнання порівняльного

правознавства як дієвого інструмента виявлення спільного і відмінного між національними, субнаціональними і наднаціональними правовими системами.

Не менш важливо відмітити і той факт, що порівняльне правознавство впроваджується у навчальний процес, стає важливою і базовою навчальною дисципліною у наскрізних навчальних планах підготовки в Україні здобувачів першого, другого рівня вищої юридичної освіти. Науковці зазначають, що за необхідне варто виділити у даному навчальному курсі Загальну і Особливу частини; наголошено на тому, що порівняльне правознавство сприяє розгляду студентами правової системи як явища, яке безпосередньо залежить від особливостей різних суспільств, і має прямий взаємозв'язок з релігією, мораллю, етикою, політикою, ідеологією, традиціями тощо [2, с. 90–91]. На цьому ж наголошують й інші вітчизняні науковці [3; 4; 5].

У той самий час, в рамках порівняльного правознавства (юридичної компаративістики) відбуваються процеси спеціалізації та міждисциплінарної диференціації, характерні для періоду постмодерну та етапу пост-некласичного розвитку науки. Йдеться про виділення та оформлення різних наукових напрямів, важливе місце серед яких займає порівняльна історія права (або історико-правова компаративістика).

Порівняльна історія права є складовим елементом порівняльного правознавства, предмет якого включає порівняльно-історичний аспект, і має з ним прямий зв'язок через порівняльний ракурс пізнання історично-правової реальності і звернення уваги на дослідження права як об'єкта.

Порівняльна історія права має і ряд взаємозв'язків з блоком історично-правових наук (історією держави і права України, історією держави і права зарубіжних країн, історією українського права). Зокрема, співвідношення порівняльної історії права з названим блоком складає відсутність «накладення» предметного «поля» порівняльної історії права й предметів зазначених історично-правових наук; наявність єдиних і різних ракурсів пізнання історично-правової реальності; взаємне використання предметних знань; застосування порівняльно-історичного й історично-порівняльного методів, які є елементами базового для порівняльної історії права методу – компаративно-історичного; поєднання вивчення у сфері порівняльної історії права національного і зарубіжного правового матеріалу, які досліджуються окремо історично-правовими науками; проведення істориками-компаративістами більш широких за критерієм «просторово-часовий континуум» дослідів.

Як вбачається, порівняльна історія права є сферою міждисциплінарних й компаративних досліджень [6, с. 480–481], може бути запроваджена у навчальний процес як вибіркова дисципліна для підготовки в Україні здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти. Підставою є те, що порівняльне правознавство як навчальна дисципліна є базова для підготовки бакалаврів (магістрів) «Порівняльне правознавство» («Юридична компаративістика»); можливими є навчальні курси з галузевих порівняльних дисциплін (наприклад, «Порівняльне конституційне право», «Порівняльне цивільне право», «Порівняльне кримінальне право» тощо). Проте, специфіка порівняльної історії права, як структурна частина порівняльного правознавства, дає підстави

стверджувати про можливість введення даного навчального курсу до навчального плану підготовки здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти.

Дана навчальна дисципліна вже є три роки адаптована до умов підготовки здобувачів третього (PhD) рівня вищої освіти в Університеті державної фіскальної служби України. Представляємо для дискусії основні складові робочої програми з навчальної дисципліни «Порівняльна історія права»:

Структура навчальної дисципліни (денна форма/заочна форма)

№ п/п	Змістові модулі	Кількість годин				
		Лекції (год.)	Семінари (год.)	Інд.- конс. робота під керівниц твом викладач а (год.)	СРС (год.)	Всього (год.)
	МОДУЛЬ I = 1 заліковий кредит (60 год.)					
	ЗМ 1 (Теми 1-6)					
Т 1	Порівняльна історія права у системі юридичних наук. Методологія порівняльної історії права.	-	-	0,5/0,5	10/10	10,5/10,5
Т 2	Зародження і розвиток ідей порівняльної історії права	4/2	2/2		6/9	12/13
Т 3	Французька школа історико-правової компаративістик и	2/-	2/-		8/9	12/9
Т 4	Німецька школа історико-правової компаративістик и	2/-	2/-		8/9	12/9
Т 5	Порівняльна історія права в Англії та США	2/-	2/-		4/9	8/9
Т 6	Становлення і	2/-	-	0,5/0,5	4/9	6/9,5

	розвиток порівняльної історії права в Україні					
Всього по модулю:		12/2	8/2	1/1	40/55	60
Форма контролю: модульна контрольна робота (за рахунок семінарського заняття – 40 хв.)						
МОДУЛЬ II = 1 заліковий кредит (60 год.)						
ЗМ 2 (Теми 7-12)						
Т 7	Порівняльна історія права країн Стародавнього Сходу, Греції та Риму	2/2	2/2		8/9	12/13
Т 8	Порівняльна історія права країн Європи періоду Середньовіччя. Арабський Халіфат, Візантія	2/-	2/-		8/10	12/10
Т 9	Порівняльна історія права основних країн романо-германської та англо-саксонської правових сімей у другій половині ХУІІ – початку ХХ ст.	2/-	2/-		8/9	12/9
Т 10	Порівняльна історія права держав Європи, Америки та Далекого Сходу у Новітній період	2/-	2/-		4/9	8/9
Т 11	Порівняльна історія права держав Європи, Америки та Далекого Сходу у	-	-	0,5/0,5	6/9	8/9,5

	Новітній період					
Т 12	Правовий розвиток країн світу на початку ХХІ ст. : порівняльна характеристика	2/-	2/-	0,5/0,5	4/9	8/9,5
Всього по модулю:		10/2	10/2	1/1	38/55	60
Форма підсумкового контролю – екзамен						

Список використаних джерел

1. Наказ МОН України № 1477 від 28.12.2018 р. «Про затвердження примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право».

2. Бехруз Х. Роль учебной дисциплины «Сравнительное правоведение» в профессиональной подготовке современных юристов. Порівняльне правознавство: досвід і проблеми викладання. Збірник наукових праць і навчально-методичних матеріалів. Київ: ВДК Університету «Україна», 2011. С. 88–98.

3. Тюріна О. В. Перспективи розвитку порівняльного правознавства. *Науковий вісник НАВС*. 2015. № 1. С. 19–27.

4. Давидова Н.О. Викладання порівняльного правознавства: досвід України та США. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 11. С. 16–20.

5. Закірова С. Г. Досвід і перспективи викладання юридичної компаративістики у світі й Україні. *Історико-політичні студії*. 2016. № 2. С. 77–84.

6. Кудін С. В. Порівняльна історія права: вітчизняна традиція концептуалізації : Монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2019. 540 с.

Куницький Євген Віталійович,
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

ВІДМОВА ВІД ПОЗОВУ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ПРИМИРЕННЯ СТОРИН У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до ч. 1 ст. 206 ЦПК України позивач може відмовитися від позову на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві.

До ухвалення судового рішення у зв'язку з відмовою позивача від позову

суд роз'яснює сторонам наслідки відповідних процесуальних дій, перевіряє, чи не обмежений представник відповідної сторони у повноваженнях на їх вчинення. У разі відмови позивача від позову суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі (ч. 2, 3 ст. 206 ЦПК України).

Суд не приймає відмову позивача від позову у справі, в якій особу представляє її законний представник, якщо його дії суперечать інтересам особи, яку він представляє (ч. 5 ст. 206 ЦПК України).

Отже, відмова від позову – це одностороння розпорядницька дія позивача, яка передбачає його безумовну відмову від судового захисту конкретного суб'єктивного права, свободи чи інтересу [1, с. 120].

Підстави відмови позивача від своїх вимог можуть бути різними: відповідач може добровільно виконати свій обов'язок, позивач може переконатися у безпідставності своїх вимог тощо. Однак процесуальні наслідки відмови від позову будуть завжди однаковими – закриття провадження у справі.

Позивач має право відмовитися від позову повністю або, якщо його вимоги можна поділити, частково.

Відповідно до ч. 3 ст. 206 ЦПК України, якщо позивач відмовляється від своїх позовних вимог повністю, суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі, що унеможливорює повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Хоча наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору (п. 4 ч. 1 ст. 255, ч. 2 ст. 256 ЦПК України).

В юридичній літературі іноді висловлюється думка, що повна відмова від позову не виключає дослідження судом допроцесуальних відносин сторін [2, с. 10]. Видається, дослідження судом таких відносин у разі відмови позивача від позову не тільки порушуватиме принцип диспозитивності цивільного судочинства, відповідно до якого особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд, але й позбавить сенсу функціонування сам інститут відмови позивача від позову, метою якого є заощадження часу та зусиль суду зменшенням обсягів судового дослідження у разі закриття провадження у справі.

У випадку ж, коли позивачем було пред'явлено до відповідача кілька вимог, а відмовляється він тільки від однієї (або кількох) із них, тобто у разі часткової відмови від позову, суд повинен продовжити розгляд і вирішення тих матеріально-правових вимог, від яких позивач не відмовився.

Часткову відмову від позовних вимог потрібно розмежовувати із зменшенням їх розміру. Ці процесуальні дії відрізняються одна від одної змістом та правовими наслідками. Так, відмова від частини позовних вимог може мати місце на будь-якій стадії цивільного процесу, а зменшення їх розміру – лише у суді першої інстанції. Прийняття судом відмови від частини позовних вимог тягне за собою закриття провадження у справі у цій частині, що має наслідком неможливість повторного звернення до суду з аналогічними вимогами. Водночас, зменшення розміру позовних вимог жодним чином не зобов'язує позивача, оскільки в ході розгляду справи у нього залишається право знову

зменшити чи збільшити заявлені вимоги [3, с. 118].

На окрему увагу заслуговують форма та зміст відмови позивача від позову. Відповідно до ч. 1 ст. 206 ЦПК України позивач має право відмовитися від позову на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві. Здійснена у відповідній процесуальній формі, відмова позивача від позову за змістом має бути безумовною, оскільки позивач, розпоряджаючись своїми правами, не вимагає будь-яких зустрічних дій з боку відповідача».

Для прийняття судом відмови позивача від позову отримувати згоду відповідача не потрібно. Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі позицією про те, що заслуховування думки відповідача при вирішенні питання щодо прийняття судом відмови позивача від позову є нераціональним. Думка відповідача жодним чином не може вплинути на розв'язання судом питання щодо закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову. Всупереч принципу процесуальної економії це бути сприяти тільки затягуванню цивільного процесу [1, с. 123].

Список використаних джерел

1. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [моногр.] / С. С. Бичкова. К. : Атіка, 2011. 420 с.
2. Тупчиев М. Отказ от иска и мировое соглашение как основание прекращения производства по делу. *Советская юстиция*. 1963. № 23. С. 8–10.
3. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарі, рекомендації, пропозиції. Харків : Харків юридичний, 2008. 708 с.

Мінченко Ольга Василівна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МОВНИЙ СПОСІБ ЮРИДИЧНОГО ТЛУМАЧЕННЯ: ЧИ ВСЕ ТАК ПРОСТО?

Кожна людська думка, яка міститься в джерелі права, повинна передбачати чітку поведінку суб'єктів права, що часто є зовсім недосяжним без розуміння змісту цієї думки. А чи просто це? Дозволимо собі погодитися з думкою С.С. Алексєєва про те, що юридичне тлумачення – це, як один із видів пізнання, тобто складного процесу розумової діяльності, в результаті якого відбувається

перехід від незнання до знання, відтворюється дійсність, істинна картина об'єктивного світу [1, с. 129]. Ця думка ще раз підкреслює, що основна мета тлумачення полягає у подоланні неясності правової норми, у визначенні поточного загальноприйнятого розуміння норми права.

Особливого значення набувають способи з'ясування істинного змісту норми права. Згідно з «класичною» теорією тлумачення Ф.К. фон Савінії такими засобами встановлення змісту норм можуть бути «граматичні», «логічні», «історичні» і «систематичні» засадничі моменти, на які спирається смисл закону [2, с. 214]. Звичайно, цей перелік не обмежується основними, відомими ще з часів Ф.К. фон Савінії способами тлумачення.

Так, ми погоджуємося з теоретиком права О.Ф. Черданцевим, у тому, що «У юридичній літературі загальноновизнано, що тлумачення починається з мовного способу, з аналізу мовної форми вираження норми права. Це положення не потребує доведення, бо мислення і мова нерозривні. При тлумаченні ж ми маємо справу саме з мовною категорією – нормативними висловлюваннями законодавця» [3, с. 142]. З цією тезою співзвучна сучасна німецька методика здійснення тлумачення норм права, яка виведена на основі практичних міркувань, згідно якої: «перевірку доцільно починати з дослівного змісту». «Адже процес інтерпретації таким чином підвищує свою прозорість» [4, с. 228], і також в німецькій методиці права наголошується «Текст передає/транспортують обов'язкові вимоги законодавчого органу. Тому будь-яке тлумачення має починатися з дослівного формулювання. Дослівний зміст є вихідним пунктом і, таким чином - основою і межами всієї інтерпретації» [5, с. 31].

Не вдаючись до полеміки щодо назви мовного способу юридичного тлумачення, яке відповідно до вітчизняної юридичної науки і практики може називатися: граматичне, філологічне, текстове, мовне, відзначимо, що цей спосіб тлумачення визначається як процес розкриття істинного змісту норми права, що відбувається за рахунок методично правильного, вивіреного використання мови (загальних термінів, власне юридичних термінів загальноновживаної лексики, офіційної лексики тощо), стилю тексту, граматичної основи тексту, логіки тексту. При цьому не слід забувати той факт, що мова – це явище культурне, аксіологічне.

Тобто маємо говорити про юридико-лінгвістичне тлумачення правових норм, яке має ґрунтуватися на герменевтичному тлумаченні. Юридико-лінгвістична інтерпретація передбачає сприйняття права та інших правових явищ через мову. Така інтерпретація правових текстів повинна здійснюватися, зважаючи на особливості кожної мови, з урахуванням положень морфології, синтаксису тощо і водночас правил, сформульованих у межах юридичної техніки. Мова виступає тим засобом, завдяки якому відбувається процес «взаєморозуміння суті справи». Розуміння ґрунтується не на спробах поставити себе на місце іншої людини (у нашому випадку – суб'єкта правотворчості), зрозуміти, що вона відчувала і переживала, а на «взаєморозумінні суті справи». При цьому Г. Гадамер у праці «Істина та метод», описуючи значення мови для герменевтичного пізнання, зазначав, що осягнення смислу, здійснюване таким чином, завжди включає в себе аплікацію. І весь цей процес є процесом мовним.

Недаремно проблематика розуміння, спроба опанувати розумінням як мистецтвом – а це і є тема герменевтики, – традиційно належать до сфери граматики і риторики. Адже, на думку німецького філософа, до якої і ми схилиємось, «з часів романтизму вже неможливо уявити собі, що вся справа полягає у тому, що ми просто приєднували б до нашого розуміння необхідні для тлумачення поняття, черпаючи їх у міру потреби з якогось мовного запасу, де вони вже лежать наготові. Навпаки, мова – це універсальне середовище, в якому здійснюється саморозуміння. Способом цього здійснення є тлумачення» [6, с. 446 – 447]. Те ж саме стосується і юридичного тлумачення, зокрема, мовного.

Юридіко-лінгвістична інтерпретація не полягає у простому віднайденні у тлумачному словнику значення терміна та його «підставлення» у правовий текст. Це більш обширний процес, що має ґрунтуватися на положеннях герменевтики. Лише вдале поєднання герменевтичного тлумачення юридичного тексту із мовними засобами дасть змогу максимально наблизитися до «духу закону», зрозуміти «волю законодавця» [7, с. 197].

У цьому контексті можна провести паралелі з німецькою методикою правозастосування, яка вказує на важливість граматичного тлумачення, основною метою якого є з'ясування смислу, якого можуть набувати слова, виходячи із загальноновживаної мови відповідного мовного середовища і мовних правил, якими користувався законодавець. Слід додати, що для граматичного тлумачення відповідно до німецької методики важливе значення мають такі аспекти: відчуття мови, мовний аналіз [5, с. 31].

Що стосується мовного аналізу, то воно є менш суб'єктивним, дозволяє досить чітко, враховуючи знання мови, навички і вміння практичного її застосування, юридичної техніки, з'ясувати зміст норми права і відповідає, на нашу думку, саме назві граматичне тлумачення.

Водночас, такий аспект як відчуття мови важко поєднати з юридичною наукою, з чітким лаконічним, логічним, правильним формулюванням тексту правової норми. А отже, йдеться про юридіко-лінгвістичну інтерпретацію з герменевтичним тлумаченням, адже відчуття мови – це на наш погляд, мистецтво, дар, яким не кожен може володіти, це спосіб духовної самоідентифікації. Воно (відчуття) деє у підсвідомості. Він (дар) може бути вроджений чи набутий але без нього – ніяк. Враховуючи вище зазначене, чітко можемо погодитися з тезою визначного юриста стародавнього Риму Ульпіана: право – це мистецтво добра і справедливості.

Зазначене вище, дозволяє нам сформулювати декілька висновків. Юридічне тлумачення повинне починатися з мовного тлумачення. Мовне тлумачення має два аспекти: відчуття мови і мовний аналіз. Тобто йдеться про юридіко-лінгвістичну інтерпретацію з герменевтичним тлумаченням, яка є не тільки тлумаченням, а й пізнанням, «віднаходженням» права та інших правових явищ, а також самопізнанням, оскільки включає у себе ціннісний, соціокультурний аспект, історичний досвід. Останній є важливою складовою герменевтичного тлумачення правового тексту. І цей процес є непростим і відповідальним.

Список використаних джерел

1. Алексеев С. С. Право: азбука-теория-философия: опыт комплексного исследования. Москва : Статут, 1999. 712 с.
2. Savignz K- Szstem des heutigen römischen Rechts. Bd. I, 1840. 525 S.
3. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора. Москва : Юнити-Дана, 2003. 381 с.
4. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід» (м. Київ, 21 і 22 лист. 2014 р.) / Упоряд. : Р. Мельник, О. Шаблій, Б. Шлоер. Київ : Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. 360 с.
5. Німецька методика права : навч. посіб./ Соколов Е., Роснер С., Мельник Р. Херсон : Гельветика, 2019. 136 с.
6. Гадамер Г.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. Москва : Прогресс, 1988. 704 с.
7. Мінченко О. В. Загальнотеоретичні та методологічні засади системи юридико-лінгвістичних знань : монографія / Національна академія внутрішніх справ. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 384 с.

Мозоль Наталія Іванівна,
*доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В СТРУКТУРІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Процес стандартизації освіти спрямований на встановлення норм, правил і вимог до освіти та її результатів з метою досягнення оптимальної впорядкованості та цілісності. Стандартизація є засобом організації діяльності, що дозволяє зокрема визначити етапи пізнання на шляху до очікуваного результату, передбачити процедуру діяльності, корегувати мету, процес і результат освіти.

Різні аспекти проблеми стандартизації освіти висвітлені у численних працях та зарубіжних та вітчизняних учених: Х. Фрайя, С. Кетеріджв, С. Маршала, Л. Ващенко, Д. Дзвінчук, О. Другова, М. Згуровського, Г. Зелінської, В. Кременя, В. Куценко, Т. Лукіної, С. Ніколаєнка, А. Сбруєвої та ін.

В умовах реформування вітчизняної системи освіти, зокрема впровадження

нових стандартів, утвердження інноваційних форм, методів та технологій навчання, переорієнтації знаннєвого спрямування на компетентнісне, спостерігається її наближення до світових стандартів. На законодавчому рівні дефініцію «державний стандарт освіти» в Україні було запроваджено в 1991 р. статтею 15 «Державні стандарти освіти» Закону України «Про освіту».

Юридичний напрям освіти є одним із найбільш важливих, оскільки забезпечує підготовку правознавців (юристів) до роботи в державному апараті, судах, адвокатурі, народному господарстві, правоохоронних органах [3, с. 301]. Юридична освіта, з одного боку, є частиною правової культури суспільства, з іншого ж – є частиною системи вищої професійної освіти країни.

Вища юридична освіта тісно взаємодіє з політичними, економічними, культурними і соціальними системами. У цих умовах вища юридична освіта не може бути пасивною, а повинна істотно й динамічно впливати на навколишнє середовище, формуючи цивілізоване демократичне правове поле. Однак недостатній рівень розвитку вітчизняної юридичної освіти, що є визначальним чинником стабільної правової системи держави, становить значні перешкоди для розвитку нашого суспільства, без вирішення яких залишається нерозв'язаною ціла низка проблем, пов'язаних із поглибленням демократичних реформ, гуманізацією соціальної політики країни, подоланням кризового стану.

Відтак, утвердження України як правової держави зумовлює необхідність розробки єдиної Концепції розвитку юридичної освіти. Над проектом Концепції реформування юридичної освіти працювали як фахівці Міністерства освіти та науки, так і Міністерством юстиції – представники закладів вищої освіти, громадських організацій, експерти міжнародних програм із реформування юридичної освіти в Україні.

Оприлюднений у травні 2019 р. проект документу метою юридичної освіти визначає «формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин» [1]. Компетентність юриста розуміємо як наявність спеціальних теоретичних і практичних знань правового характеру, навичок та вмінь, професійного досвіду, володіння, вміннями й навичками, що дозволяють повно, точно, ефективно якісно й кваліфіковано здійснювати професійну діяльність.

У Концепції наголошено на невідповідності змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та суспільним викликам. Згідно розробленого проекту документу, здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів. Тому важливим є встановлення відповідності юридичної освіти до ціннісних орієнтирів, здобутків сучасної юридичної освіти, а саме філософської інтеграції знань про державу і право. Різновекторний освітній процес необхідно гармонізувати, зорієнтувати на розширення світогляду

здобувачів вищої освіти, розвиток їхніх розумових здібностей та критичного мислення, виховання ціннісного ставлення до прав і свобод людини та верховенства права, уміння застосовувати здобуті знання для правового захисту законних інтересів громадян.

Визначені цінності є суголосними з поняттям соціальної справедливості як «обумовленої природним правом загальнолюдської цінності, що представляє собою захищені законом і демократичним устроєм рівні можливості доступу кожної людини до всіх соціальних благ та інших життєвих цінностей, а також розподіл і законне їх використання з урахуванням гідності людини та власного вкладу в суспільство» [2, с. 14].

Таким чином, удосконалення системи вищої юридичної освіти має відбуватися із урахуванням специфіки правового регулювання суспільних відносин, соціальної спрямованості права, забезпечувати висвітлення права зі світоглядних позицій. Оскільки професія юриста охоплює широкий спектр соціально-економічної діяльності, підготовка майбутніх фахівців у закладах вищої освіти має бути зорієнтована на реалізацію повсякденних суспільно-політичних, економічних правових потреб громадян.

Основними завданнями закладів вищої юридичної освіти повинно стати спрямування зусиль професорсько-викладацького складу для досягнення високого рівня як теоретичних знань, так і практичних навичок здобувачів. Задля цього необхідно забезпечувати посилену практичну наповнюваність навчальних планів, проведення практичних занять, залучати здобувачів освіти до набуття практичних навичок. Перед науково-педагогічними працівниками постає завдання глибокого оволодіння не лише необхідними фаховими знаннями, а й вміннями організації освітнього процесу з використанням ефективних інноваційних технологій.

Згідно висновку фахівців МОН України, зроблених після проведеного дослідження стану юридичної освіти в Україні в 2018 р., цінність диплома про вищу юридичну освіту в Україні девальвована наявністю на ринку праці великої кількості дипломованих фахівців, що мають дуже низьку кваліфікацію, і яких не можна розрізнити за дипломом. Роботодавець не може орієнтуватися на наявність диплома державного зразка як підтвердження наявності мінімального рівня компетенцій, не може повністю покладатися на факт диплома наявності диплома закладу вищої юридичної освіти, оскільки занадто різним є рівень випускників, які навчалися за кошти бюджету і випускників, які навчалися за кошти фізичних і юридичних осіб [3, с. 71].

Держава має гарантувати наявність у власника диплома державного зразка певного рівня компетенцій, що, враховуючи утвердження автономії закладів освіти, можливо лише у разі встановлення стандарту освітньо-професійної програми бакалаврського та магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право». Лише уніфіковані механізми державної регуляції можуть гарантувати спільний для всіх правничих шкіл мінімальний рівень знань, умінь та компетенцій здобувачів вищої юридичної освіти.

Акцентуємо на необхідності узгодження української системи вищої юридичної освіти з європейськими та світовими освітніми стандартами. Згідно з

вимогами таких стандартів слід сформувати новий зміст вищої юридичної освіти шляхом проведення відповідних організаційних заходів, зорієнтованих на реалізацію змісту освіти через кадрове та навчально-методичне забезпечення, матеріально-технічну базу, систему доступу та моніторинг рівня формування компетентностей майбутніх фахівців. Прийняття стратегічних нормативних документів щодо вищої юридичної освіти в Україні забезпечить умови для надання якісних освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку юридичної освіти (проект) Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptsiya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.
2. Мозоль Н. І. Роль соціальної справедливості у забезпеченні соціально-економічних прав людини і громадянина в Українській державі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2009. 16 с.
3. Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. Київ : Ваїте, 2018. 168 с.
4. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Гончаренко, А. Андрушко, Г. Базан та ін.; за ред. В. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипні. Київ : Либідь, 2004. 320 с.

Мороз Віталій Васильович,
*здобувач ступеня вищої освіти магістр
Навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЮРИДИЧНОЮ ОСВІТОЮ ТА ЮРИДИЧНОЮ ПРОФЕСІЄЮ

Незважаючи на відсутність «еталона» вищої юридичної освіти та розмаїття систем підготовки юристів у Європі, вищі юридичні школи в різних європейських країнах мають певні спільні риси, зумовлені низкою чинників. Головною спільною рисою є практичне спрямування освітнього процесу та чітко означена професійна орієнтація юридичної освіти. Такий підхід обумовлюють

ринок юридичних послуг і доступ до правничої професії. Саме ринок правничої професії найбільше впливає на формування навчальних планів.

Щоб усвідомити механізми цього впливу, варто, насамперед, звернутися до традиційного європейського розуміння фаху «правника» чи «юриста» як «особи кваліфікованої та уповноваженої відповідно до національного права звертатися або діяти від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, виступати перед судом і представляти своїх клієнтів у юридичних питаннях» [4, с. 7].

Сучасне українське розуміння юридичної професії тлумачиться здебільшого в підручниках з юридичної деонтології. Зокрема типовими є такі підходи:

Юридична діяльність – це вид соціальної діяльності, який здійснюють юристи з використанням юридичних засобів, дотримуючись в установлених законом випадках юридичної форми з метою розв’язання різних юридичних проблем. Існує два основних види юридичної діяльності: кримінальна і цивільна [3, с. 18].

На теперішній час в Україні як ніколи відбувається спеціалізація професії юриста. Суддя, прокурор і слідчі прокуратури, адвокат і працівники адвокатських юридичних контор, нотаріус, юрист – працівник силових відомств, юрисконсульт, працівник юридичних фірм, юрист у системі управління, юрист – науковий працівник і експерт та інші – це далеко не повний перелік груп професій юриста за належністю до організаційних структур. За всіх відмінностей у роботі нотаріуса від слідчого прокуратури чи поліції, а останніх – від роботи службовців соціального захисту – всі вони є юристами одного співтовариства, яке стоїть на сторожі законності і правопорядку, захисту та охорони прав і свобод громадян.

Праця юриста використовується у:

- власне юридичних відомствах: прокуратурі, судовій системі, Міністерстві внутрішніх справ, Службі безпеки України, Міністерстві юстиції;
- органах центральної представницької влади й органах місцевого самоврядування;
- центральних і регіональних (місцевих) органах виконавчої влади, державних адміністраціях, різноманітних державних службах;
- комерційних організаціях;
- спілках (колегіях) осіб вільної професії (адвокати) і спеціалізованих юридичних фірмах;
- закладах інформаційного і кадрово-ресурсного забезпечення (наукові та освітні заклади, юридична преса, інформаційні фонди) тощо [2, с. 36].

Юрист – це спеціаліст, який використовує свої знання на практиці, тобто має навички щодо складання юридичних документів, виконання всіх дій та операцій із застосуванням необхідних засобів і способів у процесі вирішення юридичної справи, які належать до його професійної компетенції [3, с. 22].

Загальні риси професії юриста:

юрист служить громадянському суспільству і державі: його діяльність має перш за все суспільний і державний характер;

юрист, як правило, має справу з соціальними аномаліями, «хворобами» в

суспільстві;

юрист має офіційний статус посадової особи: обіймаючи посаду, він нерідко присягає на вірність своєму професійному обов'язку;

юрист своєю працею не бере безпосередньої участі у створенні матеріальних і духовних благ: він володіє певними владними повноваженнями, які містять у собі управлінське начало (але не обов'язково є винятково управлінськими). Наприклад, праця прокурора, судді, слідчого, оперативного працівника та інші передбачає наявність у них особливих владних повноважень, наявність права й обов'язку застосовувати владу іменем закону;

юрист діє автономно: його робота повністю не збігається з діяльністю установи, відомства, працівником яких він є;

юрист покликаний діяти творчо: він перебуває в постійному пошуку істини, в нього немає стандартів, оскільки він вирішує конкретні справи конкретної особи і випадку;

юрист – служитель закону: у своїй діяльності він завжди обмежений межами закону [2, с. 46].

Зрештою, такий підхід до розуміння юридичної професії зумовлює й вимоги до юридичної освіти.

Як правило, кваліфікаційна характеристика випускника за спеціальністю «Правознавство» характеризується за трьома пунктами.

Загальні вимоги: випускник повинен суміщати широку фундаментальну наукову і практичну підготовку, досконало володіти своєю спеціальністю, бути здатним до швидкого освоєння нових напрямів у правоохоронній діяльності, неперервно поповнювати свої знання, оцінювати історичні і сучасні процеси в економіці держави, мати діалектичне мислення, професійно і компетентно вирішувати завдання з охорони громадського порядку, вільно володіти письмово й усно державною мовою, мати розвинуте почуття професійної гідності і соціальної відповідальності, а також відчувати потребу в постійній самоосвіті і професійному вдосконаленні.

Випускник повинен знати закони, правові дисципліни і дисципліни спеціалізації, принципи і функції професійно-правової діяльності, її методику і тактику, свої повноваження, державну мову, національну мову регіону і його національні традиції.

Випускник повинен уміти застосовувати на практиці знання права, приймати рішення й організовувати їх виконання, організовувати свою діяльність, займатися самоосвітою з метою підвищення своєї кваліфікації, застосовувати табельну зброю, користуватися обчислювальною технікою, автотранспортом та машинописом [5, с. 59].

Поняття «юрист» у європейській традиції тлумачиться не через організаційну належність, а через функціональне покликання, яке полягає в повазі, захисті й утвердженні прав та інтересів осіб, а також підтримці належного здійснення правосуддя.

Саме таке тлумачення юридичної професії можна визначити з положень Конституції України. По-перше, ч. 2 ст. 3 встановлює, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», а ч. 1 ст. 8 – що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права». По-друге, відповідно до ч. ч. 1 – 2 ст. 55, «права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Зрештою, згідно зі ст. 59, «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1].

Означені конституційні гарантії зумовлюють чітку правозахисну спрямованість діяльності судів та адвокатури з метою утвердження та забезпечення прав і свобод людини на засадах верховенства права як основного обов'язку держави. Саме такий підхід поступово втілюється в законодавстві України. З огляду на це, тлумачення юридичної професії у спосіб, викладений у національних юридичних підручниках, не відповідає очікуванням до цієї професії, сформульованим у Конституції та законах України. Нижче подано приклад, який демонструє таку невідповідність.

Вочевидь, юридична професія не обмежується лише фахом судді чи адвоката – юридичної підготовки потребує ціла низка фахівців у системі судівництва, як-от помічники суддів, судові розпорядники, секретарі судових засідань. Окрім цього, юридична освіта потрібна для виконання функції нормопроекування в системі законодавчої влади, виконавчої влади та в системі місцевого самоврядування.

Водночас окремої уваги заслуговує зарахування правоохоронних професій, (зокрема слідчого, дізнавача, оперативного працівника чи навіть працівника кримінально-виконавчої служби) до «юридичних». Власне, представники цих професій є «посадовими особами» з «владними повноваженнями», які мають справу з «соціальними аномаліями». Разом з тим функціональна природа цих професій не є правозахисною чи правотворчою – навпаки, результатом діяльності цих професій почасти є застосування примусу й обмеження прав і свобод особи в межах і в спосіб, визначений законом з метою дотримання правопорядку. Таким чином, оволодіння цими професіями потребує спеціальної підготовки, яка може містити правничу складову (зокрема кримінально-правову), однак повинна бути зосереджена на спеціальних знаннях і навичках щодо дотримання правопорядку та запобігання злочинним діям. Працівники правоохоронних органів, безсумнівно, повинні володіти знаннями щодо законної процедури втручання у права осіб або затримання осіб, однак щоб виконувати свої функції, вони не потребують знань з теорії права чи цивільного процесу. Натомість, майбутнім правоохоронцям потрібні знання та навички щодо проведення слідчих чи оперативно-пошукових дій, які своєю чергою не відіграють істотної ролі для професії судді чи адвоката [3, с. 36].

Очевидно, нинішнє розуміння юридичної професії зумовлене історичними чинниками, зокрема радянською системою юстиції, в якій кримінальна складова була панівною. Однак прийняття нової Конституції України у 1996 р., приєднання до міжнародних договорів, передусім до Статуту Ради Європи та

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, удосконалення національного законодавства та приведення його у відповідність до європейських стандартів містять достатньо вказівок для розуміння демократичних доктрин і принципів, зокрема й інституту правничої професії.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підруч. Харків : НУВС, 2002. 336 с.
3. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія : короткий курс лекцій. Київ : МАУП, 2003. 48 с. (3-тє вид., стереотип).
4. Кагановська Т. Є. Взаємозв'язок між юридичною освітою і юридичною професією: українсько-європейський контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. Харків, 2014. № 1137. Вип. 18. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2014_1137_18_3.
5. Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. Київ : Ваїте. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/03/30/LegalEducationReport-FINAL.pdf>.

Москаль Ростислав Миколайович,
суддя Львівського окружного
адміністративного суду,
аспірант Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Завальний Андрій Миколайович,
завідувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ В УТВЕРДЖЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Основним завданням сучасного правника є утвердження верховенства права через захист прав і свобод людини та основоположних свобод [1, с. 3], що неможливе без культивування клімату верховенства права.

Загальновизнаним є те, що представники правничих професій мають низку

специфічних обов'язків перед суспільством, які зумовлені особливостями права як регулятора суспільних відносин. Право, за слушним висловом відомого американського професора Браяна Таманаги, є одночасно благом і загрозою: з однієї сторони, воно критично важливе для суспільства, оскільки існує для суспільного блага і приносить справедливість, а з іншої – за допомогою права держава монополізує силу примусу, відтак право небезпечне. І саме через ці два фактори, на думку вченого, правники мають фідучіарні зобов'язання, які стосуються не тільки окремих осіб, але і всього суспільства, тому що від діяльності правників залежить робота правової системи, її ефективність [2]. Дії правників створюють, становлять правову систему [2; 44.32], а тому на них покладені певні зобов'язання в контексті права. Ці зобов'язання, серед іншого, передбачають професійність правника, а також його відданість ідеї права, і цьому повинна насамперед сприяти юридична освіта.

Водночас донедавна юридична освіта в Україні не приділяла належного значення проблематиці зобов'язань представників юридичних професій у світлі плекання культури верховенства права. Зокрема, брак уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей та значення правничої професії для утвердження верховенства права у сучасному демократичному суспільстві визнано – у представленому 26 березня 2019 р. Міністерством юстиції України для громадського обговорення напрацьованому спільно з Міністерством освіти і науки України проекті Концепції реформування юридичної освіти – одним із проявів проблеми невідповідності змісту юридичної освіти і якості підготовки в правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах діяльності [1].

Розкриттю проблеми якості професійних знань і навичок випускників українських вищих навчальних закладів, а також відповідності цих знань і навичок потребам правничої професії та спробам окреслити напрямки її вирішення присвячена низка досліджень, результатами яких є аналітичні звіти [3; 4; 5]. У них чітко артикулюється, що на додаток до всіх необхідних юридичних навичок та знань, сучасний правник повинен розуміти природу права та філософію прав людини [...]. Більше того, українські правники мають розуміти принципи та функції верховенства права, а також знати шляхи розвитку держави та її переходу від держави, що розвивається, до розвиненої [4, с. 9].

Здійснюються суттєві спроби зробити верховенство права функціональним елементом системи суддівської освіти. Так, відповідно до Концепції національних стандартів суддівської освіти в Україні розробка усіх навчальних курсів для суддів та кандидатів на посаду судді здійснюється із врахуванням трьох вимірів, якими є: 1) знання (матеріальне та процесуальне право, конвенції та міжнародні договори, ратифіковані Україною (згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України); 2) навички (уміння аналізувати та тлумачити нормативно-правові акти; критично мислити; кваліфікувати діяння; управляти судовим процесом; спілкуватися з учасниками процесу; вирішувати етичні дилеми; користуватися інформаційними технологіями; самостійно приймати

рішення у спорі; писати судові рішення тощо); 3) ставлення (в т. ч. розуміння соціального контексту здійснення правосуддя: розуміння суспільства та його потреб; недопущення дискримінації за різними ознаками (статтю, національністю, віком, місцем проживання, релігійною приналежністю, сексуальною орієнтацією, матеріальним станом тощо). Кожен навчальний курс та програма підготовки суддів загалом має сприяти *утвердженню конституційних цінностей поваги до прав людини та громадянина, верховенства права* (виділено автором – Р.М.) та непорушності принципів суддівської етики [6].

У той же час, у дослідженні, проведеному Координатором проектів ОБСЄ в Україні на запит Міністерства освіти і науки України, за результатами проведення пілотного правничого ЗНО у 2016 році та запровадження у 2017 році загальнонаціонального єдиного фахового вступного випробування для вступу до магістерських програм зі спеціальності 081 «Право», брак правників, підготованих не лише виконувати закони, а робити інституції життєздатними визнається значною проблемою, яка є основною перешкодою для реформ; відтак для успішного проведення реформ в Україні – не лише судової, а у більш глобальному державному вимірі – першочергове значення має «капітальний ремонт системи правничої освіти» [4, с. 9].

Виклики правничої освіти в Україні не є унікальними, з ними так чи інакше стикаються багато країн. Водночас Україна, безперечно, має певні особливості, пов'язані з переходом від пост-тоталітарного суспільства до демократичного. У цьому аспекті важливим є розуміння суспільних цінностей. Результати загальнонаціонального дослідження «Що українці знають і думають про права людини», проведеного у 2017 році, показують, що з точки зору ціннісного базису прав людини у сприйнятті українського населення на першому місці знаходиться свобода – близько 80% респондентів позначили її як основну цінність в «наборі цінностей», визначальних для прав людини. Друге місце розділили безпека і справедливість (близько 70% відзначили їх в якості основних цінностей), на третьому виявилася гідність (близько 64% опитаних обрали її в якості основної цінності), що дозволило експертам зробити низку висновків. Насамперед, за ранжуванням цінностей українське суспільство напевне прямує в протилежний від авторитаризму бік: зокрема, «свобода» (80%) статистично значимо переважає «безпеку» (72%), а «вільний розвиток особистості» (55%) випереджає «порядок» (44%) і «мораль» (44%) [7, с. 27]. Водночас висловлену загальну високу оцінку цінності свободи можна поставити під сумнів, адже коли респондентам було запропоновано обирати, що є пріоритетним – достаток чи свобода, то думки населення розділилися майже рівним чином. Близько третини опитаних (30,3%) висловили готовність поступитися частиною своїх прав та свобод заради добробуту, ще близько третина (35,4%) готові терпіти матеріальні труднощі, але не поступатися своїми правами, і ще близько третини (34,3%) не змогли визначитися з цього приводу [7, с. 29 – 30]. Ще одним важливим висновком є те, що «законослухняність» в оцінці різних цінностей як найбільш важливих для прав людини – в аутсайдерах (47,5% вибору варіанту «основна цінність»). На думку авторитетного українського соціолога І. Бекешкіної, те, що цінність

свободи й справедливості не врівноважується повагою до закону, свідчить про певний анархізм, притаманний нашим людям. «Багато хто вважає, що має право встановлювати справедливість так, як він це розуміє. Домагатися виконання законів або їх зміни? [...] Ну ні, це якось дуже довго й нудно» [8].

Видається, що ці висновки соціологів про переважаючі цінності українського суспільства є важливими для розуміння шляхів формування культури поваги до права. «Нас ніхто не навчає громадянства з дитинства, не навчає бачити і встановлювати прямі причинно-наслідкові зв'язки. Приміром, як відсутність верховенства права впливає на моє життя і стан мого гаманця?» [8]. Видається, що як зміст, так і методологія правничої освіти повинні усіляко сприяти пошуку відповідей у майбутніх юристів на ці та подібні питання.

Іншим важливим аспектом є розуміння критично важливих елементів юридичної освіти і того, як, власне, це стосується верховенства права. Так, на думку вже згаданого професора Б. Таманаги, для того, аби юридична освіта була високої якості, необхідні чотири базові елементи, чотири категорії, які мають викладатися в юридичній освіті, необхідні для підтримки верховенства права. По-перше, це знання самого права (законодавчі норми, акти права, судові рішення); по-друге, правові навички (тобто що потрібно вміти для того, щоб працювати у сфері права – базовими серед них є вміння знаходити норму, проводити юридичний аналіз, вміння застосовувати норми до конкретної ситуації, проводити критичний аналіз, навички юридичного письма, виступати в суді, тощо); по-третє – знання про право (і це не просто подивитися на доктрину, на базові принципи права, а розуміння в цілому, звідки з'явилися ті чи інші норми права, як працює право, тобто не роздивлятися в деталях норми права, а подивитися збоку, з певної відстані на право; і по-четверте – професійність правників (правнича професійність) [2]. Зауважимо, що якщо об'єднати перший та третій компоненти (знання права та знання про право), які є знаннями, то ці категорії перегукуються з вищезгаданими вимірами суддівської освіти – знання, навички та ставлення (що охоплює цінності).

Усі ці категорії взаємопов'язані, і мають доноситися майбутнім правникам починаючи з першого дня (коли вступників вітають декан і викладачі) упродовж усього навчання різними способами. Посил про зобов'язання правників перед суспільством і про культуру відданості праву неможливо досягнути якимось одним курсом – це цілісний посил, який потрібно доносити за усіх можливостей, оскільки без відданості ідеї обстоювати право верховенство права не може функціонувати.

Варто погодитися з думкою, що верховенство права залежить від самих правників, від того, що вони роблять і їх готовності обстоювати верховенство права. При цьому «відданість», «вірність» праву не просто означає робити все, що написано в букві закону, але це означає також є критично підходити до актів права, коли вони погано виписані, коли є серйозні проблеми у цих актах і нормах права. Відданість ідеї права показується через критичний до нього підхід, роблячи систему права якомога кращою [2].

Визначальна роль правників в утвердженні верховенства права та аналіз поточного стану їх підготовки в Україні свідчить про потребу запровадження

нових стандартів правничої освіти, які дозволять не лише гармонійно поєднати та збалансувати теоретичні та практичні складові підготовки правника, а й привити йому необхідні цінності.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika> (дата звернення 21.03.2020).
2. Таманага Б. Підвалина та виклики правничої освіти. Відкрита лекція UCU Rule of Law Lecture Series. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xFPKI0SqjFM> (дата звернення 21.03.2020).
3. Стан юридичної освіти та науки в Україні (результати дослідження). Київ, 2009 – 2010. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/108309?download=true> (дата звернення 21.03.2020).
4. Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. Київ, 2018. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/376855?download=true> (дата звернення 21.03.2020).
5. Аналітичний звіт за результатами проекту «Залучення громадськості до формування рамки кваліфікацій правничої професії шляхом проведення аналізу обсягу знань, переліку навичок і вмінь, якими має володіти випускник юридичного вищого навчального закладу, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці» / Козьяков С.Ю., Лирик С.В., Лирик І.В., Пирогова Д.І., Красновський О.В. – Київ, 2015. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/zvit_sait-1.pdf (дата звернення 21.03.2020).
6. Концепція Національних стандартів суддівської освіти в Україні. Схвалено Науково-методичною радою Національної школи суддів України, протокол від 23.12.2014 № 5. URL: <http://nsj.gov.ua/ua/about/symbols/> (дата звернення 21.03.2020).
7. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т. Печончик, В. Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. URL: <http://osvita.khpg.org/files/docs/1504784497.pdf> (дата звернення 21.03.2020).
8. Ведернікова І. Ірина Бекешкіна. Поки ми живі, нічого не вирішено остаточно. *Дзеркало тижня*, 26 березня, 2019, 12:15. URL: https://dt.ua/interview/irina-bekeshkina-poki-mi-zhivi-nichogo-ne-virisheno-ostatochno-306366_.html (дата звернення 21.03.2020).

*Назаренко Ольга Анатоліївна,
викладач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ЮРИДИЧНА ПРОФЕСІЯ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОСТІ

Проблема удосконалення якості вищої освіти завжди мала актуальне значення для суспільного життя держави, яка прагне зосередити свою увагу на соціальних потребах своїх громадян, що прагнуть до удосконалення свого інтелектуального та професійного розвитку. Такі прагнення повинні викликати не тільки повагу та захоплення з боку держави, але й безпосередньо практичним чином сприяти їх втіленню в життя. Адже, на сьогоднішній день жодна цивілізована держава світу не зможе повноцінно розвиватись без наявності кваліфікованих кадрів, які представляють собою вагомий для неї інтерес. Особливим чином, якщо мова йде про виховання фахівців, які працюватимуть у юридичній сфері, яка пройшла тривалий історичний шлях формування. Разом з тим, слід зазначити, що юриспруденція досить потужно та стрімко піддається впливу держави, яка встановлює відповідні правила для її життєдіяльності. Крім того, варто пам'ятати про те, що першим кроком на шляху до того, щоб стати фахівцем у галузі юриспруденції є здобуття вищої юридичної освіти. Оскільки, у разі відсутності якої унеможлиблюється зайняття особою кваліфікованою діяльністю з надання правової допомоги.

Саме тому перш за все необхідно звернутись до наукової літератури, де надається визначення освіти, як самостійної системи, функцією якої є систематичне навчання та виховання членів суспільства, орієнтація їх на оволодіння певними науковими знаннями, ідейно-моральними цінностями, вміннями, навичками, нормами поведінки, які визначаються культурними, політичними та соціально-економічним замовленням суспільства, а також рівнем його матеріально-технічного розвитку. Як зазначає О.С. Захарова на теперішній час розвиток суспільства ставить вищу професійну освіту перед необхідністю забезпечення і підвищення якості підготовки спеціалістів юридичного профілю. Як відомо, сучасний юрист – це спеціаліст, який володіє компетентністю, знаннями, вміннями та навичками, які дозволяють в подальшому на високому рівні здійснювати професійні функції в швидко змінюваних економічних умовах [1, с. 222]. Фундаментом юридичної освіти є загальнотеоретичні дисципліни (Теорія держави та права, Історія держави та права зарубіжних країн, Філософія права), які є невід'ємною частиною освітньої складової підготовки майбутніх юристів. Так, Ю.М. Бондар зазначав, що саме дисципліни ґрунтового теоретичного рівня методологічного й філософсько-світоглядного спрямування в першу чергу сприяють формуванню в демократичному суспільстві сучасного гуманістичного правового мислення фахівця правознавця. Оскільки, саме дисципліни, які мають такий зміст в усі часи складали основу юридичної освіти, що стосується саме фахової підготовки юристів західної правової культури. Крім того, саме вони надають повне уявлення про справжню природу права, а головним чином надають можливість зрозуміти його справжній зміст [2, с. 16].

Варто підтримати думку автора про те, що теоретичні дисципліни є невід’ємними елементами юридичної освіти, які містять ключові знання стосовно права та держави, зокрема її поняття, концепції та теорії, які всебічно розкривають їх сутність. Наявність можливих прогалин у освітньому процесі під час вивчення цих дисциплін спроможні призвести в подальшому до обтяжень у продуктивному вивченні галузевих навчальних дисциплін, які в залежностей від специфіки свого напрямку деталізують та використовують закладені теорією знання. Поряд з тим, не потрібно забувати й про інший бік професії юриста, який є не менш важливим ніж його інтелектуальна кваліфікація, а саме мова йде про моральні, психологічні та духовні риси суб’єкта.

У зв’язку з чим слід навести думку Д.О. Сабліна, який вважає, що підготовка не просто кваліфікованих, але й високоморальних юристів повинна стати одним з пріоритетів державної політики у сфері освіти. Виходячи з чого, кваліфікована характеристика випускника спеціальності «Юриспруденція», говорить про те, що юрист повинен: 1) розуміти сутність і соціальну значимість своєї професії; 2) володіти професійною етикою, глибокою повагою до закону та бережним ставленням до соціальних цінностей правової держави, честі та гідності громадянина, високою моральною свідомістю, гуманністю, почуттям обов’язку, відповідальності за долі людей та довірену справу, принциповістю та незалежністю в забезпеченні прав, свобод та законних інтересів особистості, необхідної волі та наполегливості у виконанні прийнятих правових рішень [3, с. 18]. Так, на думку З.В. Макарова морально-психологічні якості юриста – це професійна основа його ділових якостей. Аморальний юрист – це не юрист. Суддям, прокурорам, адвокатам, відповідно необхідно володіти багатьма моральними якостями, серед яких є також головні, провідні, обов’язкові для виконання конкретної професійної діяльності. Сам по собі моральний ідеал професії юриста – це сукупність поглядів, які складаються з уявлень про моральні якості, які розвиваючись і удосконалюючись, вимагають морального виховання і самовиховання з метою кращого виконання професійних обов’язків. Структура морального ідеалу юриста складається з двох груп моральних якостей: 1) моральні якості, які визначають ідеал судді, прокурора, адвоката, слідчого, які дають загальне направлення розвитку особистості при виконанні професійної діяльності: справедливість, гуманність, чесність, хоробрість, відповідальність, принциповість, самостійність, об’єктивність та витримку; 2) моральні якості, необхідні судді, прокурору, адвокату, слідчому у відносинах один з одним та іншими учасниками кримінального процесу: чуткість, гідність, повага та ввічливість [4, с. 201–202].

Можна погодитись з позицією автора, щодо характеристики необхідних моральних якостей юриста. Так, юридична професія характеризується не просто набором кваліфікованих знань, які у подальшому будуть використовуватись особою під час практичної реалізації отриманих правових знань та вмінь з метою власної самореалізації та отримання матеріального прибутку, але й також закликатиме пам’ятати про моральні цінності та ідеали, які являються не менш важливими для юриста. Незалежно від того є він суддею, прокурором, адвокатом чи слідчим кожен з них має дбати не тільки про матеріальні, але й моральні блага.

Ефективність їх професійної діяльності залежить від вміння поєднувати в собі ці важливі два компоненти. Тільки тоді можна говорити про те, що особа повністю реалізувала себе в обраній нею юридичній професії.

Загалом, на думку М.Л. Давидової, можна констатувати, що ознаки, які характерні для тієї чи іншої юридичної спеціальності, які й власне мають намір відображати якості професії юриста, все ж існують. Так, першою та найбільш значимою є наявність професійного юридичного мислення. Сутність юридичної освіти полягає не тільки в переданні певної кількості інформації, що сприймається суб'єктом, але й у формуванні у нього особливого способу сприйняття цієї інформації. Саме юридична освіта забезпечує засвоєння найголовніших цінностей, які визнаються в межах юридичної парадигми безумовними істинами і такими, що слугують ідейними основами професійного мислення. Поряд з тим необхідна і зовнішня основа, яка полягає у володінні прийомами та способами професійної діяльності – юридичною технікою. Вона полягає у кваліфікованості юриста, яка лежить в основі його професіоналізму та виступає гарантією професійного успіху. Навички складання документів, інтерпретація юридичних текстів, аргументації своєї правової позиції необхідної будь-якому юристу, незалежно від конкретної спеціальності та сфери діяльності [5, с. 6–8]. Для юридичної професії дуже важливе значення має всебічний розвиток особистості, яка вирішила стати юристом та повинна відображати високий рівень правосвідомості, моральності, інтелектуальних здібностей, які допоможуть їй у практичній реалізації теоретичних знань. Позиції науковців наголошують на цих важливих елементах, які мають визначальне значення для їх якісної професійної діяльності.

Таким чином, необхідно зробити висновок, що проблематика теми юридичної професії продовжує залишатися однією з найбільш обговорюваних у юридичній науці. Оскільки, так чи інакше з плином часу відбуваються певні соціальні та політичні зміни, які впливають на її стан, який породжує необхідність продовження активної роботи щодо впровадження за допомогою правової науки подальших позитивних змін, які мають на меті забезпечення якості та ефективності такої професії. Сучасний стан юридичної освіти ХХІ ст. передбачає залучення в освітній процес інноваційних освітніх технологій, які покликані її удосконалювати та роботи більш доступною та продуктивною. Саме такі новели слугують однією з причин, що викликає активний науковий дискурс серед вчених, які прагнуть розтлумачити можливі непорозуміння, надати кваліфіковану оцінку змінам та реформам, які відповідають за освітні зрушення. Проте, як вже було зазначено вище, основними складовими юридичної професії на які має орієнтуватись кожен юрист мають бути перш за все наявність відповідних професійних знань, вмінь та навичок, які він отримує за допомогою юридичної освіти вивчаючи відповідні навчальні дисципліни, що формують його уявлення про майбутню професію, а також звісно моральний критерій, який допоможе правильно будувати свою майбутню професійну позицію на засадах справедливості, доброчесності, порядності та гуманності.

Список використаних джерел

1. Захарова О. С. Повышение качества юридического образования. *Вестник Чувашского университета*. Чебоксары, 2006. № 5. С. 222–226.
2. Бондар Ю. М. Академічна спільнота як рушійна сила докорінних змін у вітчизняній юриспруденції. *Кафедра теорія держави та права: етапи становлення та перспективи розвитку*: наук.-теорет. конф., м. Київ, 2 червня 2016. Київ, 2016. С. 13–17. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/14636>.
3. Саблин Д. А. Аксиологические основания юридического образования. *Вестник Оренбургского государственного университета*. Оренбург, 2012. № 9 (145). С. 18–22
4. Макарова З. В. Нравственный идеал профессии юриста. *Судебная власть и уголовный процесс*. Воронеж, 2016. № 2. С. 200–203.
5. Давыдова М. Л. Обучение юридической профессии в России и США: к вопросу об универсальных основаниях. *Право и современные государства*. Москва, 2012. № 3. С. 4–12.

Павлютін Юрій Миколайович,
доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Світові процеси глобалізації спричинили утворення транснаціональних злочинних організацій з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, дії яких є загрозою національній безпеці будь-якої держави. При цьому даний процес відбувається набагато швидше, ніж процес правової й економічної інтеграції на державному рівні, оскільки злочинці не обмежені такими умовностями, як політична несумісність, відсутність необхідного правового регулювання, суверенітет держави тощо. Характер злочинної діяльності вимагає активної взаємодії з правоохоронними органами різних країн, про що свідчать міжнародно-правові нормативні акти.

На сьогоднішній день у Європі прийнято чимало нормативно правових документів що стосуються механізмів співпраці у питаннях боротьби з кримінальними правопорушеннями. Зокрема, це Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р.; Європейська Конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1959 р.; Європейська Конвенція про міжнародне визнання рішень у кримінальних справах, 1970 р.; Європейська Конвенція про

передачу процесу в кримінальних справах, 1972 р. [1].

Після закінчення Другої світової війни ініціативу в боротьбі з поширенням наркотиків, а разом з нею і з відмиванням «брудних» грошей, узяла на себе Організація Об'єднаних Націй. Одним із перших нормативних документів, фундаментом міжнародного законодавства з цієї проблеми, прийнято вважати Єдину Конвенцію Об'єднаних Націй про одурманюючі засоби 1961 р., згодом доповнену і змінену Протоколом 1972 р. Доповнення значно розширили перелік одурманювальних засобів, які підлягають забороні. До таких поряд з опіумом і похідними від нього речовинами були включені синтетичні одурманюючі речовини, а також вироби з кокаїну й індійських конопель.

Однак триваюче зростання наркобізнесу змусили Організацію Об'єднаних Націй знову повернутися до вирішення цієї проблеми. За пропозицією Венесуели Генеральна Асамблея ООН у грудні 1984 р. в спеціально ухваленій Резолюції доручила Раді ООН невідкладно приступити до розробки проекту нової Конвенції і вже через два роки, в 1986 р., Комісія з проблем боротьби з поширенням одурманювальних засобів ООН в ухваленій Резолюції виділила 14 елементів майбутнього проекту Конвенції.

У листопаді 1988 р. у Відні була скликана Конференція ООН з боротьби з нелегальним оборотом одурманювальних і психотропних речовин. Важливою, новаторською і дуже цінною рисою Конвенції стала її вимога, щоб злочини відмивання грошей, всі інші злочини, пов'язані з обігом наркотиків, розглядалися судами всіх держав-учасниць Конвенції з особливою старанністю. Конвенція зазначає, що сторони підтверджують, що їхні суди й інші установи, які здійснюють функції судової влади, братимуть до уваги як обтяжуючі обставини – такі фактичні обставини, як: співучасть у здійсненні злочину організованою групою, до якої входить злочинець; співучасть злочинця в інших міжнародних організованих злочинних діях; співучасть злочинця в інших незаконних діях, пов'язаних із здійсненням злочинів; застосування злочинцем сили чи знаряддя; факт, що злочинець виконував функції публічної влади і злочин пов'язаний з виконанням ним посадових обов'язків; залучення до злочинну діяльність або використання неповнолітніх; факт, що злочин здійснений у виправній установі, в системі освіти, в дитячих чи підліткових установах або в їхній безпосередній близькості чи в місцях, які використовуються учнями шкіл і студентами з метою освіти, занять спортом чи суспільною діяльністю; попередні обвинувачувані вироки, особливо за подібні злочини як за кордоном, так і в себе в країні – в обсязі, який передбачений вітчизняним законодавством» [2, с. 178].

Також Віденською Конвенцією, визначені організації і самі процедури міжнародного співробітництва правоохоронних органів у боротьбі з відмиванням грошей. Вона передбачає цілий набір видів співробітництва і надання взаємної допомоги. Тут і зняття показань свідків, і пошуки доказів, передача зібраної документації, арешт і вилучення майна і грошей, огляд місця події і передача інформації, а також багато чого іншого. Ця ж стаття передбачає доступ до банківської документації, до звітності компаній і підприємств іноземних країн та ін.

Особливо важливого значення розглянуті статті набули для тих країн і регіонів планети, де міжнародне співробітництво в такій сфері не застосовувалося. Віденська Конвенція 1988 року відіграла важливу роль у розвитку міжнародного права і стала серйозним внеском в організацію інтернаціонального співробітництва в боротьбі з відмиванням грошей.

Інший важливий документ, який основою міжнародного співробітництва в боротьбі з наднаціональною організованою злочинністю, – «Конвенція в справах про відмивання доходів, отриманих від здійснення злочину, їх виявлення, вилучення і конфіскацію», підписана в Страсбурзі 18 листопада 1990 року. Цей документ підготовлений Комітетом експертів Ради Європи в ньому міститься найбільш повний перелік розпоряджень і правил, який охоплює всі етапи юридичної процедури – від початку розслідування до винесення вироку і конфіскації «брудних» грошей.

Конвенція Ради Європи багато уваги приділяє організації розшуку злочинних доходів, їх ідентифікації, а також заходам, які призводять до конфіскації злочинних доходів у будь-якій формі.

Відмивання «брудних» грошей кваліфікується як кримінальний злочин у законодавствах цілого ряду країн, насамперед, у кримінальних кодексах США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Швейцарії.

Отже, підсумовуючи, можна казати, що наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років міжнародними інституціями було прийнято низку нормативних актів міжнародного характеру, що визначали загальні рекомендації щодо боротьби з відмиванням грошей та їх легалізації.

Основними документами в цьому питанні стали:

- Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р., яка отримала назву – Віденська конвенція, що вперше дала визначення поняттю «відмивання грошей» у міжнародному праві [3];

- Декларація принципів Базельського комітету банківського нагляду 1988 р.

Основним міждержавним органом, що розробляє політику боротьби з легалізацією коштів, набутих злочинним шляхом, та сприяє її виконанню на національному і міжнародному рівні є FATF (Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом). Утворена у 1989 році країнами «великої сімки». Ця міждержавна організація розробляє, узагальнює та реалізує міжнародний досвід у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму [4].

Рекомендації FATF представляють вичерпну та послідовну систему заходів, які повинні бути імплементовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення. Країни мають різну структуру правової, адміністративної та операційної системи та різні фінансові системи, і тому всі не можуть вжити ідентичних заходів для боротьби з цими загрозами. Таким чином, Рекомендації FATF встановлюють міжнародні стандарти, які країни повинні імплементувати за рахунок заходів, адаптованих до конкретних обставин.

Підсумовуючи викладене можна зробити висновок, що діяльність України щодо імплементації міжнародних стандартів дозволить: забезпечити відповідність національної системи фінансового моніторингу новим світовим стандартам в цій сфері; запобігти можливому застосуванню санкцій з боку міжнародних організацій; підтвердити принцип незворотності і послідовності у виконанні Україною своїх міжнародних зобов'язань; забезпечити нормальні умови для зовнішньоекономічної діяльності представників українського бізнесу; удосконалити механізм регулювання та нагляду за фінансовими посередниками у частині додержання ними вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації незаконних доходів і фінансуванню тероризму; зробити фінансову систему України прозорою та здатною протистояти відмиванню «брудних» грошей та можливості її використання для фінансування тероризму; зняти перепони у стимулюванні притоку інвестицій у національну економіку з боку розвинених країн.

Список використаних джерел

4. Бойко Н. Запобігання та протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник прокуратури*. 2006. № 4. С. 39.
5. Протидія легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму / Гуржій С. Г. та ін. Київ : Такі справи, 2008. С. 437.
6. Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Постанова Верховної Ради УРСР від 25.04.1991 за № 1000-XII // Відомості Верховної Ради. 1991. № 24. С. 277.
7. Україна імплементує нові стандарти FATF в національне законодавство щодо відмивання коштів та фінансування тероризму. Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН», 2010–2013. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/2/17/57439.htm>

*Пендюра Максим Миколайович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАВДАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У ході реформ правоохоронних органів, у 2015 році Кабінет Міністрів України, відповідно до закону України «Про Національну поліцію», ухвалив рішення про створення центрального органу виконавчої влади – Національна

поліція, що підпорядковується Міністерству внутрішніх справ України²¹. У грудні 2017 року, на міжнародній конференції «Освіта та професійне навчання поліцейських» була презентована модель підготовки поліцейських.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 червня 2018 р. № 6693 затверджено стандарти професійної (професійно-технічної) освіти з професії 5162 Поліцейський (за спеціалізаціями), розроблені відповідно до Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про професійний розвиток працівників»; постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23 листопада 2011 року № 1341, «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження професійних стандартів» від 31 травня 2017 року №373; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану заходів із впровадження Національної рамки кваліфікацій на 2016-2020 роки» від 14 грудня 2016 року № 1077, Національного класифікатора України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 року № 327 (зі змінами та доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України «Про розроблення Державних стандартів професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу» від 30 червня 2017 року № 946, наказу МВС України «Про затвердження кваліфікаційної характеристики професії 5162 Поліцейський (за спеціалізаціями) від 12 липня 2017 року № 586 та інших нормативно-правових документів, які є обов'язковими для виконання всіма навчальними закладами зі специфічними умовами навчання, закладами (установами, центрами) Національної поліції України, що здійснюють (забезпечують) підготовку поліцейських (далі – заклади) на замовлення Національної поліції України для забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, публічної безпеки й порядку.

Модель фахівця – це опис того, чого повинен бути гідним фахівець, до виконання яких функцій він підготовлений і якими якостями він має володіти. Моделі дозволяють відрізнити одного фахівця від іншого, а також рівні (якості) підготовки фахівців одного і того ж типу. Модель постає системостворюючим фактором при формуванні освітніх програм, науково-методичному забезпеченні їх компонент та виборі форм організації освітнього процесу і видів навчальних занять. Вважаємо, що побудувати модель підготовки поліцейського можливо лише спираючись на професійний стандарт підготовки поліцейського та/або кваліфікаційні характеристики посад працівників Національної поліції. Адже кваліфікаційні характеристики посад забезпечують типовість у визначенні посадових обов'язків і кваліфікаційних вимог до певних категорій і посад працівників Національної поліції. Окрім цього кваліфікаційною характеристикою встановлюються вимоги до змісту професійної діяльності та рівня кваліфікації працівників Національної поліції.

Поділяємо думку В.О. Пугача, що в межах реформування системи Міністерства внутрішніх справ постала гостра потреба у розробці, з урахуванням досвіду підготовки поліцейських у країнах з високорозвиненою економікою,

²¹ Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р.

професійних стандартів (кваліфікаційних характеристик посад працівників Національної поліції); освітніх стандартів; визначенні первинних посад, які поліцейський може обіймати після здобуття певного рівня освіти, враховуючи всі спеціальності та спеціалізації, за якими провадиться освітня діяльність²².

На наше глибоке переконання, саме на поліцейську деонтологію як міждисциплінарну юридичну науку покладаються важливі завдання з формування в майбутніх правоохоронців професійних знань, умінь та навичок правового та культурного характеру і теоретико-методологічного спрямування щодо функціонування поліцейської діяльності за європейським зразком.

Відповідно до кваліфікаційної характеристики поліцейського, що подана у стандартах, передбачено його завдання, обов'язки і повноваження. Так, поліцейський виконує роботу, пов'язану із забезпеченням публічної безпеки та порядку, попередженням правопорушень, охороною майна всіх форм власності тощо. Під час виконання службових обов'язків дотримується законності та реалізує принципи партнерства і недискримінації в роботі з населенням, захищає права та свободи громадян незалежно від їхнього соціального статусу, расової, національної приналежності, громадянства, статі, релігійних, політичних та інших переконань.

Виявляє ініціативу, винахідливість і мужність, уміння швидко орієнтуватися та діяти в надзвичайних обставинах. Взаємодіє з оперативними й іншими структурними підрозділами Національної поліції України під час виконання покладених завдань і функцій. Визначає можливі місця імовірного вчинення правопорушень, за наявності можливості забезпечує контроль за такими місцями. У разі звернення громадян із заявами та повідомленнями про подію або правопорушення встановлює особу заявника, час надходження повідомлення, точне місце вчинення події або правопорушення, ким і стосовно кого його вчинено, а також інші відомості, що мають значення для розкриття кримінальних, адміністративних правопорушень, та негайно доповідає оперативному черговому по підрозділу. Під час патрулювання запобігає порушенню публічного порядку й іншим адміністративним правопорушенням, виявляє такі факти. У межах своїх можливостей уживає заходів щодо надання допомоги особам, які її потребують. Зберігає табельну вогнепальну зброю та спеціальні засоби, досконало володіє ними та застосовує їх згідно з чинним законодавством. Підвищує рівень загальнофункціональної, вогневої та фізичної підготовки, дотримується належного зовнішнього вигляду, стройової виправки. Здійснює інші повноваження, передбачені законом України «Про Національну поліцію».

У межах чинного законодавства має право вимагати від громадян і службових осіб, які порушують публічний порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень поліції. У разі обґрунтованої підозри в учиненні правопорушень перевіряти в громадян документи, що посвідчують їх особу. У встановлених законом випадках

²² Пугач В. О. Кваліфікація та компетентності в системі підготовки кадрів для Національної поліції. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2018. С. 30.

зберігати й носити спеціальні засоби і табельну вогнепальну зброю. Застосовувати до правопорушників заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та зброю у випадках і порядку, передбачених чинним законодавством України. Здійснювати в межах визначених повноважень поліцейське піклування. Користуватися іншими правами, наданими законом України «Про Національну поліцію».

ПОВИНЕН ЗНАТИ:

Конституцію України, законодавство України, що регламентує діяльність Національної поліції України; міжнародні та національні стандарти забезпечення прав і основоположних свобод людини та громадянина; акти Верховної Ради України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України; накази, статuti, що регламентують організацію діяльності строювих підрозділів Національної поліції України; основи правознавства; порядок несення служби в строювих підрозділах; тактико-технічні характеристики зброї, спорядження, спеціальних технічних засобів, які закріплені за підрозділом; правила зберігання та застосування табельної зброї; правові підстави, тактичні прийоми застосування фізичного впливу та спеціальних засобів під час затримання громадян і застосування до них заходів примусу; правила внутрішнього трудового розпорядку; правила ділового етикету та професійної етики (естетики); державну (українську) ділову мову; іноземну (професійну) мову; правила й норми охорони праці, правила надання першої (домедичної) допомоги; техніки безпеки та протипожежного захисту.

З урахуванням та на підставі чинного законодавства, міжнародних і національних професійних стандартів, задля сприяння становленню сучасного, свідомомотивованого, висококваліфікованого працівника Національної поліції України, до основних завдань поліцейської деонтології треба віднести:

- вивчення обумовлених соціальною практикою проблем необхідної поведінки працівників поліції, представників окремих професійних груп, виявлення основоположних принципів, норм їх поведінки в різних системах відносин (щодо об'єкта діяльності, суспільства, держави, закону, власної професійної групи) з метою підвищення ефективності результатів діяльності, зростання авторитету правоохоронних органів на основі дотримання деонтологічних норм;

- виявлення несприятливих моральних та інших факторів, що знижують ефективність роботи окремих працівників або професійних мікрогруп через невинуватну напругу, викликану недотриманням поліцейськими службовцями загальнолюдських, макрогрупових або групових професійних норм чи кодексів поведінки у взаємовідносинах з об'єктом діяльності (підозрюваними або затриманими особами, правопорушниками, злочинцями, громадськістю і законослухняними громадянами);

- вивчення й оптимізація системи взаємовідносин у професійній групі між її окремими елементами (особистостями, групами, колегами, начальниками);

- усунення шкідливих наслідків професійних помилок, відхилень від норм необхідної поведінки, запобігання фактам неповноцінної професійної діяльності;

– запровадження міжнародних норм поліцейської деонтології, прогресивних принципів службової етики і правил у повсякденну службову діяльність та поведінку працівників поліції шляхом реалізації наукових розробок, створення науково-методичної бази, вивчення і творчого осмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду деонтологічної підготовки кадрів, їх професійного розвитку, ефективного вирішення проблем роботи з персоналом служб та підрозділів поліції.

Очікуваними результатами вивчення поліцейської деонтології стануть:

– у здобувачів вищої освіти, вироблення умінь теоретичного аналізу поняття та особливостей методологічного спрямування поліцейської діяльності;

– у здобувачів вищої освіти сформулюються науково обґрунтовані сучасні форми і методи роботи засновані на принципі верховенства права щодо особливостей практичної діяльності поліцейських;

– стійкого сприйняття національних та міжнародних правових документів як універсального регулятора суспільних відносин, за допомогою якого потрібно розв’язувати складні соціальні конфлікти, досягати компромісу, забезпечувати права і основоположні свободи людини та громадянина;

– високої професійної правової свідомості та правової культури поліцейського, стимулювання їх активної правомірної поведінки у багатонаціональному громадянському суспільстві;

– науково обґрунтованих та практичних механізмів реалізації прав людини та громадянина, ефективних методик правового виховання населення і подолання професійної деформації.

Якісні і ґрунтовні знання основних положень поліцейської деонтології дозволить здобувачам вищої освіти (курсантам, слухачам) працівникам Національної поліції в практичній площині правильно та обґрунтовано давати оцінку складним державно-правовим явищам суспільного життя, розуміти їх соціальне призначення й приймати самостійно важливі, відповідальні рішення.

Список використаних джерел

1. Постанова КМУ від 28 жовтня 2015 року № 878 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 червня 2018 року № 669 «Про затвердження стандарту професійної (професійно-технічної) освіти з робітничої професії «Поліцейський» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS30304.html

3. Пугач В. О. Кваліфікація та компетентності в системі підготовки кадрів для Національної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2018. С. 30.

*Пікуля Тетяна Олександрівна,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СУЧАСНА НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ТЕРИТОРІЯ»

Однією з обов'язкових рис державності є наявність у національної держави визначеної території. Відповідний юридичний факт вперше був закріплений у ст. 1 Конвенції про права та обов'язки держав, підписаної у Монтевідео (Уругвай) 26 грудня 1933 р. У відповідній Конвенції, зокрема, зазначалося, що «Держава, як суб'єкт міжнародного права повинна володіти такими властивостями: (а) постійне населення; (б) визначена територія; (с) уряд; (д) здатність вступати у відносини з іншими державами» [1].

Радянська правова наука визначала територію як простір, у межах якого держава реалізує свій суверенітет, де пануючий у державі клас здійснює свою державну владу, розпоряджаючись, зокрема, і самою територією та організовуючи її в адміністративному відношенні, відповідно до своїх інтересів [2].

Провідні сучасні дослідники проблем просторового буття держави Ю.М. Оборотов та І.В. Долматов, у спільній праці «Державна територія та державний простір: співвідношення понять» стверджують, що «...протягом останніх двох десятиріччя поняття «територія» в усе більшому ступені заміщується поняттям «простір»» [3, с. 7].

Визначальною особливістю простору є те, що він характеризує порядок розташування та взаємозв'язку речей між собою, і не обов'язково саме на земній поверхні. Простір може бути фізичний, біологічний, соціальний та соціально-психологічний.

На відміну від поняття «простір», як стверджує В.М. Кравчук, поняття «територія» відрізняється своєю конкретністю, окресленістю певними координатами.

Термін «територія» вживається, як правило, для позначення обмеженої частини твердої поверхні земної суші з притаманними їй природними, а також створеними в результаті людської діяльності (антропогенними) властивостями і ресурсами, яка характеризується певною єдністю, зокрема природною чи суспільною.

Вона визначається такими параметрами: протяжністю (площею); особливостями географічного розташування; визначеним типом (типами) природного ландшафту; ступенем господарського освоєння; здатністю виконувати роль «просторової основи діяльності суспільства» [4].

Відповідно, територія та простір є самостійними явища, але сутнісна не антагоністичні між собою. На відміну від простору, територія завжди має свої визначені, конкретні межі. Наприклад, у теорії вітчизняного державознавства просторове буття держави найчастіше обмежується характеристикою територіального устрою держави, який завжди є нормативно визначений, існує у межах державних кордонів [6].

Натомість, простір – це форма, вмістилище в якому одночасно розташовані взаємозв'язані предмети, об'єкти, явища людського життя та відбуваються взаємодіючі події. Дотримуючись, вочевидь, саме таких поглядів Дж. Готтман, територію представляє як матеріальне, просторове поняття, що встановлює сутнісний зв'язок між політикою, населенням і природними умовами. Розглядає територію як одиницю політичної організації простору, що визначає хоча б тимчасово відносини між спільнотою та її сусідами [5].

Національна територія визначає межі суверенної влади та встановлює просторову форму підвладних їй регіонів. Простір містить у собі як власне фізичний простір (територію), так і його географічне поле (географічні взаємозв'язки). Якщо фізичний простір може характеризуватися дискретністю (переривчастістю), то географічному полю властива континуальність (безперервність) [6].

За аналогією, І.В. Долматов доводить факт існування простору державних подій, що дає можливість виділити не тільки територіальне відокремлення держави, але й її взаємозв'язки з іншими державами, її інтереси на інших територіях і в інших державах. Таким чином, закономірність виникнення поняття «державний простір» викликана існуванням державних подій як на території держави, так і за її межами. Водночас територія є просторовою межею дії державної влади. Отже, державний простір визначається не тільки державною територією, але й всією сукупністю державних подій, що розгортаються у відносинах із прикордонними (суміжними) державами; державами, в яких є наявності економічні, політичні і культурні інтереси, а також транснаціональними корпораціями, міжнародними й регіональними організаціями й іншими суб'єктами, з якими вибудовуються державні відносини [3, с. 17].

Природу держави неможливо розкрити, обмежуючись тільки тією територією, на якій вона розташована. Процеси глобалізації й міграції населення змушують державну владу все частіше враховувати політичні, економічні, культурні інтереси своєї цілісності за межами власної території. І саме термін «державний простір», дає можливість виділити не тільки територіальне відокремлення держави, але й її взаємозв'язки з іншими державами, її інтереси на інших територіях і в інших державах [3, с. 8-9]. Територія відрізняється від поняття «простір» своєю конкретністю, окресленістю певними координатами. Територія – поняття більш конкретне, матеріальне. Вона володіє не просторовими характеристиками: 1) розміром, (загальна площа); 2) довжиною з півночі на південь і зі сходу на захід; 3) компактністю; 4) географічним положенням на мапі світу; 5) щільністю населення; 6) кліматичними умовами існування; 7) особливістю ландшафту; 8) характером надр; 9) характером кордонів (юридично оформлені чи фактично існуючі; 10) ступенем господарського освоєння.

Додатковим доказом того, що поняття територія та простір не збігаються за обсягом є той факт, що в зарубіжній політичній науці, як предмет політологічних досліджень склалось поняття «брендинг територій». Коли територія вважається брендом – чинником внутрішньої стабільності,

перерозподілу світових ресурсів, фактором привабливості для висококваліфікованих спеціалістів, інвесторів, туристів. Зі слів Т.Л. Нагорняка, бренд території – це нематеріальний продукт політичної діяльності, який здатний виступати в якості активу, індикатора розвитку громадянського суспільства, інструментом політичної практики порозуміння суспільства та держави, чинником самоорганізації території у контексті ціннісного відтворення колективних смислів [7].

Отож територія в сучасних наукових розвідках може інтерпретуватися не обов'язково як матеріальна основа, природна складова життєдіяльності людини, держави, суспільства, а як певна функція або іміджевий ресурс суспільства та держави.

Список використаних джерел

1. Convention on Rights and Duties of States. Signed at Montevideo, December 26, 1933 (7-th International Conference of American States; Montevideo, Uruguay, December 3–26, 1933) // Supplement to the American Journal of International Law. 1934. Vol. 28. Official documents. P. 75–78.

2. Правове поняття території в аспекті забезпечення національної безпеки. URL : http://studopedia.com.ua/1_27597_pravove-ponyattya-teritorii-v-aspekti-zabezpechennya-natsionalnoi-bezpeki.html/

3. Оборотов Ю. М., Долматов І. В. Державна територія та державний простір: співвідношення понять. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2006. Вип. 29. С. 7–11.

4. Кравчук В. М. Правовий простір держави: проблеми визначення за обсягом і змістом. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6610/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%92..pdf>.

5. Gottmann J. The significance of territory. Charlottesville, University Press of Virginia, 1973. P. 9.

6. Правове поняття території в аспекті забезпечення національної безпеки. URL : http://studopedia.com.ua/1_27597_pravove-ponyattya-teritorii-v-aspekti-zabezpechennya-natsionalnoi-bezpeki.html.

7. Нагорняк Т. Л. Брендинг територій у сучасних політичних практиках. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Grani_2014_3_11

ЦИВІЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЄЗДАТНІСТЬ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ

Як слушно зауважив Г.І. Федькін, «основним критерієм, що визначає, хто із правоздатних осіб має дієздатність і хто нею не володіє, є об'єктивні дані про здатність особи свідомо оцінювати значення й наслідки своїх вчинків (вік, стан здоров'я)» [1, с. 411].

Із аналізу національного законодавства випливає, що повною дієздатністю наділяються лише фізичні особи, які досягли певного віку, усвідомлюють значення своїх дій та можуть керувати ними. Малолітні, неповнолітні особи, повнолітні фізичні особи, які з певних причин (наявність психічного розладу, зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами тощо) не усвідомлюють значення своїх дій та (або) не можуть керувати ними, наділені дієздатністю не у повному обсязі [2, с. 45].

Такий висновок можна зробити, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 47 ЦПК України, відповідно до якої здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, а також юридичні особи.

Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена (ч. 2 ст. 47 ЦПК України).

У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. Цивільної процесуальної дієздатності набуває також неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому ЦПК України, надано повну цивільну дієздатність (ч. 3 ст. 47 ЦПК України).

Зміст ст. 47 ЦПК України дає змогу дійти висновку, що малолітні (особи, які не досягли 14 років), неповнолітні особи у справах, що виникають з відносин, у яких вони не беруть особистої участі, а також недієздатні особи цивільної процесуальної дієздатності не мають. Тому їх інтереси у суді захищають (представляють) законні представники.

Хоча, водночас, із аналізу ч. 1 ст. 27-1 ЦПК України випливає, що малолітні і неповнолітні особи (навіть, якщо вони беруть участь у справах, які виникли з відносин, в яких вони особисто участі не брали) наділяються деякими процесуальними правами та обов'язками, тобто мають і передумову їх набуття – цивільну процесуальну дієздатність. Зокрема, таким особам надається:

1) право безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку та отримувати його допомогу у висловленні такої

думки;

2) право отримувати через представника чи законного представника інформацію про судовий розгляд;

3) право здійснювати інші процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, передбачені міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Поряд із цим, з метою забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи на суд покладаються два додаткові обов'язки:

1) роз'яснити малолітній або неповнолітній особі її права та можливі наслідки дій її представника чи законного представника у разі, якщо за віком вона може усвідомити їх значення;

2) сприяти створенню належних умов для здійснення малолітньою або неповнолітньою особою її прав, визначених законом та передбачених міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Виходячи з наведеного, можна стверджувати, що малолітні та неповнолітні особи як учасники цивільних справ наділяються цивільною процесуальною дієздатністю, обсяг якої є дещо звуженим, порівняно із цивільною процесуальною дієздатністю учасників цивільного процесу, які досягли повноліття.

Список використаних джерел

1. Теория государства и права : учеб. пособие для юрид. высш. учеб. завед. / [М. П. Карева, С. Ф. Кечекьян, А. С. Федосеев, Г. И. Федькин] ; отв. ред. М. П. Карева, Г. И. Федькин. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1955. 460 с.

2. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : [моногр.] / С. С. Бичкова. К. : Атіка, 2011. 420 с.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 16. С. 11. Ст. 1088.

*Рощина Інна Олександрівна,
професор кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІНДИКАТОР ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

Так, на сьогоднішній день число заяв проти України, які очікують рішення Суду, становить приблизно 13 тисяч. Це близько 7% від загальної кількості всіх заяв, що очікують рішення Суду, або ж п'яте місце для нашої держави за кількістю заяв до Суду. Проте, не дивлячись на таку велику кількість заяв, тільки близько 3% з них будуть визнані Судом прийнятними і по ним буде винесено рішення. Решта 97% будуть відхилені як явно необґрунтовані відповідно до статті 35 Конвенції (умови прийнятності) ще при первинному розгляді Судом справи.

Заявники погано обґрунтовують свої скарги, недостатньо чітко і однозначно їх формулюють, що не надають достатнього доказової бази і т. д. У таких випадках в рішеннях Європейського суду можна часто побачити лаконічну фразу наступного змісту: «вивчивши всі матеріали справи і в межах входять в його компетенцію питань, Суд встановив, що вони не містять ознак порушення прав і свобод, передбачених положеннями, на які посиляється заявник [1]. Немає сумніву, що всі заяви до Європейського суду готують юристи.

У зв'язку з цим постає питання: «Чому переважна більшість заяв українців відхиляється Судом»? Причин цього кілька. Однією з них є погана підготовка юристів в Україні.

Насамперед тут слід зазначити, що кількість вузів в Україні перевищує кількість вузів у Франції, Німеччині, Італії, Бельгії, Голландії та Польщі разом узятих і це при тому, що в Україні близько 45 мільйонів чоловік, а в цих країнах близько 250 мільйонів. Усього в Україні в даний час налічується понад 860 вищих навчальних закладів і до сих пір жоден з них не зумів потрапити в серйозні світові рейтинги університетів [2].

Статистику, яка кількість з цих вузів готує юристів, нам не виявилось знайти. Однак їх кількість досить велика і явно не відповідає запитам практики. Тому, у багатьох з вузів, що готують юристів набір становить 20-25 студентів, що явно створює важке матеріальне становище в навчальному закладі. Керівництво в таких випадках доручає викладачеві читати 3-4 предмета, що явно позначається на якості викладання. Немає сумніву і в тому, що кваліфікований викладач не піде на такі умови роботи. Отже, на викладацьку роботу в таких вузах беруть без наукових ступенів і досвіду роботи, що знижує якість підготовки юристів.

Низька якість юристів не тільки негативно позначається на підготовці заяв до Європейського суду, але і на захист прав і свобод громадян України в національних судах, прокуратурі, поліції тощо.

Про низьку підготовку юристів в Україні, а також про її причини

висловлюють свої думки як вчені, так і практики.

Президент Спілки адвокатів України Т. Варфоломеева вважає, що підготовка юристів не скрізь на належному рівні, не можна назвати нормальним явищем підготовку юристів в непрофільних вузах, і там, де немає належної бази і фахівців. Вважаю, що немає необхідності в величезній кількості вузів (в тому числі бюджетних), що готують юристів, які залишаються потім незатребуваними або фахівцями вкрай низький професійний рівень. Звісно ж необхідним збільшити термін підготовки юриста, так як за чотири роки, з яких приблизно рік-півтора вивчаються загальні дисципліни, неможливо отримати знання, необхідні для юриста, і виробити у студента практичні навички [3].

Професор кафедри цивільного, господарського права та процесу Академії адвокатури України З. Ромовська пише – не думаю, що можна рівняти всіх під одну гребінку. Є вузи, які надають досить хороший рівень освіти. Я суджу по студентам-магістрам, які навчаються в Академії адвокатури України. Магістерський іспит в цьому році не здала одна студентка, яка закінчила юридичний факультет Київського національного університету культури і мистецтв. У неї однієї настільки погані знання або у всіх студентів цього вузу – я сказати не можу. Однак, на мою думку, «новоспеченим» вузам варто серйозно задуматися над якістю викладання фундаментальних дисциплін: теорії права і, безсумнівно, цивільного права. Коли юристи не знають цивільного права, зокрема, деякі випускники «міліцейських вузів», – на мій погляд, це серйозна біда [3].

Президент «Юридичного бюро Рижого» В. Рижій вказує, що рівень освіти юристів-випускників мене як керівника юридичного бюро не задовольняє протягом двадцятирічної юридичної практики. Упевнений, що багато шкоди приносить і ще принесе якості юридичної освіти так званий Болонський процес, який я розумію не інакше як «Болотський», від слова «болото». Я солідарний з тими керівниками вузів, які чинять опір впровадженню цього процесу. Чому ми повинні підлаштовувати або перебудовувати під якісь кредитно-модульні моделі наше юридичну освіту? Можливо, для окремих технічних спеціальностей така модель і прийнятна. Я як викладач і керівник юридичної компанії хочу мати живого юриста, говорить бажано на багатьох мовах, що володіє не тільки епістолярних мистецтвом, а й необхідною риторикою і ораторським мистецтвом, а не списує або шукає гарячково в Інтернеті або на стовпах курсові, дипломні роботи і інші письмові роботи, щоб «догодити» і набрати необхідну кількість кредитно-модульних балів. Схаменіться, панове з Міносвіти! Всі ваші аргументи про визнання таким чином українських дипломів за кордоном – ілюзія і обман молоді. Можу сказати ще жорсткіше – це процес обдурення наших громадян. За кордоном, як вже давно і на Україні, вірять і цінують не диплом, а професіоналізм працівника [3].

Суддя Конституційного Суду України В. Кампо переконаний, що можна виділити загальний недолік юридичної освіти на Україні: брак практичних знань і навичок у випускників. Вони могли б купувати їх на практичних заняттях, але це вимагає додаткових зусиль, нових капіталовкладень, яких не вистачає, зокрема, для створення студентських груп по 12 – 15 чоловік; збільшення

кількості аудиторій, викладачів і годин; підготовки об'ємних практикумів. Сьогодні більшість професорсько-викладацького складу юридичних вузів не вміє готувати практикуми і вести по ним практичні заняття. Рівень освіти випускників юридичних вузів потребує вдосконалення і зміниться, коли прийде усвідомлення нових освітніх технологій, а головне – коли зміниться ставлення влади до права [3].

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок про те, що юридична освіта в Україні гостро потребує перетворення. З цією метою необхідно:

1. Скоротити кількість вузів, де готують юристів.
2. Збільшити термін підготовки юриста до 5 років.
3. Скасувати в юридичних вузах Болонський процес.

Список використаних джерел

1. Перспективы рассмотрения дел украинских граждан в ЕСПЧ. Еженедельник «ЮРИСТ & ЗАКОН». № 65.10. 2012 URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/75248_perspektivy-rassmotreniya-del-ukrainskikh-grazhdan-v-espch

2. Количество вузов в Украине превышает количество вузов во Франции, Германии, Италии, Бельгии, Голландии и Польше вместе взятых URL: http://ukrosvita.at.ua/publ/kolichestvo_vuzov_v_ukraine_prevyshaet_kolichestvo_vuzov_vo_francii_germanii_italii_belgii_gollandii_i_polshe_vmeste_vzjatykh/1-1-0-168

3. Как юристы оценивают уровень образования выпускников украинских юридических вузов. Юридическое образование. Вып 37 (612) URL: <https://pravo.ua/articles/kak-juristy-ocenivajut-uroven-obrazovaniya-vypusknikov-ukrainskih-juridicheskikh-vuzov/>

*Станько Ірина Ярославівна,
здобувач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ*

ФУНКЦІЇ НОРМ ПРАВА У ПРАВОВИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНОСТІ

Норми права, як і принципи права, належать до найбільш поширених категорій права. Вони уособлюють одну з найхарактерніших його, як і інших соціальних регуляторів, ознак – нормативність. За всього плюралізму підходів до права, розмаїття моделей його розуміння (типів праворозуміння) в сучасному правознавстві практично відсутні концепції, які б заперечували б цю властивість (ознаку) права. Це проявляється зокрема в очевидній тенденції до діалектичного поєднання різних аспектів права, що знаходить свій прояв у численних варіантах

інтегративної юриспруденції [1, с. 126]. Норма права відноситься до традиційної проблематики загальної теорії права. Їй присвячено творчі доробки зарубіжних і вітчизняних дослідників різних наукових спрямувань та історичних періодів. Рівень розробки проблем, пов'язаних з нормою права, є своєрідним індикатором стану розвитку того чи іншого етапу юридичної думки. Завдяки цьому норма права перетворилася зі звичайного правового поняття у важливе культурне завоювання, породження розуму та досвіду людей, елемент цивілізації.

Свого часу в юридичній літературі було висловлено судження, що без повного усвідомлення всіх питань, пов'язаних з основною «чарункою» юридичної матерії, – нормою права, складно буде рухатися далі. Це твердження зберегло свою актуальність і на теперішній час. Адже, незважаючи на значну кількість наукових праць, які стосуються юридичної норми, доводиться констатувати, що проблемі норми права пощастило за кількістю присвяченої літератури, але не поталанило в частині загальноприйнятого її вирішення. Так, відсутня єдність у розумінні поняття норми права, її структури, видів і функцій тощо [2, с. 34]. Особливої важливості набуває розгляд цих базових питань у контексті дослідження функцій норм права у правових систем сучасності.

Правова система – найширша юридична категорія, гносеологічний потенціал якої зводиться до того, що вона надає додаткові аналітичні можливості для комплексного аналізу правової сфери життя суспільства. Це новий, більш високий рівень наукової абстракції, інший зріз правової дійсності й, отже, інша площа її розгляду. Будучи гранично широкою категорією, правова система покликана відобразити в цілісному вигляді загальну панораму правового простору – той складний юридичний світ, в якому постійно перебувають учасники соціального спілкування. Як багатогранне явище і відповідно складна теоретична категорія, правова система має власну структуру, щодо змістового та кількісного наповнення якої в юридичній науці також немає одностайної позиції вчених. Одні автори пропонують лише приблизний, неповний перелік елементів правової системи. Така позиція ґрунтується на розумінні правової системи як комплексу всіх правових явищ певного суспільства. Тому склад її елементів може бути настільки широким, наскільки це дозволяє чіткість або нечіткість обраного критерію відмежування правових явищ від неправових.

Елементи правової системи об'єднані спільною метою, завданнями, виконують деякі загальні функції, що, між іншим, не свідчить про однорідність та ідентичність останніх. Зрозуміло, що поряд із загальними функціями кожний компонент правової системи виконує тільки йому притаманні, специфічні функції, що не заважає їм, однак, перебувати в логічному зв'язку один з одним. Кожна норма права наділена певним функціональним призначенням, у ній міститься особлива юридична реальність, здатність впливати на суб'єктів права своєю вольовою зарядженістю, цільовою установкою, власною забезпеченістю, чіткістю вимог. Завдяки функціям норми права можна більш глибоко визначити соціальну роль і цінність цього правового явища [3, с. 548].

Призначення норм права у правових системах розкривається через притаманні їм функції. Категорія «функція» є однією з центральних категорій теоретичної науки, за допомогою якої в науковій літературі розглядаються

питання сутності, соціального призначення явищ, висвітлюється спрямованість їхнього впливу. У філософії інтерес до категорії «функція» зростав з поширенням у різних галузях науки функціональних методів дослідження. Функція – це філософська категорія, яка виражає призначення певного елемента в межах цілого. Загалом функція висвітлює всі існуючі взаємовідносини та забезпечує їх динаміку. Функціональний аспект завжди наявний у характеристиці таких глобальних явищ як право, держава, правова система, а також під час висвітлення інших явищ, таких як апарат держави, орган державної влади, юридична відповідальність та ін. Без функціонального аспекту система уявлень стосовно об'єкта вивчення була б не такою яскравою, повноцінною, а навпаки – збіднілою й урізаною. У теорії держави та права питання функції висвітлюється, як правило, через поняття основних напрямів, що в цілому відображає стан і рівень наукових уявлень стосовно пізнання соціальної ролі, функціонального призначення того чи іншого правового явища [4, с. 125].

На думку В.Д. Філімонова, функція норми права – це регулювання, що відбувається з метою здійснення певного впливу на стан і зміст суспільних відносин. На підставі критерію соціальної спрямованості норм права дослідник виокремлює такі їх основні функції: організаційну – зорієнтована на встановлення та підтримання певного порядку в різних сферах суспільних відносин; охоронну – сфокусована на захист наявного порядку від поведінки, що спричиняє йому шкоду [5, с. 6 – 10]. Відповідно до позиції Т.М. Радька, функція норми права – це її цілеспрямована дія в напрямі, що визначений законодавцем [6, с. 206]. Функція конкретної норми права – це функція окремої клітинки системи права; функція, що зумовлена юридичною силою та соціальними можливостями саме цієї норми [6, с. 264]. Як свідчить функціональний аналіз дії норм прав, кожна з них, незалежно від галузевої приналежності, в тій чи іншій мірі виконує у правовій системі такі спільні для всіх юридичних норм функції: 1) державної орієнтації учасників суспільних відносин; 2) державної оцінки різноманітних варіантів поведінки суб'єктів права; 3) інформаційну; 4) цільову; 5) мотиваційну [6, с. 212, 217]. У своїх наступних працях Т.М. Радько з цього переліку загальних функцій норм права вилучив інформаційну [7, с. 265].

У свою чергу під функціями спеціалізованих норм права Ю.В. Кривицький пропонує розуміти відносно відокремлені напрями дії спеціалізованих норм права на суспільні відносини та системні властивості (параметри) механізму правового регулювання. При цьому вчений розглядає трирівневу систему функцій спеціалізованих норм права: загальний (родовий) рівень охоплює функції, що притаманні всім юридичним нормам; особливий (видовий) – включає функції, які характерні лише для спеціалізованих норм права; конкретний (підвидовий) – поширюється на функції, властиві окремим видам спеціалізованих норм права [8, с. 10 – 11].

Таким чином, функції норм права у правових системах – це основні напрями їх дії на суспільні відносини та системні властивості правових систем, що зумовлені сутністю та призначенням норм права у структурі останніх. Усі норми права у правових системах здійснюють такі функції: по-перше, регулятивну – це генерально-цільовий вектор дії норм права, що полягає в упорядкуванні

(гармонізації) суспільних відносин у правових системах, забезпеченні стабільності та правопорядку в їхніх межах. Норми права регулюють суспільні відносини постільки, поскільки їх регулює саме право. У змісті цієї функції проявляється взаємозв'язок між сутністю об'єктивного права та його первинним елементом – нормою права. На відмінну від інших елементів нормативної складової правових систем, зокрема принципів і форм (джерел) права, регулятивна функція є ключовою саме для норм права; по-друге, інтегративну, тобто норми права, поряд з його принципами, виступають в якості факторів, що об'єднують усі елементи правової системи в єдину цілісність, яка, з одного боку, забезпечує якість цієї системи, а з іншого – поєднує її компоненти у внутрішню організовану структуру; по-третє, інформаційну, суть якої полягає в тому, що норми права концентрують у собі, а потім надають суб'єктам права значний обсяг інформації про різні правові явища та юридичні процеси в межах правових систем; по-четверте, виховну, яка виражається в дії норм права на елементи ідеологічної (насамперед, правову культуру та правосвідомість) і функціональної (передусім, правову поведінку, правореалізацію та правозастосування) підсистем правових систем. Норми права, втілюючи «вічні» цінності – ідеали справедливості, свободи, рівності та гуманізму, потенційно зорієнтовані на підвищення рівня правової культури, прищеплення людям поваги до права як соціокультурного феномена.

Список використаних джерел

1. Козюбра М. І., Погребняк С. П., Цельєв О. В., Ю. І. Матвєєва. Загальна теорія права : підруч. / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
2. Кривицький Ю. В. Норма права як предмет дискусій в юридичній науці. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ, 2009. № 7. С. 34–38.
3. Правова система України: історія, стан та перспективи розвитку: у 5 т. Т. 1: Методологічні та інформаційно-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришин. Харків : Право, 2008. 728 с.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
5. Филимонов В. Д. Норма права и ее функции. *Государство и право*. Москва, 2007. № 9. С. 5–12.
6. Нормы советского права: Проблемы теории : монография / В. К. Бабаев и др. / Под ред. М. И. Байтина, В. К. Бабаева. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 248 с.
7. Радько Т. Н. Теория государства и права : учеб. для вузов. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. 576 с.
8. Кривицький Ю. В. Спеціалізовані норми права в механізмі правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 18 с.

*Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії права та держави
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЄДНОСТІ БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Одним із актуальних питань бюджетного процесу в Україні є принцип єдності бюджету, що зводиться до вимоги, де в одній державі діє єдиний бюджет як вираз єдності влади пануючого класу й відповідної єдності фінансової політики.

Принцип єдності бюджету – це об'єднання всіх доходів і витрат держави в межах загального універсального акту. Єдність полягає в єдиній бюджетній системі, єдиних правових підставах, єдиних формах оформлення та ведення обліку.

Наприклад, принцип єдності бюджету в ФРН [2] полягає в тому, що витрати і доходи об'єднані в межах єдиного бюджету, а не розподіляються на приватні та державні. Це означає також відмову за можливості від використання побічних і спеціалізованих позабюджетних фондів коштів [4]. Лише за таких умов можна здобути оптимальну розстановку пріоритетів серед чисельних потреб у витратах, забезпеченні всього бюджету і прийнятті досконалих рішень, що ухвалюються в сфері фінансової політики.

Щоб забезпечити єдність і цілісність бюджету, Держава зобов'язана претендувати на вирішенні всіх питань, від яких залежить збереження єдності та цілісності держави. У будь-кому випадку це будуть ті питання, які не в змозі вирішити кожний окремо орган місцевого самоврядування, або разом за відсутності єдиного координуючого органу.

У межах стадій сучасного бюджетного процесу в Україні можна запровадити принципи стадії виконання бюджету. До основних, принципів на яких будується система виконання бюджетів в Україні можна віднести принцип виконання бюджету через органи Державного бюджету. Це означає, що реєстрація бюджетних надходжень, регулювання об'ємів бюджетних зобов'язань, здійснення дозвільних приписів для здійснення витрат в межах виділених лімітів бюджетних зобов'язань і здійснення всіх платежів від імені бюджетно-отримувачів покладається на центральні і місцеві відділення Державного казначейства.

Принцип єдиного рахунку казначейства в Україні має бути реалізований через застосування принципу єдиного казначейського рахунку, що являє собою систему бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих в установах банків за відповідним балансовим рахунком, на які зараховуються податки, збори та інші обов'язкові платежі до Державного бюджету та надходження з інших джерел, що встановлені законодавством України, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на

користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або було надано послуги розпорядникам бюджетних коштів [3].

Слід звернути увагу на принцип єдності каси. Даний принцип припускає зарахування всіх доходів бюджету, що надходять, залучення, погашення джерел фінансування дефіциту бюджету й здійснення всіх витрат із єдиного рахунку бюджету, за винятком операцій по виконанню Державного бюджету, здійснюваних за межами України відповідно до чинного законодавства. Касове виконання бюджету включає операції з коштами на бюджетних рахунках, операції по зарахуванню доходів бюджетно-отримувачів і здійснення платежів за підтвердженими бюджетними зобов'язаннями. Суми грошових коштів, списаних із рахунку бюджету, представляють собою касові бюджетні витрати.

Принцип забезпечення бюджетних витрат і платежів лише в разі фактичної наявності засобів на бюджетному рахунку. Витрачання бюджетних коштів здійснюється за формою списання грошових коштів із рахунку бюджетно-отримувача в розмірі підтвердженого бюджетного зобов'язання. Вказаний принцип слід віднести до переліку класичних принципів казначейського виконання бюджету.

Бюджетний розпис – це документ щоквартального розподілення доходів і витрат бюджету, а також надходжень із джерел фінансування дефіциту бюджету, яким встановлений розподіл бюджетних асигнувань між одержувачами бюджетних коштів, це можна віднести до принципу виконання бюджету на основі бюджетного розпису.

Принцип виконання бюджету по доходах означає, що перелік і зарахування доходів здійснюється на єдиний рахунок бюджету (в разі надходження до бюджету надмірно сплачених сум здійснюється їх повернення). Всі згадані операції проводяться на основі обліку доходів бюджету й складання звітності про доходи відповідного бюджету.

Є необхідним звернути увагу на принцип санкціонування витрат бюджету. Бюджети по витратах виконуються в межах фактичної наявності бюджетних коштів на єдиному рахунку бюджету з дотриманням обов'язкових послідовно здійснюваних процедур санкціонування і фінансування.

Всі доходи бюджету в державі можна віднести до принципу бюджетного обліку виконання бюджету, що полягає в запозиченні коштів, виникаючий дефіцит і інші операції, які здійснюються в процесі виконання бюджету, реєструються в реєстрах бюджетного обліку на підставі плану рахунків бюджетного обліку. Єдину методологію бюджетного обліку розробляє і доводить до територіальних органів Державне казначейство.

Принцип надання обов'язкової звітності про виконання бюджету означає, що уповноважені виконавчі органи державної влади зобов'язані надавати оперативний звіт про виконання бюджету до відповідних представницьких органів державної влади, контрольно-рахункових органів, органи державного казначейства для складання звіту про консолідований бюджет.

Отже, бюджет має бути наочним і доступним для кожної особи. Лише в цьому випадку, як такі, що приймаються в межах бюджетної політики рішення будуть водночас відповідати критеріям необхідності, економічності і економії

коштів фондів [5].

В умовах глобалізації економіки першочергове значення для всіх країн має ефективне й відповідальне управління громадськими фінансами для забезпечення стійкості національних бюджетних систем.

Для бюджетного процесу України характерні принципи бюджетної системи України, що закріплені Бюджетним кодексом України. Однак слід звернути увагу на спеціальні принципи бюджетного процесу, які більшою мірою відображають його сутність і потребують законодавчого закріплення [6].

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 01.01.2019.
2. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. 1949.
3. Положення про єдиний казначейський рахунок. № 122 від 26.06.2002.
4. Теремцова Н. В. Про пенсійний фонд України. Вип. 2. Матеріали доповідей і тези виступів наукової конференції. № 2. 1995 р. Чернівці.
5. Теремцова Н. В. Проблеми кодифікації законодавства під час соціальних реформ. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конфер. Житомир, 2017. С. 52–55.
6. Теремцова Н. В. Перспективи розвитку бюджетного процесу в Україні: теоретико-правовий аспект. *Правоохоронна діяльність: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : матеріали наук.-теорет. конф. (присвячена пам'яті видатного науковця О. Ф. Граніна) / Редкол. : А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, М. М. Пендюра та ін. Київ : НАВС, 2017. С. 177–180.

Харченко Наталія Петрівна,
старший викладач кафедри
теорії держави та права
Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

АПАРАТ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

Протягом усього періоду становлення державності в Україні було задекларовано та впроваджено не одну адміністративну реформу, що мала за мету підвищення ефективності функціонування апарату держави відповідно до сучасних міжнародних глобальних тенденцій та вимог сьогодення.

Попри проведення численних реформаторських трансформацій у цій сфері механізм держави у цілому та апарату управління зокрема в Україні й донині визнається неефективним та таким, що потребує удосконалення.

Від концепції політичної системи суспільства як «...механізму здійснення політичної влади державою та недержавними структурами...» [1, с. 389] до концепції «...людського виміру механізму держави як відносно виокремленого, конституційованого в окремий інститут і структурно організований прошарок осіб, який склався на етапі формування держави внаслідок суспільного розподілу праці на тих, хто керує, і тих, ким керують...» [2, с. 70] пройшло немало часу.

Нині як слушно зауважують Н.В. Пильгун та О.В. Хомченко в загальнотеоретичній науці відбувається «...рух від традиційного для юридичної науки акценту лише на формальні схеми здійснення державної влади в суспільстві до дослідження «людських чинників» управлінської діяльності...» [3, с. 66].

Становлення держави України обумовили вимоги до функціональної результативної діяльності апарату державного управління. Це викликає необхідність розробки й застосування нових функціональних засобів, які могли б забезпечити роботу апарату з найбільшою ефективністю. Одночасно важливим є оптимізація діяльності всього апарату державного управління і його окремих ланок, що передбачає необхідність як структурних перетворень, так і нових підходів до нормативного оформлення і розмежування компетенції між усіма органами державної влади та місцевого самоврядування [4, с. 162].

У цьому аспекті важливе значення має проблема оптимального юридичного визначення компетенції вищих органів державної влади, оскільки саме вони визначають зміст і загальну спрямованість внутрішньої та зовнішньої політики держави.

В умовах системних перетворень Україна зіткнулась із проблемами організації та взаємодії виконавчої, законодавчої та президентської влади нового типу. Законодавчо закріплений порядок цієї взаємодії та співробітництва дає підстави унеможливити ефективне функціонування між гілками влади та призводить до перманентних криз у можливості реалізації повноважень як Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та Президентом України.

Існуючий порядок є головною перепорою на шляху не лише до економічного зростання, а й загрозою національній безпеці України. Адже в умовах гібридної війни та сепаратистських настроїв окремих регіонів нестабільність у вищих органах влади є деструктивною.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної загальнотеоретичної науки та галузевих юридичних наук є не лише визначення та констатація певних юридичних прогалин та проблем, а й вироблення конструктивних пропозицій та рекомендацій щодо їх подолання.

Розвиток суспільства ставить усе більш високі вимоги до апарату державного управління, від якості й ефективності роботи якого залежить добробут держави. Тому його постійне вдосконалення є життєво необхідним. Ця вимога має об'єктивний характер.

Удосконалення апарату державного управління, запровадження чіткої ієрархії державної виконавчої влади вимагає глибокого вивчення, точних, обґрунтованих рішень. Ці завдання стають ще важливішими і складнішими, коли

фактично заново формуються державні структури, в умовах радикальних перетворень, які охопили найважливіші сфери суспільних відносин на цьому етапі розвитку України.

Зараз важливим є й організаційна перебудова апарату управління, і підвищення якості та ефективності щоденної управлінської праці, і більш чітке визначення завдань та методів їхнього вирішення, і підвищення культури роботи апарату державного управління. Виконання усіх цих умов дозволить місцевим органам виконавчої влади діяти комплексно та ефективно у вирішенні соціально-економічних завдань. Адміністративний апарат має бути пристосований до нових демократичних ринкових, соціальних і суспільних відносин, які формуються в нашій державі, бути адекватним новим реаліям та враховувати нові виклики та загрози національній безпеці України.

Необхідною передумовою ефективної діяльності апарату держави є регламентація компетенції усіх органів влади та послідовна і правильна реалізація цієї компетенції, тобто:

- застосування організаційних, юридичних, економічних та інших заходів;
- забезпечення законодавчої бази для діяльності всіх органів влади;
- постійний облік факторів, які впливають на масштаби та результати реалізації повноважень органів влади, їх прогнозування;
- введення процедур контролю ефективності діяльності органів державної влади, а також процедури розгляду суперечок між органами влади.

Отже, з метою оптимізації організаційної структури органів державної влади необхідно провести реорганізацію системи органів виконавчої влади, переглянути їх компетенцію, відповідальність, розподіл функцій між ланками апарату державного управління, забезпечити систему органів виконавчої влади нормативно-правовою базою відповідно до сучасних реалій державотворення.

Організаційна структура органів державної виконавчої влади повинна формуватися з урахуванням норм керованості та рекомендацій, отриманих вивченням змін співвідношень різних категорій працівників у апараті. Принципове значення діяльності по вдосконаленню організації апарату державного управління міститься в досягненні більш високої ефективності його управлінських впливів на кероване соціальне середовище. Цьому повинні бути підпорядковані всі напрями названої діяльності, провідним серед яких є комплексне вдосконалення діючих управлінських структур (організаційних структур управління) [5, с. 28], цілеспрямований пошук і впровадження в апарат державного управління нових, більш прогресивних їх модифікацій, адекватних його цілям, завданням і функціям, що динамічно та перманентно змінюються, в умовах глобалізації, інформатизації та демократизації суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
2. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 2001. 520 с.

3. Пильгун Н., Хомченко О. Особливості механізму держави в Україні. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 24. С. 62–67.

4. Харченко Н. Державні службовці як складова механізму держави. *Держава і право сучасної України: досвід комплексного аналізу: матеріали круглого столу, присвяченого 90-літтю академіка В.В. Конєйчикова (м. Київ, 19 лист. 2013 р.)*. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс». 2014. С. 161–164.

5. Харченко Н. Зловживання правом як відхилення від правомірної поведінки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2016. Вип. 38 (1). С. 26–29.

Чурпіта Ганна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ НОВЕЛИ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Остання істотна новелізація цивільного процесуального законодавства України, датована 3 жовтня 2017 р., торкнулася майже всіх інститутів цивільного процесуального права, у тому числі певних змін зазнав і інститут окремого провадження. Серед проблем, які потребують розв'язання, найважливішою є з'ясування цілої низки загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із необхідністю правильного тлумачення та правозастосування окремих новел зазначеного процесуального інституту.

У ч. 1 ст. 293 ЦПК України окреме провадження визначається як вид неспорного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

На відміну від адміністративного та господарського процесів, окреме провадження є неспорним видом судочинства тільки у цивільних справах. Це пов'язано із його особливою правовою природою, адже основною метою окремого провадження є створення умов для реалізації прав та інтересів особи. У разі встановлення в порядку окремого провадження наявності або відсутності певного юридичного факту у особи з'являється можливість підтвердити або здійснити свої особисті немайнові та майнові права.

На сьогодні у ч. 2 ст. 293 ЦПК України перелічено одинадцять категорій цивільних справ, які розглядаються у порядку окремого провадження. Водночас,

у главах 2–13 розділу IV ЦПК України визначено вже особливості порядку розгляду дванадцяти категорій відповідних справ.

Аналіз наведених вище норм цивільного процесуального та сімейного законодавства України дає підстави стверджувати, що у контексті правової регламентації низки цивільних справ, які розглядаються у порядку окремого провадження, новелізацію зазначеного процесуального інституту слід, насамперед, пов'язувати з розширенням відповідного переліку за рахунок справ про видачу і продовження обмежувального припису.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальним приписом стосовно кривдника визнається встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи. Аналогічну за змістом дефініцію обмежувального припису містить і ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» також визначає, що кривдником є особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. При цьому домашнім насильством визнається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (пункти 3, 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Аналіз положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також гл. 13 Розділу IV ЦПК України дає підстави стверджувати, що розгляд справ про видачу і продовження обмежувального припису характеризується такими особливостями процесуальної форми:

1) виключною територіальною юрисдикцією (підсудністю) відповідних заяв, які подаються до суду за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, а якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, – за місцезнаходженням цього закладу (ст. 350-1 ЦПК України);

2) правовою регламентацією переліку осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу учасників таких справ.

А саме: як визначено у ч. 1 ст. 350-2 ЦПК України, заявниками у справах видачу обмежувального припису можуть бути: а) особа, яка постраждала від домашнього насильства, або її представник – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; б) особа, яка постраждала від насильства за ознакою статі, або її представник – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей

жінок і чоловіків»; в) батьки та інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, а також орган опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства, – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; г) опікун, орган опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства, – у випадках, визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», або постраждала від насильства за ознакою статі, – у випадках, визначених Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Поряд із заявниками, ЦПК України у ст. 350-3 визначає осіб, які можуть набути цивільного процесуального статусу заінтересованих осіб у справах про видачу і продовження обмежувального припису. Ними є: а) особи, стосовно яких подано заяву про видачу обмежувального припису; б) інші фізичні особи, прав та інтересів яких стосується заява про видачу обмежувального припису, а також органи державної влади і органи місцевого самоврядування у межах їх компетенції;

3) скороченим строком розгляду заяв про видачу обмежувального припису – суд має ухвалити рішення про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду (ч. 2 ст. 350-5 ЦПК України);

4) необхідністю врахування оціночної правової категорії – оцінки ризиків – під час розгляду справи по суті.

Як визначено у ч. 3 ст. 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ч. 3 ст. 21-5 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків.

Оцінка ризиків – це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи (ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»).

Слід погодитися з висловленою в юридичній літературі думкою про те, що оцінка ризиків має ґрунтуватися на доказах, які мають стосуватися підтвердження наявності провадження (кримінального чи про адміністративне правопорушення) щодо особи, яка вчинила домашнє насильство, винесення термінового заборонного припису, інформації про внесення відомостей до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства тощо. Отже, обмежувальний припис повинен обов'язково пов'язуватися з наявністю справи про адміністративне правопорушення або кримінального провадження, оскільки держава декларує нетерпимість до цього соціального явища і тому, кожен такий випадок повинен мати наслідком відповідну реакцію держав.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. С. 11. Ст. 1088.
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. ст. 35.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 р. *Відомості Верховної Ради*. 2005. № 52. ст. 561.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Науково-навчальне видання

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ
«ЮРИДИЧНА ОСВІТА: ОСМИСЛЕННЯ,
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
(ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ БОНДАРЯ)»
(м. Київ, 26 березня 2020 року)**

Редакційна колегія:

Завальний Андрій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент
Кривицький Юрій Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент
Лазнюк Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук